

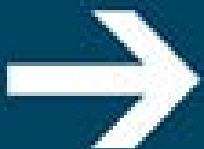

Erasmus+

Κοινωνικο-πολιτισμική
μάθηση για νέους σε
κοινωνίες με κινητικότητα

Εθνογραφία

UNIVERSITAT
POMPEU FABRA

ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Πληροφορίες για το έργο

Με συγχρηματοδότηση από το
πρόγραμμα «Erasmus+»
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ακρωνύμιο	SLYMS
Τίτλος του έργου	Κοινωνικο-πολιτισμική μάθηση για νέους σε μετακινούμενες κοινωνίες
Project Agreement number	2018-1-EL02-KA205-004039
Project website	http://slyms.uth.gr/ethnography
Εμπλεκόμενοι εταίροι	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Άρσις, CAI, UPF, Δήμος Θεσσαλονίκης
Χρόνος προετοιμασίας	01/07/2018-31/12/2018

Δήλωση αποποίησης ευθύνης:

Το σχέδιο αυτό χρηματοδοτήθηκε με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η παρούσα δημοσίευση(ανακοίνωση) δεσμεύει μόνο τον συντάκτη της και η Επιτροπή δεν ευθύνεται για τυχόν χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	4
2. Η Εθνογραφική Μεθοδολογία	7
2.1 Η Ποιοτική Προσέγγιση	7
2.2 Προσδιορίζοντας την Εθνογραφία.....	9
2.3 Εθνογραφική Συνέντευξη	13
2.4 Συμμετοχική Εθνογραφία	16
2.5 Ηθικά ζητήματα	16
3. Η ελληνική μελέτη περίπτωσης.....	18
3.1 Πληροφορίες για τη διεξαγωγή της εθνογραφίας.....	18
3.2 Η εθνογραφική ανάλυση.....	23
3.2.1 «Κλεισμένοι στο καβούκι τους»: μια διπλή σχέση των νέων με την τοπική κοινωνία	27
3.2.2 Η ελληνική γλώσσα ως μέσο κοινωνικής ένταξης	31
3.2.3 Αναζητώντας διέξοδο μέσω της εκπαίδευσης	33
3.2.4 Ζώντας με την ελπίδα στο ανασφαλές και επισφαλές παρόν	37
4. Η Ισπανική Μελέτη Περίπτωσης.....	43
4.1 Σύνοψη της εθνογραφίας	43
4.2 Περιορισμοί της έρευνας πεδίου.....	44
4.3 Πλαισίωση της εθνογραφικής έρευνας πεδίου	45
4.4 Σύντομη περιγραφή των συνεργαζόμενων οργανισμών και η διεξαγωγή της έρευνας πεδίου	46
4.5 Εθνογραφία	51
4.5.1 Νέοι με ισχυρούς δεσμούς στη γειτονιά, αναζητούν χώρους έκφρασης, αυτοπροσδιορισμού και ενδυνάμωσης.....	52
4.5.2 Νέοι μετανάστες που αγωνίζονται για ευκαιρίες στην αγορά εργασίας και το εκπαιδευτικό σύστημα	62
4.5.3 Ανάμεσα σε μια νέα ζωή και την αβεβαιότητα: πρόσφυγες νέοι στη Βαρκελώνη.....	72
5. Συμπεράσματα	80
6. Βιβλιογραφία	83
Παράρτημα.....	91

1. Εισαγωγή

Το 2015, εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες, κυρίως νέοι και παιδιά, διέφυγαν από τον πόλεμο, τη βία, τις διώξεις και τη φτώχεια μέσω των χωρών της Νότιας Ευρώπης και ιδιαίτερα της Ελλάδας, η οποία έγινε η «διαδρομή διαφυγής» (Παπαδόπουλος κ.ά. 2008) στην Ευρώπη. Στις αρχές του 2016, το κίνημα των αιτούντων άσυλο πλήττεται σοβαρά από μια σειρά περιφερειακών πολιτικών εξελίξεων στην Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένης της σφράγισης των συνόρων με την Ελλάδα από τις κυριότερες χώρες της Βαλκανικής και της Κεντρικής Ευρώπης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση κατέληξε σε συμφωνία με την Τουρκία, σύμφωνα με την οποία «όλοι οι νέοι παράνομοι μετανάστες που διασχίζουν την Τουρκία στα ελληνικά νησιά από τις 20 Μαρτίου 2016 θα επιστραφούν στην Τουρκία» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016). Λόγω της αυξανόμενης ροής των αιτούντων άσυλο στις ακτές της Ελλάδας και της άμεσης απειλής της μετανάστευσής τους, η αίτηση ασύλου στην Ελλάδα έγινε η μόνη βιώσιμη επιλογή για όλους όσους έφτασαν στην Ελλάδα μετά τις 20 Μαρτίου ζητώντας ασφάλεια και προστασία. Ως εκ τούτου, η Ελλάδα έχει μετατραπεί από μια χώρα βραχείας παραμονής και μετάβασης, σε μια χώρα υποδοχής για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η Ελλάδα, ως χώρα υποδοχής από το 2016, δημιούργησε πολλά κέντρα υποδοχής, στρατόπεδα και οργανισμούς που παρέχουν διάφορες υπηρεσίες και υποστήριξη στους πρόσφυγες, όπως Μ.Κ.Ο. και επίσημες δομές που παρέχονται από τοπικές, περιφερειακές και εθνικές κυβερνήσεις.

Στην Ισπανία η κατάσταση δεν είναι τόσο κρίσιμη και δραματική όσο στην Ελλάδα, αλλά ο αριθμός των αιτούντων διεθνούς προστασίας αυξήθηκε σημαντικά. Το 2017, η Ισπανία κατέγραψε τον υψηλότερο αριθμό αιτούντων διεθνούς προστασίας από την έγκριση του πρώτου νόμου για το Άσυλο το 1984, 31,120 (CEA (R)), 2018). Το σύστημα για τη συμπλήρωση της αίτησης διεθνούς προστασίας έχει καταρρεύσει εντελώς και οι πρόσφυγες πρέπει να περιμένουν μήνες για να ξεκινήσουν τη διαδικασία τακτοποίησης της αίτησής τους. Η κατάσταση είναι εξαιρετικά αβέβαιη, δεδομένου ότι το ποσοστό έγκρισης στην Ισπανία είναι μόλις 35%, κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (CEA (R)), 2018). Επιπλέον, τα «μεταναστευτικά κέντρα» - όπως οι μητροπολιτικές περιοχές της Μαδρίτης και της Βαρκελώνης, αλλά και άλλες περιοχές της Ισπανίας- παρουσιάζουν σχετικά υψηλά ποσοστά μεταναστευτικού πληθυσμού, όπως και μερικές από τις γειτονιές με έντονα στοιχεία διαχωρισμού των ανθρώπων. Σε συνδυασμό με τη

σοβαρή οικονομική κρίση, όλο και περισσότεροι νέοι (πρόσφυγες, μετανάστες ή και γηγενείς) ζουν σε δύσκολες κοινωνικές συνθήκες και αγωνίζονται για ένα καλύτερο μέλλον.

Η λεγόμενη «προσφυγική κρίση» πρέπει να εξεταστεί σε άμεση σχέση με την οικονομική κρίση από την οποία έχουν υποφέρει η Ελλάδα, η Ισπανία και άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης από το 2009. Αυτή η κρίσιμη κατάσταση έχει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις για τη θέση (status) των νέων, ιδιαίτερα αυτών που βρίσκονται σε κίνδυνο και ζουν σε συνθήκες φτώχειας και διαρκούς μετακίνησης. Για τους νέους από ευπαθή κοινωνικά περιβάλλοντα (πρόσφυγες, μετανάστες, NEET), η κινητικότητα (πραγματική ή φανταστική) φαίνεται να είναι η μόνη βιώσιμη λύση και μια διέξοδος από αυτή τη ζοφερή κατάσταση. Με αυτή την έννοια, η κινητικότητα έχει γίνει ήδη ένα βασικό στοιχείο της ταυτότητάς τους.

Η έρευνα αυτή έχει έναν εμπειρικό προσανατολισμό που συνίσταται στη συλλογή ποιοτικών δεδομένων από διάφορες χώρες της Νότιας Ευρώπης, όπως η Ελλάδα και η Ισπανία, προκειμένου να παραχθούν νέα ευρήματα σχετικά με τους νέους που ζουν στην επισφάλεια και βρίσκονται σε καθεστώς κινητικότητας (π.χ. πρόσφυγες, μετανάστες).

Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε επιτόπια έρευνα στις δύο αυτές χώρες, οι οποίες επιλέχθηκαν ως μελέτες περίπτωσης. Αυτές οι μελέτες περίπτωσης είναι μοναδικές όσον αφορά τη γεωγραφική τους θέση, αλλά και τις αξίες, τις στάσεις και τις πρακτικές των ανθρώπων. Ωστόσο, η διεθνική φύση του έργου (SLYMS) απαιτεί τη διερεύνηση και ανάδειξη κοινών τάσεων σχετικά με τις καθημερινές κατακερματισμένες πρακτικές των νέων μεταξύ των χωρών της μελέτης. Στο πλαίσιο αυτό, η εθνογραφική ομάδα του έργου εφάρμοσε αρκετές συγκεκριμένες τεχνικές στην επιτόπια εργασία της, όπως: αδόμητες ή ημι-δομημένες συνεντεύξεις με σημαντικούς συμμετέχοντες (key participants) στην έρευνα· τη δημιουργία λεπτομερούς ημερολογίου πεδίου για την καταγραφή παρατηρήσεων, προβληματισμών και ερωτήσεων για περαιτέρω έρευνα και πληροφόρηση για την υποστήριξη του υλικού της συνέντευξης· και γραπτά αρχεία ανεπίσημων συνομιλιών με άτομα ή ομάδες. Όλο αυτό το υλικό συλλέχθηκε στα αγγλικά και στις γλώσσες των χωρών της έρευνας (ελληνικά και ισπανικά). Τα έγγραφα των μετεγγραφέντων συνεντεύξεων έχουν αποθηκευτεί σε ιδιωτική βάση δεδομένων του έργου.

Ένας κεντρικός στόχος του διεπιστημονικού μας ερευνητικού έργου είναι η εθνογραφική ποιοτική έρευνα σε διάφορα μέρη της Νότιας Ευρώπης, όπως η Ελλάδα και η Ισπανία, προκειμένου να βρεθούν ομοιότητες και διαφορές σχετικά με τα πρότυπα ζωής των μετακινούμενων νέων που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες. Ο σχεδιασμός και το περιεχόμενο του εγχειριδίου για την εκπαίδευση των εκπαιδευτών (βλ. πνευματικό προϊόν 3) και η ενδυνάμωση των ευάλωτων νέων μέσω της καλλιέργειας ήπιων δεξιοτήτων (soft skills) και ικανοτήτων (κριτική σκέψη, επικοινωνιακές δεξιότητες, γλωσσικός γραμματισμός, ηθική των κοινών) στα επόμενα βήματα του έργου, θα βασιστεί στα εθνογραφικά μας ευρήματα.

Σκοπός του πρώτου κεφαλαίου είναι η συνοπτική περιγραφή της ποιοτικής μεθοδολογικής προσέγγισης και ο προσδιορισμός της εθνογραφίας· επίσης, να συζητηθούν τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες αυτής της προσέγγισης, αλλά και να περιγραφούν οι εργασίες, τα καθήκοντα και η ηθική αυτής της ποιοτικής μεθοδολογίας στις σύγχρονες κοινωνίες, δίνοντας κάποιες πρακτικές μεθοδολογικές οδηγίες στο πεδίο έρευνας. Το δεύτερο και το τρίτο κεφάλαιο, παρέχει την ανάλυση του εμπειρικού υλικού για τις δύο μελέτες περίπτωσης που διεξήχθησαν στην Ελλάδα και την Ισπανία, καθώς και τον κριτικό αναστοχασμό πάνω σε αυτό.

2. Η Εθνογραφική Μεθοδολογία

2.1 Η Ποιοτική Προσέγγιση

Η ποιοτική έρευνα μπορεί να πάρει πολλές μορφές, οι οποίες διαμορφώνονται μέσα από διαφορετικές επιστημολογικές παραδόσεις και φιλοσοφίες σχετικά με τη φύση της επιστημονικής γνώσης και έρευνας, αλλά και από τις ποικίλες προδιαγραφές για μεθοδολογική αυστηρότητα.

Οι ερευνητές/ήτριες που υιοθετούν την ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση έχουν προσφέρει μια ευρεία ποικιλία «τρόπων» και διαφορετικών οπτικών που μπορούν να οδηγήσουν σε εναλλακτικές αποφάσεις στο σχεδιασμό και τη διεξαγωγή ερευνητικών μελετών. Συγκεκριμένες μέθοδοι συλλογής δεδομένων εντοπίζονται στην ποιοτική έρευνα όπως: μέθοδοι παρατήρησης, συνέντευξη βάθους, ομαδικές συζητήσεις, αφηγήσεις και ανάλυση των εγγράφων. Κατά μία έννοια, η ποιοτική έρευνα είναι ένας συνδυασμός επιστήμης και τέχνης. Ωστόσο, αυτό το μείγμα μπορεί να δημιουργήσει προβληματισμό για τη χρήση του ή ανησυχίες για τις μεθόδους διερεύνησης. Η ποιοτική έρευνα συχνά επικρίθηκε ως «μη επιστημονική», «υποκειμενική» και ως εκ τούτου «μη έγκυρη», κυρίως από ερευνητές της ποσοτικής ανάλυσης που επηρεάστηκαν από το θετικισμό, ο οποίος ήταν το κυρίαρχο επιστημονικό παράδειγμα στο πλαίσιο της κοινωνικής έρευνας. Μερικοί μελετητές της ποιοτικής έρευνας (Bogdan και Taylor, 1975· Cicourel, 1964· Glaser και Strauss, 1967) προσπάθησαν να απαντήσουν σε αυτές τις κριτικές, να συστηματοποιήσουν και να καταστήσουν έγκυρες τις μεθόδους τους, υπογραμμίζοντας τη σημασία της αυστηρότητας όχι μόνο στη συλλογή δεδομένων αλλά και στην ανάλυση. Οι Denzin και Lincoln (1994) αναφέρονται σε αυτή την περίοδο ως «νεωτερική».

Ωστόσο, όπως θα δούμε παρακάτω, η ποιοτική έρευνα είναι μια εξειδικευμένη δραστηριότητα που παρέχει μια μοναδική δυνατότητα κατανόησης της ζωής των ανθρώπων και των κοινωνικών φαινομένων που τις διαμορφώνουν. Η ιδιαίτερη προσέγγισή μας στην ποιοτική έρευνα βασίζεται σε τρεις βασικές αρχές:

1. Η έρευνα πρέπει να διεξάγεται με αυστηρό τρόπο, πράγμα που σημαίνει ότι ο σχεδιασμός και η υλοποίησή της πραγματοποιείται μέσω μίας συγκεκριμένης μεθοδολογίας.
2. Η «πραγματικότητα» γίνεται αντιληπτή με όρους κοινωνικών κατασκευών, πεποιθήσεων και

συμπεριφορών. Επομένως, αναγνωρίζεται ως ρευστή, διαφοροποιημένη και πολύπλευρη. Παρόλο που είναι αρκετά σταθερή για συμβάλει στην ανάπτυξη της κοινωνικής θεωρίας. 3. Οι ποιοτικές μελέτες μικρής κλίμακας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να εξαχθούν ευρύτερα συμπεράσματα σχετικά με τον «κοινωνικό κόσμο» (Ritchie κ.ά, 2003).

Οι περισσότεροι/ες από τους ερευνητές της ποιοτικής προσέγγισης συμφωνούν ότι η ποιοτική έρευνα αφορά την κατανόηση των εννοιών που οι άνθρωποι αποδίδουν στις ενέργειες, τις αποφάσεις, τις πεποιθήσεις, τις αξίες κλπ. μέσα στους κοινωνικούς τους κόσμους (Bryman, 1988, 8).

Οι Strauss and Corbin (1998, 11) με τον όρο «ποιοτική έρευνα» εννοούν:

κάθε είδους έρευνα που παράγει ευρήματα που δεν έχουν προκύψει από στατιστικές διαδικασίες ή άλλα μέσα ποσοτικοποίησης.

Υπάρχουν ορισμένα βασικά στοιχεία που συμφωνούνται από κοινού μεταξύ των ερευνητών της ποιοτικής προσέγγισης:

- 1) Ο κύριος στόχος της έρευνας είναι η παροχή σε βάθος κατανόησης του κοινωνικού κόσμου των υπό μελέτη υποκειμένων, δηλαδή των κοινωνικών και υλικών συνθηκών των εμπειριών τους, των προοπτικών τους κλπ.
- 2) Το δείγμα είναι μικρής κλίμακας, επιλέγεται με βάση εμφανή κριτήρια.
- 3) Η συλλογή των δεδομένων συνήθως απαιτεί στενή επαφή μεταξύ του/ης ερευνητή/ήτριας και των συμμετεχόντων. Οι μέθοδοι συλλογής δεδομένων είναι διαδραστικές και επιτρέπουν τη διερεύνηση αναδυόμενων ζητημάτων.
- 4) Οι περιγραφές είναι πολύ πυκνές και λεπτομερείς. Οι πληροφορίες είναι πλούσιες, η ανάλυση των δεδομένων είναι ανοιχτή σε αναδυόμενες έννοιες και ιδέες και αναπτύσσονται εξηγήσεις και τυπολογίες.
- 5) Τα αποτελέσματα τείνουν να επικεντρώνονται στην ερμηνεία του κοινωνικού νοήματος του κόσμου που δίνουν οι κοινωνικοί δρώντες της έρευνας (Ritchie κ.ά, 2003, 5).

2.2 Προσδιορίζοντας την Εθνογραφία

Η εθνογραφία είναι μια συστηματική πρακτική για την κατανόηση της κοινωνικής και πολιτισμικής ζωής των κοινοτήτων, των ομάδων, των οργανώσεων, των θεσμών και άλλων περιβαλλόντων (Le Compte και Schensul, 2010). Ο κύριος στόχος της εθνογραφίας είναι να προσφέρει μια βαθύτερη κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας, ωστόσο το θέμα της αποικιοποίησης αυτής της μεθοδολογίας εξακολουθεί να έχει σημασία. Ο/Η εθνογράφος θα πρέπει να αποφεύγει την προκατάληψη και να διασφαλίζει την ακρίβεια των δεδομένων. Ο/Η ερευνητής/ήτρια βασίζεται στις αντιλήψεις των ανθρώπων του πεδίου της έρευνας και χρησιμοποιεί τόσο επαγωγικές όσο και απαγωγικές τεχνικές για την ανάπτυξη κοινωνικά και πολιτισμικά έγκυρων τοπικών θεωριών που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τοπικά αλλά και ευρύτερα (Le Compte και Schensul, 2010, 1). Η εθνογραφία απορρέει από την επιστημολογική θέση ότι οι τρόποι με τους οποίους οι άνθρωποι κατασκευάζουν και δημιουργούν το νόημα του κόσμου και της ζωής τους είναι διαφορετικοί και τοπικά συγκεκριμένοι (όπ. παρ., 2).

Η κύρια πηγή πληροφοριών στην εθνογραφία είναι η παρατήρηση. Άλλες πηγές πληροφοριών, όπως ατομικές και ομαδικές συνεντεύξεις, άτυπες συνομιλίες, δημόσια και προσωπικά έγγραφα, εφημερίδες, φωτογραφίες και οπτικοακουστικό υλικό εξυπηρετούν, επίσης, αυτόν το σκοπό. Οι ερευνητές είναι παρόντες όταν συμβαίνουν τα πράγματα και τα βλέπουν με τα μάτια τους. Ο/Η εθνογράφος είναι το κύριο εργαλείο συλλογής δεδομένων. Έτσι, οι περιγραφές τους για τις συνήθειες ρουτίνες μίας ομάδας, κοινότητας, οργανισμού κλπ., είναι συνήθως λεπτομερείς και εξαιρετικά ζωντανές.

Όλες αυτές οι λεπτομέρειες δεν θα μπορούσαν να συλλεχθούν με διαφορετικό τρόπο, για παράδειγμα με τη διανομή ενός ερωτηματολογίου στους πληροφοριοδότες ή με τη συνέντευξη ορισμένων από αυτούς. Συνήθως, υπάρχει διαφορά μεταξύ των δηλώσεων των κοινωνικών δρώντων κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων ή των απαντήσεων στα ερωτηματολόγια με την πραγματική συμπεριφορά τους (Heritage, 1984, 236). Υπάρχει ένα χάσμα ανάμεσα σε αυτό που οι άνθρωποι λένε ή σκέφτονται και κάνουν, μεταξύ συναισθημάτων και πράξεων (Deutscher, 1973· Gilbert και Mulkay, 1983). Οι εθνογράφοι πρέπει πρώτα να διερευνήσουν τι πραγματικά κάνουν οι άνθρωποι και τους λόγους που παρέχουν γι' αυτό που κάνουν πριν ερμηνεύσουν τις

ενέργειες και τα λόγια τους. Η εθνογραφία έχει σχεδιαστεί για την ανακάλυψη πριν από τη δοκιμή (Le Compte και Schensul, 2010, 2).

Η εθνογραφία περιλαμβάνει δύο ερευνητικές στρατηγικές:

α) μη συμμετοχική παρατήρηση και

β) συμμετοχική παρατήρηση

Στη μη συμμετοχική παρατήρηση ο/η εθνογράφος παρατηρεί τα γεγονότα και τους συμμετέχοντες από απόσταση χωρίς να αλληλεπιδρά με αυτούς. Ο/Η ερευνητής/ήτρια δεν παρεμβαίνει στο πεδίο ή στις ενέργειες των συμμετεχόντων για να μην επηρεάσει τη συμπεριφορά τους.

Στη συμμετοχική παρατήρηση ο/η εθνογράφος παρεμβαίνει στις ενέργειες των υποκειμένων και δημιουργεί άμεσες σχέσεις με αυτά· παραμένει στο φυσικό τους περιβάλλον για μεγάλο χρονικό διάστημα για να παρατηρήσει και να περιγράψει τη συμπεριφορά τους και να μάθει τους κώδικες τους έτσι ώστε να κατανοήσει το νόημα των πράξεών τους.

Μεταξύ των δύο άκρων της μη συμμετοχικής παρατήρησης και της συμμετοχικής παρατήρησης υπάρχουν διάφορες ενδιάμεσες καταστάσεις. Ο βαθμός στον οποίο οι εθνογράφοι συμμετέχουν και εμπλέκονται σε μια ομάδα ή έναν οργανισμό μπορεί να διαφέρει σημαντικά. Η εθνογραφική έρευνα απαιτεί από τον/την ερευνητή/ήτρια να επιτύχει μια ισορροπία μεταξύ της συμμετοχής και της εμπλοκής του/ης στην κοινωνική ζωή των υποκειμένων που παρατηρούνται και της απόστασης από αυτά ώστε να μπορέσει να εκτελέσει αποτελεσματικά την επιστημονική του/της έρευνα. Ακόμα κι έτσι μπορεί να μην είναι δυνατό ο/η ερευνητής/ήτρια να είναι συμμετέχων/ουσα και επιστήμονας ταυτόχρονα (Schwartz και Jacobs, 1979, 49), ωστόσο είναι πρακτικά αδύνατη η συνολική ενσυναίσθηση. Οι Duranti και Goodwill λένε ότι «το να αναστοχάζεσαι συνεχώς, να κρατάς σημειώσεις, να θέτεις ερωτήσεις, να συμπληρώνεις ερωτηματολόγια, να κάνεις λήψη φωτογραφιών, να καταγράφεις και στη συνέχεια να μεταγράφεις, να μεταφράζεις και να ερμηνεύεις όπως μας επιβάλλει το επάγγελμά μας, είναι

ακριβώς αυτό που μας εμποδίζει να μπορούμε εντελώς «μέσα» στην κουλτούρα που θέλουμε να μελετήσουμε (1992, 20)». Το να είσαι ταυτόχρονα «εντός» και «εκτός» από την κουλτούρα της μελέτης είναι ένα αναπόφευκτο χαρακτηριστικό του ρόλου του/της εθνογράφου.

Ο Spradley (1980, 58) κατέγραψε πέντε είδη συμμετοχής και εμπλοκής:

Τύπος Παρατήρησης	Βαθμός εμπλοκής
Πλήρης	Υψηλός
Ενεργητική	Μέτριος-υψηλός
Μέτρια	Μέτριος-χαμηλός
Παθητική	Χαμηλός
Μη συμμετοχική	Χωρίς εμπλοκή

Μεταξύ των δύο αντίθετων άκρων, του πλήρους παρατηρητή (μη συμμετέχοντος) που δεν έχει συμμετοχή και του πλήρους συμμετέχοντος που έχει μεγάλη συμμετοχή, υπάρχουν διάφοροι άλλοι ρόλοι ή θέσεις που ο/η εθνογράφος θα μπορούσε να επιτελέσει στο πεδίο της έρευνας (Denzin, 1970). Ένα συζητήσιμο μεθοδολογικό ζήτημα είναι η ισορροπία μεταξύ συμμετοχής και παρατήρησης ή εμπλοκής και αποστασιοποίησης (Gobo, 2008, 106). Στη σχετική βιβλιογραφία διακρίνονται τρεις τύποι συμμετοχικής παρατήρησης:

α. Συγκαλυμμένη παρατήρηση: στην περίπτωση αυτή οι συμμετέχοντες δεν γνωρίζουν τους σκοπούς της έρευνας και την ταυτότητα του/ης ερευνητή/ήτριας. Ο/Η εθνογράφος δρα κρυφά.

β. Ημι-φανερή παρατήρηση: είναι μια κατάσταση όπου μόνο ορισμένα μέλη της υπό μελέτη ομάδας γνωρίζουν την ταυτότητα του/ης ερευνητή/ήτριας.

γ. Φανερή παρατήρηση: Είναι η πιο διαδεδομένη τεχνική από τους εθνογράφους. Όλα τα υποκείμενα της μελέτης γνωρίζουν τους σκοπούς και την ταυτότητα του/ης ερευνητή/ήτριας. Ένα από τα κύρια πλεονεκτήματα της φανερής παρατήρησης είναι ότι ο/η εθνογράφος έχει κάποια ορισμένη ελευθερία, επειδή δεν υποχρεούται να επιτελέσει έναν συγκεκριμένο ρόλο. Από την άλλη πλευρά, το κύριο μειονέκτημα αυτού του τύπου παρατήρησης είναι ότι ο/η

ερευνητής/ήτρια πρέπει να ζητήσει άδεια για τη διεξαγωγή της έρευνας. Η λήψη της άδειας συχνά απαιτεί προσπάθεια και μεγάλο χρονικό διάστημα. Η έρευνά μας υιοθέτησε αυτό το είδος φανεράς παρατήρησης.

Ο Raymond Gold (1958) παρείχε μια περιγραφή των θέσεων που καταλαμβάνει ο/η παρατηρητής/ήτρια, όταν διενεργεί παρατηρήσεις στο πεδίο:

1. Στο ένα άκρο είναι ο/η πλήρως συμμετέχοντας/ουσας. Ο/Η ερευνητής/ήτρια είναι μέλος της υπό μελέτη ομάδας αποκρύπτοντας τον ρόλο του/ης ως ερευνητής/τρια από την ομάδα για να αποφευχθεί η διατάραξη της φυσιολογικής δραστηριότητάς της. Οι αδυναμίες αυτής της στάσης είναι ότι ο/η παρατηρητής/ήτρια μπορεί να στερείται αντικειμενικότητας· οι κοινωνικοί δρώντες μπορεί να αισθάνονται αμηχανία και να αισθάνονται προδομένοι όταν αποκαλύπτεται ο ρόλος του/ης ερευνητή/ήτριας. Δεδομένου ότι τα μέλη της ομάδας εξαπατώνται, η ηθική της έρευνας είναι αμφισβητήσιμη.

2. Στην περίπτωση του/ης συμμετέχοντα/ουσας ως παρατηρητή/ήτρια, ο/η ερευνητής/ήτρια είναι μέλος της ομάδας που μελετάται. Όλοι οι κοινωνικοί δρώντες γνωρίζουν τον ερευνητικό σκοπό και την ταυτότητα του/ης ερευνητή/ήτριας. Ο/Η εθνογράφος συμμετέχει στην ομάδα που παρατηρεί και ενδιαφέρεται περισσότερο για την παρατήρηση παρά για τη συμμετοχή. Ο ρόλος αυτός έχει επίσης μειονεκτήματα, καθώς ο/η εθνογράφος πρέπει να επιτύχει μια ισορροπία μεταξύ των στόχων της έρευνας και του επιπέδου εμπιστευτικότητας και εμπιστοσύνης που παρέχεται στην ομάδα για τις πληροφορίες που παρέχουν τα μέλη της.

3. Στην περίπτωση του/ης παρατηρητή/ήτριας ως συμμετέχοντα/ουσας, τα μέλη της υπό μελέτη ομάδας γνωρίζουν τις αρμοδιότητες παρατήρησης του/ης ερευνητή/ήτριας. Ο κύριος ρόλος του/ης ερευνητή/ήτριας είναι η συλλογή δεδομένων, ωστόσο ο/η ερευνητής/ήτρια δεν αποτελεί μέλος της ομάδας. Ο/Η ερευνητής/ήτρια ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή ως μέσο για τη διεξαγωγή καλύτερης παρατήρησης και, ως εκ τούτου, για την πληρέστερη κατανόηση των δραστηριοτήτων της ομάδας.

Στην πραγματικότητα, πρόκειται για έναν περιφερειακό ρόλο συμμετοχής που επιτρέπει στον/ην ερευνητή/ήτρια να «παρατηρεί και να αλληλεπιδρά αρκετά στενά με τα μέλη της ομάδας για να εγκαθιδρύσει την ταυτότητα αυτού/ής που ανήκει στην ομάδα (insider identity), χωρίς όμως να

συμμετέχει στις δραστηριότητες που αποτελούν τον πυρήνα της συμμετοχής στην ομάδα» (Adler και Adler, 1994: 380).

4. Η στάση του/ης πλήρους συμμετέχοντα/ουσας βρίσκεται στον αντίθετο ακραίο πόλο του/ης πλήρους παρατηρητή/ήτριας, όπου ο/η εθνογράφος είναι εντελώς μη ορατός/ή κατά την παρατήρηση ή βρίσκεται σε κοινή θέα στο δημόσιο χώρο, αλλά το κοινό που μελετάται δεν γνωρίζει ότι παρατηρείται. Και στις δύο περιπτώσεις, η παρατήρηση από αυτή τη θέση δεν είναι αισθητή στους κοινωνικούς δρώντες.

Σε γενικές γραμμές, η πιο ηθική στάση είναι εκείνη του/ης παρατηρητή/ήτριας ως συμμετέχοντος/ουσας, καθώς οι ερευνητικές δραστηριότητες του/ης εθνογράφου είναι γνωστές στην ομάδα που μελετάται, αλλά το ενδιαφέρον για τον/ην ερευνητή/ήτρια είναι να συλλέγει δεδομένα παρά να συμμετέχει στη δραστηριότητα που παρατηρείται.

2.3 Εθνογραφική Συνέντευξη

Η εθνογραφική συνέντευξη είναι μια σημαντική ποιοτική μέθοδος για τη συλλογή δεδομένων. Είναι ένας ιδιαίτερος τύπος συνέντευξης που διενεργείται κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας από τον/την εθνογράφο. Μπορεί να βοηθήσει πολύ τον/την εθνογράφο να αποσαφηνίσει τις κοινωνικές πρακτικές, τις στάσεις, τις συμπεριφορές που δεν είναι πλήρως κατανοητές μόνο με την παρατήρηση και να αναδείξει κρυμμένες όψεις της κουλτούρας της μελέτης. Σκοπός είναι να αναδειχθούν τα πολιτισμικά νοήματα των κύριων κοινωνικών προτύπων των υποκειμένων της μελέτης και να ελεγχθούν διαφορετικές υποθέσεις που θα μπορούσαν να εξηγήσουν αυτά τα πρότυπα.

Στη δική μας μελέτη διερευνώνται οι όψεις της κουλτούρας των υποκειμένων που συμμετέχουν σε αυτή, οι οποίες παραμένουν ασαφείς ή διαφορούμενες παρόλο που έχουν υποβληθεί σε προσεκτική παρατήρηση. Πέρα από την παρατήρηση των συμμετεχόντων/ουσών στην έρευνα, οι συνεντεύξεις θα χρησιμοποιηθούν επίσης για την κατανόηση των πεποιθήσεών τους, της οικονομικής τους ικανότητας και των στρατηγικών τους κατά τη διάρκεια της κρίσης, καθώς και των εξηγήσεών τους για τις πρακτικές και τα σχέδιά τους.

Σε αντίθεση με τις συμβατικές συνεντεύξεις, στην εθνογραφική συνέντευξη ο/η ερευνητής/ήτρια και ο/η πληροφοριοδότης/τρια γνωρίζουν ήδη ο ένας τον άλλον. Έτσι, ανάμεσα στις δύο μεριές

δημιουργείται ένα διαφορετικό συναισθηματικό κλίμα. Επιπλέον, οι εθνογραφικές συνεντεύξεις δεν προγραμματίζονται απαραίτητως, αλλά συνήθως εκδηλώνονται αυθόρμητα κατά τη διάρκεια της παρατήρησης των συμμετεχόντων. Επιπλέον, είναι πιθανό να επικεντρωθούν περισσότερο σε συγκεκριμένα θέματα και να είναι μικρότερες από τις τυπικές συνεντεύξεις. Η/Ο εθνογράφος μπορεί να κάνει μερικές ερωτήσεις σχετικά με ένα επεισόδιο που παρατηρείται για να κατανοήσει την έννοια μιας συγκεκριμένης πράξης ή χειρονομίας ή τους λόγους μιας αντίδρασης. Επιπλέον, η γνώση ή η κατανόηση επιτυγχάνεται με μεταγενέστερες συνεντεύξεις κατά τη διάρκεια ολόκληρης της πορείας της έρευνας.

Οι εθνογραφικές συνεντεύξεις είναι χρήσιμες ως εκτιμήσεις των πληροφοριοδοτών και όχι ως αντικειμενικές περιγραφές (Atkinson και Coffey, 2001). Είναι κατάλληλες για την εξερεύνηση και ταυτοποίηση των μοτίβων της σκέψης, των πολιτιστικών κατηγοριών και των κοινών εννοιών (McCracken, 1988, 7).

Σύμφωνα με τον Spradley (1979), στη διαδικασία της εθνογραφικής συνέντευξης εμπλέκονται δύο ξεχωριστά αλλά συμπληρωματικά θέματα:

α) Ανάπτυξη καλών σχέσεων με τους συνεντευξιαζόμενους. Η ανάπτυξη καλών σχέσεων ενθαρρύνει τους πληροφοριοδότες να μιλάνε για τον πολιτισμό τους.

β) Την απόκτηση σημαντικών πληροφοριών. Η εκμείευση πληροφοριών ενθαρρύνει την ανάπτυξη σχέσεων.

Οι εθνογραφικές συνεντεύξεις συνήθως εξελίσσονται μέσα από τα ακόλουθα τέσσερα στάδια (Spradley, 1980):

1. Ανησυχία - συχνά οι συνεντεύξεις είναι αβέβαιες από πολλές απόψεις και αυτό μπορεί να προκαλέσει αισθήματα φόβου τόσο για τον/την συνεντευξιαζόμενο/η όσο και για τον/την ερευνητή/ήτρια που διεξάγει την έρευνα. Το πιο σημαντικό είναι να αφεθούν ελεύθεροι οι πληροφοριοδότες να μιλάνε, ειδικά στις πρώτες συνεντεύξεις.

Οι περιγραφικές ερωτήσεις είναι πολύ χρήσιμες για να ξεκινήσει μια συζήτηση και να αφεθεί ο/η συνεντευξιαζόμενος/ης ελεύθερος/η να εκφράσει τον εαυτό του/ης. Συνήθως δεν έχει σημασία το θέμα για το οποίο μιλάει. Όταν μιλάει κάποιος/α μιλάει «ο/η εθνογράφος έχει την ευκαιρία να ακούσει, να δείξει ενδιαφέρον και να απαντήσει με τρόπο χωρίς να κριτικάρει. Αυτά τα είδη

απαντήσεων αντιπροσωπεύουν τον αποτελεσματικότερο τρόπο μείωσης της ανησυχίας του πληροφοριοδότη». Επίσης, αναπτύσσουν μια βασική αίσθηση εμπιστοσύνης που επιτρέπει την ελεύθερη ροή πληροφοριών.

2.Εξερεύνηση - μόλις δημιουργηθεί μια καλή σχέση επικοινωνίας, ο/η ερευνητής/ήτρια και ο συμμετέχων/ουσα αισθάνονται πιο άνετα μεταξύ τους. Σε αυτό το στάδιο, ο/η εθνογράφος και ο/η πληροφοριοδότης/τρια αρχίζουν να εξερευνούν τη σχέση τους. Επιδιώκουν να ανιχνεύσουν το πώς είναι το άλλο πρόσωπο, τι θέλει το άλλο πρόσωπο από τη σχέση τους. Ακούνε, παρατηρούν και δοκιμάζουν ο ένας τον άλλον. Πρόκειται για μια διαδικασία εξοικείωσης με αυτή τη νέα κατάσταση. Η εξερεύνηση μπορεί να συμβεί όταν ο/η εθνογράφος βάλει στην άκρη τις έτοιμες ερωτήσεις για να μιλήσει για κάτι ή όταν ο/η καθένας/καθεμία γελάει σε κάτι που λέγεται κλπ.

3.Συνεργασία - Σε αυτό το στάδιο δημιουργείται εμπιστοσύνη μεταξύ των συμμετεχόντων και συνεπώς η συνεργασία ξεδιπλώνεται. Αυτό το στάδιο περιλαμβάνει τη συνεργασία που βασίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη. Τώρα ο/η εθνογράφος και ο/η πληροφοριοδότης/τρια ξέρουν τι να περιμένουν ο/η ένας/μία από τον/ην άλλο/η και δεν ανησυχούν πια μήπως «προσβάλλουν ο/η ένας/μία τον/ην άλλον/η ή μήπως να κάνουν λάθη όταν ρωτάνε ή απαντάνε σε ερωτήσεις» (47). Και οι δύο μπορούν να προσφέρουν προσωπικές πληροφορίες και να νιώσουν ελεύθεροι να κάνουν ερωτήσεις.

4.Συμμετοχή - Στο τελευταίο στάδιο επιτυγχάνεται η σχεδόν πλήρης συμμετοχή. Ο/Η ερωτώμενος/η αρχίζει να αντιλαμβάνεται το ρόλο του/ης ως δασκάλου/ας του/της ερευνητή/ήτριας. Οι πληροφοριοδότες αρχίζουν να είναι πιο σίγουροι και ισχυροί. Παρέχουν νέες πληροφορίες στον/ην εθνογράφο και τον/ην βοηθούν να ανακαλύψει τα πρότυπα του πολιτισμού τους. Ο Spradley (2016) λέει ότι όλοι οι πληροφοριοδότες δεν φτάνουν στο τελευταίο αυτό στάδιο συμμετοχής. «Εάν το κάνουν, γίνονται όλο και περισσότερο συμμετέχοντες παρατηρητές στην δική τους πολιτισμική σκηνή» (48).

Η εστίαση στην αλληλεπίδραση που συμβαίνει κατά τις συνεντεύξεις δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να λάβουμε υπόψη το ευρύτερο πλαίσιο του πεδίου της έρευνας. Πρέπει να έχουμε κατά νου ότι την ίδια στιγμή οι εθνογράφοι διεξάγουν συμμετοχική παρατήρηση.

Αξίζει να κρατήσουμε στο μυαλό μας ότι αυτό που δημιουργεί μια συνέντευξη δεν ανήκει αποκλειστικά στον/ην συνεντευξιαζόμενο/η. Είναι προϊόν της αλληλεπίδρασης μεταξύ του/ης συνεντευξιαζόμενου/ης και του/ης συνεντευξιαστή/άστριας και λαμβάνει χώρα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον και πλαίσιο.

2.4 Συμμετοχική Εθνογραφία

Η έρευνά μας μπορεί να θεωρηθεί ως ένα παράδειγμα συμμετοχικής εθνογραφίας, που αποτελείται από διαφορετικές «φωνές» και εμπειρίες που συνδέουν διαφορετικές γλώσσες, πεποιθήσεις, αξίες και σχέσεις με τους πληροφοριοδότες μας (Blackledge and Creese, 2010, 58). Η θέση αυτή αντλείται από μια μεταμοντέρνα και φεμινιστική επιστημολογική οπτική (Denzin, 1997)

Και οι δύο αμφισβητούν την παραδοσιακή εθνογραφία, η οποία περιλαμβάνει τον αντικειμενισμό, τον νατουραλισμό, την αποικιοκρατική σκέψη και την εκμετάλλευση των συμμετεχόντων. Στο δικό μας επιστημολογικό πλαίσιο, προκρίνεται μια συμμετοχική εθνογραφία που αναπτύσσεται γύρω από την έννοια της «φροντίδας». Από κοινού ο/η ερευνητής/ήτρια και οι συμμετέχοντες σχεδιάζουν συγκεκριμένες πτυχές του έργου, συζητούν τα ευρήματα και ίσως γράψουν μαζί μέρος της τελικής έκθεσης. Η άποψή μας βασίζεται σε μια μη εθνοκεντρική εκδοχή του μετα-αποικιακού κοσμοπολιτισμού που δίνει προτεραιότητα στους πραγματικούς ανθρώπους, στις κοινωνικές τους σχέσεις και στην γενικά στην καθημερινότητά τους (Lefebvre, 1991· Hamnerz, 1990).

Αξίζει να αναφέρουμε ότι η άποψή μας είναι διαφορετική από αυτή του ηθικισμού, η οποία υπογραμμίζει την έννοια της «δικαιοσύνης» παρέχοντας μια κανονιστική και απόλυτη θέση βασισμένη στους δεοντολογικούς ηθικούς κώδικες (Gobo, 2008, 137).

2.5 Ηθικά ζητήματα

Η φύση και η κατάσταση των συμμετεχόντων (π.χ. ευάλωτοι νέοι) και τα κοινωνικά πλαίσια στα οποία διεξάγεται η έρευνα (π.χ. στρατόπεδα) θέτουν σημαντικά ηθικά ζητήματα:

Ιδιωτικότητα: Οι συμμετέχοντες είχαν το δικαίωμα να παραμείνουν ανώνυμοι, ως εκ τούτου τα πραγματικά τους ονόματα έχουν αντικατασταθεί από σύμβολα. Επίσης, κάθε κατάσταση που

αποκαλύπτει προσωπικά στοιχεία παραλείφθηκε ή/και άλλαξε με ένα πλασματικό ισοδύναμο. Οι συμμετέχοντες είχαν το δικαίωμα απόσυρσης από την έρευνα ανά πάσα στιγμή.

Εμπεριστατωμένη συγκατάθεση: ένα σύνολο πρακτικών που έχουν σχεδιαστεί για να παρέχουν στους συμμετέχοντες τις πληροφορίες που χρειάζονται για να αποφασίσουν εάν θα συμμετάσχουν ή όχι στην έρευνα. Συγκεκριμένα, όταν οι συμμετέχοντες ήταν έφηβοι, ζητήσαμε επίσημη άδεια από τους γονείς και τους εκπαιδευτές τους. Η συγκατάθεση έπειτα από εμπειριστατωμένη ενημέρωση προκύπτει από την υπογραφή από τους συμμετέχοντες μιας φόρμας συγκατάθεσης (βλέπε το παράρτημα), η οποία εξηγεί τους στόχους της έρευνας και ζητά την άδεια να χρησιμοποιηθούν (για τους σκοπούς της έρευνας) τα προσωπικά τους στοιχεία. Εγγυηθήκαμε ότι οι συμμετέχοντες (π.χ. νέοι και εργαζόμενοι για τη νεολαία) έχουν κατανοήσει τις πληροφορίες και ότι η συμμετοχή στην έρευνα είναι εθελοντική. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, οι συμμετέχοντες είχαν προστατευθεί από κάθε είδους σωματική και ψυχολογική πίεση και είχαν το δικαίωμα να αποχωρήσουν από τις συνεδρίες για οποιονδήποτε λόγο.

Η ερευνητική ομάδα ακολούθησε τους κώδικες δεοντολογίας των επαγγελματικών ενώσεων (για παράδειγμα, τις Ηθικές Κατευθυντήριες Γραμμές για τις Κοινωνικές Έρευνες που είναι διαθέσιμες στη διεύθυνση www.the-sra.org.uk/documents/pdfs/ethics03.pdf) προκειμένου να αντιμετωπίσουν συγκεκριμένες καταστάσεις και ηθικά προβλήματα που προέκυψαν από το συγκεκριμένο είδος παρατήρησης.

Συνέπειες για τη μελλοντική έρευνα: οι κοινωνικοί ερευνητές εξαρτώνται από την πρόσβαση στο πεδίο, έτσι έχουν ηθική υποχρέωση όχι μόνο για τους ανθρώπους που μελετούν, αλλά και για τους συναδέλφους τους να μην «χαλάσουν το πεδίο», που μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τα υποκείμενα της έρευνας ή άλλοι άνθρωποι του πεδίου να αρνούνται την πρόσβαση ερευνητών στο μέλλον.

Εκμετάλλευση/Βλάβη: Αναγνωρίζουμε ότι κάθε είδους έρευνα αποτελεί δυνητικό κίνδυνο για την ταυτότητα της ομάδας, γι' αυτό αντιμετωπίστηκε το θέμα με μεγάλη προσοχή. Αντίγραφα του σχεδίου της γραπτής έκθεσης και των μεταγραφών είναι διαθέσιμα σε κάθε συμμετέχοντα που τις ζητά σε οποιοδήποτε σημείο κατά τη διάρκεια του έργου. Ενθαρρύνουμε επίσης τους συμμετέχοντες να εκφράσουν τη γνώμη τους. Πιστεύουμε ακράδαντα ότι οι συμμετέχοντες θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να γίνουν μέλη της ερευνητικής διαδικασίας.

3. Η ελληνική μελέτη περίπτωσης

3.1 Πληροφορίες για τη διεξαγωγή της εθνογραφίας

Μία εθνογραφική έρευνα πραγματοποιήθηκε σε τέσσερις διαφορετικές δομές της Μ.Κ.Ο. ΑΡΣΙΣ - Κοινωνική οργάνωση υποστήριξης νέων. Συγκεκριμένα στις εξής:

- 1) Κέντρο Υποστήριξης Νέων (ΚΥΝ), Σπάρτης 9
- 2) Κέντρο φιλοξενίας προσφύγων, Διαβατά
- 3) Κέντρο φιλοξενίας προσφύγων, Λαγκαδίκια (safezone ασυνόδευτων προσφύγων)
- 4) Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων, Πυλαία.

Βασικά ερευνητικά εργαλεία αποτέλεσαν οι συνεντεύξεις (ομάδες εστίασης) και οι παρατηρήσεις. Στις δύο πρώτες δομές αξιοποιήθηκαν και τα δύο εργαλεία, ενώ στις δύο τελευταίες, η ερευνητική ομάδα επισκέφθηκε τις δομές ώστε να διεξάγει συνεντεύξεις με εργαζόμενους/-ες και νέους/-ες. Συνολικά στις ομάδες εστίασης και τις συνεντεύξεις συμμετείχαν είκοσι δύο άτομα. Αναλυτικότερα, τα δεκαεπτά εξ' αυτών ήταν νέοι/-ες και τα πέντε εκπαιδευτικοί και επαγγελματίες που εργάζονται με νέους και νέες. Τρεις ατομικές συνεντεύξεις και τέσσερις ομάδες εστίασης πραγματοποιήθηκαν με τους/-ις νέους/-ες. Σε κάποιες από τις ατομικές συνεντεύξεις με τους/ις νέους/-ες υπήρχαν εργαζόμενοι/-ες σε ζητήματα νέων ή/και εκπαιδευτικοί. Σε αυτές συμμετείχαν νεαρά άτομα από τη Συρία, το Ιράν, το Πακιστάν, το Αφγανιστάν, το Μπαγκλαντές, τη Γουινέα, το Κονγκό, τη Λιβύη και το Μπουρούντι. Οι δεκατέσσερις ήταν άντρες και οι τρεις γυναίκες. Οι νέες γυναίκες πρόσφυγες, γενικά, ήταν συντριπτικά λιγότερες στις δομές που πραγματοποιήθηκε η εθνογραφική έρευνα. Η πλειονότητα των νέων (δώδεκα άτομα) που έλαβαν μέρος στις συνεντεύξεις ήταν ανήλικοι (15-17 ετών). Επίσης, υπήρξαν και πέντε άτομα ενήλικα τα οποία ήταν 18-24 ετών. Το χρονικό διάστημα που οι νέοι/-ες βρίσκονται στην Ελλάδα κυμαινόταν από λίγες ημέρες μέχρι και τέσσερα χρόνια. Δηλαδή, υπήρχαν περιπτώσεις όπου οι νέοι/ες ήταν προσαρμοσμένοι στην τοπική κοινωνία, ενώ σε κάποιες άλλες περιπτώσεις προσπαθούσαν να προσαρμοστούν.

Η παρατήρηση ξεκίνησε στις αρχές του Σεπτεμβρίου του 2019, ενώ οι συνεντεύξεις και οι ομάδες εστίασης διήρκεσαν από τις 20/9 έως τις 15/10 του 2018. Πριν το διάστημα αυτό, η ερευνητική

ομάδα συμμετείχε σε προκαταρκτικές ρυθμίσεις με τους εκπροσώπους της ΑΡΣΙΣ για να αποκτήσει πρόσβαση στο πεδίο.

Οι συνεντεύξεις με τους/τις νέους/-ε πραγματοποιήθηκαν κυρίως στα αγγλικά. Σε ορισμένες περιπτώσεις βοήθησε ένας κοινωνικός διαμεσολαβητής στις μεταφράσεις των γαλλικών και αραβικών. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν τρεις ατομικές συνεντεύξεις και μία ομάδα εστίασης με εκπαιδευτικούς και άλλους/-ες επαγγελματίες της Μ.Κ.Ο. ΑΡΣΙΣ. Τα άτομα αυτά ήταν επίσης νέοι/-ες ηλικίας 25-29 ετών. Οι τέσσερις από τους πέντε ήταν κάτοικοι της Θεσσαλονίκης και η μία είχε καταγωγή από την Ισπανία και είχε εγκατασταθεί μόνιμα στην Ελλάδα.

Πριν οι συμμετέχοντες/χουσες λάβουν μέρος στην συνέντευξη, γινόταν πλήρης ενημέρωση σε σχέση με τους στόχους του προγράμματος και υπέγραφαν ένα έντυπο συγκατάθεσης στο οποίο συμφωνούσαν για τη ανώνυμη συμμετοχή τους στην έρευνα.

Σε κάθε δομή υπήρχαν άτομα (stakeholders) τα οποία προσφέρθηκαν ανιδιοτελώς να βοηθήσουν ώστε, να φέρουν σε επαφή τον ερευνητή αφενός με τη δομή, και αφετέρου με τους/-ις νέους/ες μετανάστες και πρόσφυγες.

Όσον αφορά τις παρατηρήσεις, πραγματοποιήθηκαν αποκλειστικά στο ΚΥΝ και το Κέντρο φιλοξενίας των προσφύγων στα Διαβατά. Ένα μέλος της ερευνητικής ομάδας διαδραμάτισε ενεργό ρόλο συμμετέχοντας στα μαθήματα είτε ως μαθητής (παρακολουθώντας μαθήματα ισπανικής γλώσσας) είτε ως ερευνητής. Τα μαθήματα που παρακολουθήθηκαν ήταν ελληνικά, αγγλικά και ισπανικά μαθήματα εκμάθησης γλωσσών στο ΚΥΝ και στα ελληνικά στο Κέντρο Φιλοξενίας Προσφύγων στα Διαβατά. Ο ρόλος του ερευνητή, σύμφωνα με την τυπολογία του Gold (1958), συνέπιπτε κάποιες φορές με αυτόν του συμμετέχοντα ως παρατηρητή και άλλες φορές του παρατηρητή ως συμμετέχοντα. Κοινό σημείο των δύο παραπάνω περιπτώσεων, αποτελεί ότι τα μέλη της υπό μελέτη ομάδας γνώριζαν την ταυτότητα και τις αρμοδιότητες του ερευνητή. Η διαφορά συνίσταται στο γεγονός ότι ο ερευνητής συμμετείχε -εν μέρει- ως μαθητής σε κάποια μαθήματα, ενώ σε άλλα είχε ρόλο παρατηρητή με λίγες αλληλεπιδράσεις με τους συμμετέχοντες της έρευνας.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι σε κάθε μια από τις τέσσερις δομές υπάρχει συγκεκριμένο πρόγραμμα δραστηριοτήτων για τους/ις νέους/ες. Τα προγράμματα δραστηριοτήτων αυτά είναι

μεταβλητά διότι ο πληθυσμός δεν παραμένει σταθερός και συνεχώς ανανεώνεται. Όλες οι δομές παρέχουν και στέγαση στους/ις νέους/-ες, εκτός από το ΚΥΝ που επικεντρώνεται στις ψυχοκοινωνικές και εκπαιδευτικές υπηρεσίες.

6) Το Κέντρο Υποστήριξης Νέων (ΚΥΝ) της ΑΡΣΙΣ απευθύνεται σε παιδιά, εφήβους αλλά και ενήλικες. Οι δράσεις που αναπτύσσονται εντάσσονται σε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο υποστήριξης ανάλογα με τις ανάγκες και τις επιθυμίες των παιδιών και των νέων και περιλαμβάνουν συνολική παρέμβαση στο πλαίσιο ζωής του παιδιού. Οι δράσεις αυτές αφορούν εργαστήρια δημιουργικής απασχόλησης και μαθήματα, τα οποία υποστηρίζουν και ενισχύουν την ένταξη των παιδιών στο επίσημο σχολικό σύστημα. Με τις δράσεις και τις υπηρεσίες αυτές το ΚΥΝ επιδιώκει να προλάβει ή να ελαχιστοποιήσει την επίδραση αρνητικών παραγόντων και δυσμενών συνθηκών που μπορεί να δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα στη ζωή τους και να οδηγήσουν στη θυματοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Το κέντρο λειτουργεί στις νέες του εγκαταστάσεις στην οδό Σπάρτης 9 από το 2017, κοντά στο κέντρο της πόλης. Βέβαια, η συγκεκριμένη δομή της ΑΡΣΙΣ υπάρχει εδώ και 20 χρόνια. Το κέντρο διαθέτει 3 τρεις αίθουσες διδασκαλίας καθώς και προσωπικό -εργαζόμενους και εθελοντές- που παρέχει εκπαιδευτικές και ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες.

2) Το κέντρο φιλοξενίας προσφύγων των Διαβατών αποτελεί ένα camp το οποίο λειτουργεί από τα μέσα του 2017. Στόχος του είναι η προσωρινή παροχή διαμονής, εκπαίδευσης, προστασίας και ενίσχυσης της ένταξης των διαμενόντων μεταναστών και προσφύγων. Βρίσκεται δέκα χιλιόμετρα μακριά από το κέντρο της Θεσσαλονίκης. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να υπάρξει επαφή των προσφύγων και των μεταναστών με την πολιτισμική ζωή της πόλης, παρόλο που χρειάζεται αρκετή ώρα με την τοπική συγκοινωνία για να μεταφερθούν μέχρι εκεί. Φιλοξενεί περίπου πεντακόσιους πρόσφυγες και μετανάστες. Μεταξύ αυτών υπάρχουν οικογένειες αλλά και νέοι (κυρίως άντρες). Οι χώροι στους οποίους διαμένουν είναι πλήρως εξοπλισμένα containers. Το camp έχει ένα μη επίσημο «σχολείο» με αρκετές αίθουσες, στο οποίο γίνονται μαθήματα σε παιδιά, νέους/ες και ενήλικες. Τα μαθήματα που παρέχονται είναι Ελληνικών, Αγγλικών, Φυσικών Επιστημών, Τεχνολογίας, αλλά και Ενισχυτικής Διδασκαλίας για το σχολείο υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Ο ρόλος του «σχολείου» στο camp είναι να ικανοποιεί τις

ανάγκες των νέων και ενηλίκων προσφύγων και μεταναστών για δια βίου μάθηση και προσαρμογή και ενσωμάτωση στην ελληνική κοινωνία. Στα καθημερινά μαθήματα, οι περισσότεροι συμμετέχοντες είναι παιδιά, νέοι και μεσήλικες.

3) Το Κέντρο φιλοξενίας προσφύγων στα Λαγκαδικία φιλοξενεί περίπου τετρακόσια άτομα. Οι οικογένειες και οι ασυνόδευτοι νέοι διαμένουν σε containers. Ο στόχος της συγκεκριμένης δομής είναι ο ίδιος με αυτόν της δομής φιλοξενίας των Διαβατών. Η απόσταση των Λαγκαδικίων με το κέντρο της Θεσσαλονίκης είναι περίπου πενήντα χιλιόμετρα. Αυτό σημαίνει ότι, σε συνδυασμό με την μη τακτική συγκοινωνία, η μετάβαση στο κέντρο για τους διαμένοντες καθίσταται αρκετά δύσκολη. Εντός του κέντρου λειτουργεί ένα μη επίσημο «σχολείο», το οποίο είναι πολύ μικρότερο συγκριτικά με του camp των Διαβατών. Στο σχολείο των Διαβατών επικεντρώνονται κυρίως σε μαθήματα ελληνικών, αγγλικών και επίσης, ενισχυτική διδασκαλία σε μαθήματα για το σχολείο υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Η πτέρυγα του camp που επισκέφτηκε η ερευνητική ομάδα ήταν η safezone, όπου διέμεναν ανήλικοι δεκατεσσάρων (14) έως δεκαοκτώ (18) ετών.

4) Η Δομή Φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων της ΑΡΣΙΣ στην Πυλαία Θεσσαλονίκης, έχει μόνο τριάντα κλίνες για ασυνόδευτους ανήλικους. Κατά τη διάρκεια της έρευνας, οι υπεύθυνοι της δομής ανέφεραν ότι φιλοξενούνται αγόρια δώδεκα (12) έως δεκαοκτώ (18) ετών. Στόχος δεν είναι μόνο η διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ασυνόδευτων ανηλίκων παιδιών, αλλά επίσης η παροχή ασφαλών συνθηκών διαβίωσης και η κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση στην τοπική κοινότητα. Η δομή δημιουργήθηκε τον Ιανουάριο του 2017. Συγκεκριμένα, στόχος αποτελεί η ένταξη των ανηλίκων σε δημόσια σχολεία της περιοχής και η υποστήριξή τους, τόσο σε στενή συνεργασία με το διδακτικό προσωπικό όσο και με παροχή ενισχυτικής διδασκαλίας ή άλλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Κάποιες από τις υπηρεσίες που παρέχονται είναι οι εξής:

1. Ψυχο-κοινωνική υποστήριξη
2. Νομική υποστήριξη στις διαδικασίες ασύλου και οικογενειακής επανένωσης
3. Εργασιακή συμβουλευτική και προετοιμασία για την αγορά εργασίας

4. Κάλυψη των ιατρικών υπηρεσιών και πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας
5. Διοργάνωση πολιτιστικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων, εκδρομές και συμμετοχή σε κοινωνικές εκδηλώσεις
6. Ενημερωτικές συναντήσεις και σεμινάρια για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και την ενδυνάμωση της συμμετοχής των ανηλίκων στην κοινωνική ζωή του Ξενώνα και της κοινότητας
7. Παροχή πλήρους διατροφής, με τουλάχιστον τρία γεύματα την ημέρα (πρωινό, μεσημεριανό και βραδινό), λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία, τις διατροφικές συνήθειες και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες
8. Είδη ένδυσης και υπόδησης
9. Προσωπική υγιεινή και προϊόντα καθαρισμού
10. Προϊόντα καθημερινής χρήσης
11. Μεταφορά (μέσω των οχημάτων του Ξενώνα και μέσω λεωφορείων: κάλυψη κόστους κάρτας απεριόριστων διαδρομών ή εισιτηρίων)
12. Επικοινωνία (πρόσβαση σε υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών και βίντεο, αγορά τηλεφωνικών καρτών).

3.2 Η εθνογραφική ανάλυση

Η παρούσα έρευνα ασχολείται με τους νέους σε κινητικότητα και τον τρόπο που βιώνουν την επισφαλή καθημερινότητά τους. Μέσα από την εθνογραφική οπτική της συγκεκριμένης έρευνας γίνονται αντιληπτά αρκετά στοιχεία για τη ζωή των νέων μεταναστών και προσφύγων, τα οποία φανερώουν τις αξίες, τις επιθυμίες, τους στόχους, τις προσδοκίες τους, αλλά και τους τρόπους με τους οποίους διαμορφώνουν ενεργητικά την πραγματικότητά τους.

Η μετανάστευση, οι προσφυγικές ροές, και η εθνοπολιτισμική ποικιλομορφία είναι μεταξύ των πιο κρίσιμων φαινομένων στις σύγχρονες κοινωνίες (Geisen, 2010). Η πολιτική, οικονομική και κοινωνική σημασία αυτών των κοινωνικών φαινομένων έχει αυξηθεί δραματικά στις μέρες μας (Castles, de Haas και Miller, 2013), καθώς στη δημόσια συζήτηση και πολιτική αυτά συνδέονται με κρίσιμα κοινωνικά προβλήματα, όπως η φτώχεια, η εγκληματικότητα, η ανεργία, η πολιτική δίωξη, ο ρατσισμός, ο κοινωνικός αποκλεισμός αλλά και η κοινωνική ενσωμάτωση των νέων προσφύγων και μεταναστών.

Η νεανική κινητικότητα συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τη μετανάστευση και τις προσφυγικές ροές. Οι νέοι πρόσφυγες και μετανάστες, ως ξεχωριστή κατηγορία, μέχρι σχετικά πρόσφατα, αγνοούνταν από τις σπουδές για τη μετανάστευση και τις σπουδές για το προσφυγικό φαινόμενο ή λαμβάνονταν υπόψη μόνο οι μετανάστες/πρόσφυγες δεύτερης γενιάς (Geisen, 2010). Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια λόγω τόσο της προσφυγικής όσο και της οικονομικής κρίσης το ερευνητικό ενδιαφέρον έχει μετατοπιστεί στην κινητικότητα των νέων γενικότερα. Είναι γεγονός ότι οι σημερινοί νέοι βρίσκονται όλο και περισσότερο σε καθεστώς κινητικότητας σε παγκόσμια κλίμακα (Robertson, Harris και Baldassar, 2018). Η κινητικότητα φαίνεται να αποτελεί για τους νέους μία βασική επιλογή και ένα μέσο για την ικανοποίηση αρκετών αναγκών τους, όπως το αίσθημα της ασφάλειας, αλλά και επιθυμιών, όπως η βελτίωση της οικονομικής τους κατάστασης και η ανοδική κοινωνική κινητικότητα (Cairns, 2014· Robertson, κ.ά, 2018).

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι νέοι σε κινητικότητα της μελέτης αυτής αποτελούν μια ετερογενή κατηγορία ατόμων από διαφορετικό οικονομικό, εθνικό, εθνοτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο. Η ετερογένειά τους επίσης οφείλεται στις διαφορετικές τροχιές της ζωής τους (ποιότητα ζωής στο παρόν, τόπος τρέχουσας κατοικίας, εκπαίδευση, εργασιακή εμπειρία, ηλικία), τα σχέδια ζωής και τις σταδιοδρομίες που είχαν. Συγκεκριμένα, οι βασικοί κοινωνικοί παράγοντες που οδηγούν σε σημαντικές διαφορές μεταξύ των νέων της μελέτης είναι οι εξής: Α)

κοινωνικο-οικονομική κατάσταση, Β) ηλικία, Γ) οικογενειακοί δεσμοί, Δ) εθνική κουλτούρα, Ε) μετανάστευση ΣΤ) κατοικία και Ζ) φύλο.

Α) Η κοινωνική και η οικονομική κατάσταση των νέων στη μελέτη αφορά το προηγούμενο στάτους τους, πριν φτάσουν στη χώρα υποδοχής, στην Ελλάδα. Το προηγούμενο στάτους τους αποκαλύπτει την ταξική τους προέλευση και κατά συνέπεια τη ζωή τους και τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι ασυνόδευτοι νέοι/έφηβοι, οι οποίοι, συνήθως, δεν έχουν χρήματα και προσπαθούν να επιβιώσουν αποκλειστικά με τα οφέλη της ΜΚΟ ΑΡΣΙΣ. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια ενός νεαρού, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι «..όποιοι έχουν τα δικά τους χρήματα μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες τους, ενώ εμείς βασιζόμαστε στην κάρτα 100 ευρώ... είναι δύσκολο».

Β) Στην ύστερη νεωτερικότητα, παρόλο που ο παραδοσιακός διαχωρισμός της «εφηβείας» από την «ενηλικίωση» ξεθωιάζει (Furlong και Cartmel, 1997) φαίνεται ότι οι έφηβοι έχουν διαφορετικές ευκαιρίες από τους/τις νέους ενήλικες. Η κύρια διαφορά είναι ότι οι έφηβοι έχουν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν το σχολείο. Αυτό τους βοηθά να μάθουν τη γλώσσα της χώρας υποδοχής, να κοινωνικοποιηθούν, να μελετήσουν για αρκετές ώρες της ημέρας καθώς και να ελπίζουν ότι κάποια μέρα θα μπουν στο πανεπιστήμιο. Οι νέοι ενήλικες βρίσκονται σε πιο μειονεκτική θέση, καθώς παραμένουν αδρανείς σε μια «παραγωγική» ηλικία λόγω ανεργίας και υποαπασχόλησης.

Γ) Υπάρχουν νέοι/ες που είτε συνοδεύονται από γονείς/κηδεμόνες είτε είναι νέοι/-ες που είναι ασυνόδευτοι/-ες. Οι δύο διαφορετικές κατηγορίες ποικίλλουν ευρέως. Οι συνοδευόμενοι νέοι είναι υπό την προστασία των γονέων/κηδεμόνων τους και μπορούν να καλύψουν τις κοινωνικές και συναισθηματικές ανάγκες τους σε αντίθεση με τους ασυνόδευτους νέους που προστατεύονται, προσωρινά από δομές υποστήριξης, όπως η ΑΡΣΙΣ. Όσο είναι ανήλικοι/-ες εποπτεύονται στενά από έναν εισαγγελέα. Επιπλέον, οι ασυνόδευτοι νέοι απομονώνονται και είναι υποχρεωμένοι να μοιράζονται το δωμάτιό τους με «άγνωστους» νέους. Αυτού του είδους η προστασία παρέχεται στους νέους/-ες έως ότου φθάσουν στην ενηλικίωση. Όταν συμβεί αυτό, θα πρέπει να αναζητήσουν ένα μόνιμο σπίτι για να ζήσουν και να βρουν άλλη προσωρινή πηγή επιβίωσης.

Όσον αφορά τους ασυνόδευτους νέους μετανάστες/πρόσφυγες, σύμφωνα με τον Cairns (2010, 19) «δεν θεωρούνται πλέον εξαρτώμενοι από ενήλικες μετανάστες αλλά είναι ανεξάρτητοι συμμετέχοντες που αναπτύσσουν νέες προοπτικές από τις δεδομένες κοινωνικές συνθήκες και προσπαθούν να τις εφαρμόσουν. Αυτή η ενεργητική στάση θεματοποιείται στην έρευνα με τη βοήθεια των εννοιών της ένταξης, της πολιτιστικής επανατοποθέτησης και της κοινωνικής κινητικότητας».

Δ) Υπάρχουν σημαντικές πολιτισμικές διαφορές μεταξύ των νέων. Ένας εκπαιδευτικός είπε: *«αν και έχουμε εδώ νέους ανθρώπους, δεν μπορούμε να βάλουμε τους Κογκολέζους με τους Πακιστανούς και τους Αφγανούς στο ίδιο τσουβάλι»*. Με λίγα λόγια, είναι εξίσου σημαντικό, οι διαφορές αυτές να μην παραμεληθούν, διότι το πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο έζησε ένας νέος ή μία νέα μπορεί να καθορίσει τις μελλοντικές του/ης επιλογές (Cuzzocrea, 2018· Geisen, 2010).

Ε) Υπάρχει διάκριση μεταξύ οικονομικών μεταναστών και προσφύγων. Στην παρούσα μελέτη, οι πρόσφυγες δεν θεωρούνται μόνο εκείνοι που αναγνωρίζονται επισήμως ως πρόσφυγες (δηλαδή από τη Συρία), αλλά και άνθρωποι που εγκατέλειψαν τις πατρίδες τους για διάφορους λόγους. Σύμφωνα με τους νέους μετέχοντες στη μελέτη, οι κύριοι λόγοι ήταν δύο. Ο πρώτος λόγος ήταν ότι είχαν εκδιωχθεί για τις πολιτικές ή/και θρησκευτικές πεποιθήσεις τους και ο δεύτερος ήταν ότι η σωματική τους ακεραιότητα και η ζωή τους διέτρεχαν μεγάλο κίνδυνο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι νέοι από το Μπαλουχιστάν, οι οποίοι μεγάλωσαν μέσα σε μια ζώνη πολέμου τα τελευταία χρόνια. Οι Μπαλουχιστανοί είναι άνθρωποι που ζουν κυρίως στην περιοχή Μπαλουχιστάν της νοτιοανατολική άκρη του ιρανικού οροπεδίου στο Πακιστάν, το Ιράν και το Αφγανιστάν, καθώς και στην Αραβική Χερσόνησο. Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν αρκετοί νέοι που προέρχονταν από την περιοχή του Μπαλουχιστάν οι οποίοι διαμένουν στο Κέντρο φιλοξενίας προσφύγων στα Διαβατά.

ΣΤ) Μια ακόμη διαφοροποίηση σχετίζεται με την χρονική περίοδο διαμονής των νέων στη χώρα υποδοχής. Οι νέοι που συμμετείχαν σε αυτή την έρευνα και έχουν παραμείνει για πολύ καιρό στην Ελλάδα ενσωματώθηκαν σε κάποιο βαθμό, σε αντίθεση με εκείνους που ήρθαν πιο πρόσφατα. Οι ενσωματωμένοι νέοι άρχισαν να πηγαίνουν στο σχολείο, έχουν ήδη κάνει κοινωνικές επαφές με άλλους και έχουν εκφράσει την επιθυμία τους να παραμείνουν στην

Ελλάδα, ενώ οι άλλοι εξακολουθούν να αναζητούν τον μελλοντικό τους προορισμό επειδή αντιμετωπίζουν δυσκολίες προσαρμογής και ενσωμάτωσης στην χώρα υποδοχής.

Z) Οι νέες γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν συγκριτικά πολύ λιγότερες από τους νέους άντρες. Ο λόγος πίσω από αυτό εξηγείται από τον υπεύθυνο ενός κέντρου νεότητας:

«Είναι πιο δύσκολο για τα κορίτσια να ταξιδεύουν· τα ταξίδια είναι πιο δύσκολα γι' αυτά ... Όχι ότι είναι εύκολο για τα αγόρια, αλλά αν το βλέπεις με ποσοστά, υπάρχει μεγαλύτερο ποσοστό θυμάτων αγοριών. Ωστόσο, αρκετά κέντρα νεότητας της ΑΡΣΙΣ παρέχουν υπηρεσίες σε ασυνόδευτα κορίτσια, αλλά είναι λιγότερα λόγω του αριθμού των γυναικών. Τα περισσότερα από τα κορίτσια φτάνουν συνοδευόμενα στην Ελλάδα και τις περισσότερες φορές .. θα έρθουν με τη μαμά τους ή με τον μπαμπά ή τις θείες τους, αφού τα κορίτσια προστατεύονται από την οικογένειά τους ούτως ή άλλως».

Δηλαδή, τα νεαρά κορίτσια τείνουν να θεωρούνται πιο ευάλωτα σε σύγκριση με τα αγόρια όχι μόνο στο πλαίσιο της κυρίαρχης πατριαρχικής κουλτούρας των οικογενειών τους και γενικότερα των χωρών γεννήσεών τους, αλλά και από ορισμένους εκπαιδευτές των κέντρων νεολαίας, όπως είδαμε στο παραπάνω απόσπασμα.

Διάφορα θέματα ή κατηγορίες προέκυψαν με βάση την ανάλυση του εθνογραφικού υλικού αυτής της μελέτης. Η κωδικοποίηση και η δημιουργία των κατηγοριών έγινε με την εφαρμογή της θεματικής ανάλυσης όπως προτείνεται από τους Braun και Clarke (2006). Τα θέματα είναι τα ακόλουθα: 1) «Κλεισμένοι στο καβούκι τους»: μια διπλή σχέση των νέων με την τοπική κοινωνία· 2) Αναζητώντας μια διέξοδο· 3) Ζώντας στο ανασφαλές και επισφαλές παρόν με την ελπίδα.

Η ανάλυση των δεδομένων έχει την ακόλουθη δομή: πρώτα απ' όλα, υπάρχει μια περιγραφή και μια εξήγηση πριν από τα λόγια των συμμετεχόντων. Κάθε συμμετέχων/χουσα έχει ένα σύμβολο με τον αριθμό του/ης. Αν είναι νέος/-α, υπάρχει (N), δάσκαλος/άλα (Δ), υπεύθυνος/η δομής (Υ), διαμεσολαβητής/ήτρια (Μ) και ερευνητής (Ε). Ο αριθμός δίπλα στο σύμβολο υποδεικνύει ένα συγκεκριμένο άτομο. Δίπλα σε αυτά τα σύμβολα υπάρχει ένα πρώτο γράμμα (Κ) που δείχνει κάθε κέντρο σε συνδυασμό με έναν αριθμό του αντίστοιχου κέντρου. Τα κέντρα νεότητας της ΜΚΟ ΑΡΣΙΣ παρατίθενται ως εξής:

- Κέντρο Υποστήριξης Νέων (ΚΥΝ) (Κ1),
- Κέντρο υποδοχής προσφύγων, Διαβατά (Κ2),
- Κέντρο υποδοχής προσφύγων, Λαγκαδίκια (Κ3)

7) Κέντρο υποδοχής ασυνόδευτων παιδιών, Πυλαία (Κ4)

3.2.1 «Κλεισμένοι στο καβούκι τους»: μια διπλή σχέση των νέων με την τοπική κοινωνία

Όταν διαφορετικά πολιτισμικά πρότυπα εισέρχονται σε νέους χώρους, δίνεται η δυνατότητα να δημιουργηθούν «υβριδικές» και «πλουραλιστικές» νεανικές κουλτούρες (Nilan και Feixa, 2006). Υπό αυτό το πρίσμα, οι νέοι μετανάστες και πρόσφυγες γίνονται αντιληπτοί ως ενεργοί συμμετέχοντες της δικής τους κινητικότητας (Geisen, 2010). Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με την Levitt, (2001) η διακρατική μετανάστευση περιλαμβάνει σημαντικές ροές, όχι μόνο οικονομικού αλλά και κοινωνικού και ανθρώπινου κεφαλαίου. Συγκεκριμένα, πέρα από λεφτά, διακινούνται ιδέες, δίκτυα, συμπεριφορές και ταυτότητες.

Στην παρούσα μελέτη, οι αφηγήσεις των μετεχόντων αποκαλύπτουν ότι όταν οι άνθρωποι βρίσκονται σε κινητικότητα, ειδικά οι νέοι, έρχονται σε επαφή με την τοπική κοινότητα, συνήθως αντιμετωπίζουν διάφορες δυσκολίες προσαρμογής στο νέο περιβάλλον. Αυτό καθιστά τους νεαρούς μετανάστες και τους πρόσφυγες περισσότερο προσεκτικούς ενάντια στους ντόπιους. Ταυτόχρονα, οι ντόπιοι μοιάζουν να «φοβούνται» τα νέα - αν και προσωρινά - μέλη της τοπικής τους κοινωνίας. Μία υπεύθυνη ενός κέντρου νεότητας της ΑΡΣΙΣ χαρακτηριστικά λέει:

Υ1 Κ4: Δεν μπορούμε να ξεχάσουμε τι φέρνουν οι νέοι αυτοί όταν επισκέπτονται αυτές τις κοινωνίες και πώς έχουν αντιμετωπιστεί από τους ντόπιους. Δεν είναι μόνο αυτό που οι νέοι προσφέρουν ηθικά, κοινωνικά, ψυχολογικά, οικονομικά, αλλά και πώς αντιδρά η τοπική κοινωνία σε αυτούς. Δηλαδή, αφενός, παίρνεις χρήματα, και από την άλλη, είσαι κλειδωμένος στον εαυτό σου επειδή φοβάσαι. Αλλά δεν συνεχίζεις να μαθαίνεις. Και τότε τους κάνουμε (πρόσφυγες και μετανάστες) κλεισμένους στα καβούκια τους. Έτσι, εμείς (και οι δύο πλευρές) γινόμαστε δύο απομακρυσμένα άτομα και δεν κάνουμε τίποτα για να το διορθώσουμε.

Σημαντικό ρόλο για τις μεταβάσεις των νέων στην ενηλικίωση διαδραματίζουν οι σχέσεις τους με τους άλλους ανθρώπους (Wyn, 2015). Συγκεκριμένα, η υπεύθυνη του κέντρου νεότητας υποθέτει ότι υπάρχει ένα είδος αλληλεπίδρασης μεταξύ της νεολαίας σε κινητικότητα και της τοπικής κοινωνίας. Πράγματι, οι νέοι που εντάσσονται στην τοπική κοινωνία δεν είναι παθητικά αλλά ενεργητικά, έστω και προσωρινά, μέλη της και η συμβολή τους σε αυτή πρέπει να αναγνωριστεί και να αναλυθεί. Όσον αφορά την επαφή των επισφαλών νέων μεταναστών και των προσφύγων με την τοπική κοινότητα, αυτό που προκύπτει από αυτό που λένε οι ίδιοι είναι ότι οι περισσότεροι δεν έχουν στενές σχέσεις με ανθρώπους από την τοπική κοινότητα.

E: *Και έχετε σχέσεις με τους ντόπιους; Με ανθρώπους από εδώ, όπως άνθρωποι από την Ελλάδα...*

N1 K2: *Όχι πια .. όχι.*

E: *Αλλά .. έχετε φίλους από την Ελλάδα;*

N2 K3: *Ναι. Απλά να πω «γεια σου», «γεια», «πώς είσαι». Δεν υπάρχουν φίλοι.*

Ωστόσο, υπάρχουν λίγα νεαρά αγόρια που έχουν αναπτύξει στενές σχέσεις με κάποιους ντόπιους. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι έχουν σεξουαλικές ή ρομαντικές σχέσεις με κορίτσια από την Ελλάδα.

Δ3 K1: *Οι δύο από αυτούς έχουν φίλες, ελληνίδες, οι άλλοι δεν έχουν ακόμα.*

M1 K4: *Έτσι ναι, έχουν καλή σχέση με τους ανθρώπους, επειδή πηγαίνουν στο σχολείο και .. γίνονται με τους Έλληνες. Πηγαίνουν για καφέ και... στη Θεσσαλονίκη. Έχουν φίλες...*

Η δημιουργία σχέσεων με τους ντόπιους είναι ένας από τους κύριους στόχους της ΑΡΣΙΣ:

Δ1 K2: *Προσπαθούμε να κάνουμε εκδρομές, αφήνοντας τους νέους να βγουν από το στρατόπεδο και να έρθουν σε επαφή με την τοπική κοινωνία.*

Δ1 K3: *Ναι, πηγαίνουμε στον κινηματογράφο (...) Φανταστείτε ότι ο δάσκαλος που είχαμε πέρυσι με ρωτούσε σήμερα: «Μπορώ να έρθω και να βγάλω τα παιδιά για έναν καφέ;» (...) Κάνουμε πολλά αθλήματα... έχουμε κάποια παιδιά που ... είναι στο ποδόσφαιρο στην τοπική ομάδα... και αυτό είναι επίσης ένα ωραίο πράγμα για τη σχέση των ανθρώπων, των παιδιών με τους ντόπιους...*

είμαστε πραγματικά ικανοποιημένοι με το προσωπικό της ΑΡΣΙΣ, η τοπική ποδοσφαιρική ομάδα είναι μια μικρή ομάδα μη επαγγελματιών. Ήταν πολύ ευπρόσδεκτοι και είπαν ότι θέλουν η ομάδα να είναι πολυ-πολιτισμική... άνθρωποι από όλες τις χώρες .. και είπα «εντάξει». Αυτό είναι κάτι που δεν θα περίμενα... γιατί ο τόπος αυτός δεν είναι τόσο προοδευτικός, οι άνθρωποι είναι τόσο συντηρητικοί, αλλά αυτό που συμβαίνει στο χωριό Γερακάρου είναι πολύ εκπληκτικό... εντάξει ναι, τα ρούχα, τα παπούτσια και η συμμετοχή στο τοπικό τουρνουά ήταν ωραία. Επίσης, παίζουν κρίκετ... με ανθρώπους από την πακιστανική κοινότητα. Πηγαίνουν στον Ηρακλή (ελληνικός αθλητικός σύλλογος στη Θεσσαλονίκη), έχουν σχηματίσει ένα δίκτυο κρίκετ... αυτή την εβδομάδα έχουμε κάποιους νέους που έχουν συμμετάσχει σε ένα τουρνουά στην Κέρκυρα σε διεθνή τουρνουά κρίκετ και αυτό είναι ωραίο. Συναντούν ανθρώπους από άλλες χώρες... και κάνουν αθλήματα μαζί. Παρέχουμε εκπαιδευτικές δραστηριότητες όπως μουσεία, περιηγήσεις στην πόλη ... οι άνθρωποι γνωρίζουν την πόλη...να ξέρουν πώς να μετακινούνται. Όχι μόνο να πηγαίνουν στην Αριστοτέλους (την κεντρική πλατεία της Θεσσαλονίκης) και...

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι προσπάθειες των υπαλλήλων της ΑΡΣΙΣ για την ένταξη των νέων στην τοπική κοινότητα είναι συνεχείς. Επομένως, πολύ συχνά οι νέοι ισχυρίζονται ότι είναι σαν να ζουν σε μια οικογένεια στα κέντρα νεότητας.

Δ1 Κ1: Προσπαθούν να με στηρίζουν. Με έχουν σαν σημείο αναφοράς, είμαι μάλλον ένας από τους ανθρώπους... και προφανώς όλοι οι εργοδότες, έτσι; Εντάξει τώρα δεν θα πάνε στον δικηγόρο για να του πει (τα προβλήματά τους) ... αλλά θα προσπαθήσουν να με πλησιάσουν.

Υ1 Κ4: Αυτό που θέλω να κάνουν είναι να μην ξεχνάμε ότι είναι ανθρώπινα όντα. Αυτό είναι πολύ σημαντικό. Γνωρίζουν ήδη πώς να φροντίζουν τον εαυτό τους. Αυτό δεν είναι ούτε ένα ζήτημα. Μαθαίνουν πώς να συνυπάρχουν με τους άλλους. Τα δωμάτια του κέντρου είναι σαν να ζουν σε κάμπινγκ. Τους διδάσκετε πώς να αντιμετωπίζετε τις δυσκολίες. Είναι σαν σπίτι.

Δ1 Κ3: Τους ρώτησα «θέλετε να μεταφερθούν σε ένα καταφύγιο στη Θεσσαλονίκη για να είναι πιο κοντά στο κέντρο της πόλης;», «όχι, εδώ είναι το χωριό μου... το μέρος μου», λένε.

Επιπλέον, εκτός από το στόχο της σύνδεσης των νέων σε κινητικότητα με την κοινωνία υποδοχής, πρέπει να γίνουν πολλά για να μπορέσουν αυτοί οι νέοι/-ες να ζήσουν με αξιοπρέπεια τη ζωή τους.

Δ1 K4: Ο στόχος είναι να προετοιμαστούν όταν φθάσουν στην ενηλικίωση, αν και όσο καιρό βρίσκονται στην Ελλάδα, μπορούν να ενταχθούν στην κοινωνία, αυτό σημαίνει ότι κανονικά είναι εγγεγραμμένοι στο σχολείο. Είναι υποχρεωτικό να πηγαίνουν στο σχολείο μέχρι 15 ετών... γι' αυτό είναι υποχρεωτικό. Λοιπόν, βασικά, η κοινωνικοποίηση και η ένταξη είναι ο κύριος στόχος μας.

Δ1 K4: Η μη ιδρυματοποίηση είναι ο στόχος. Δεν θέλουμε να αισθάνονται ότι έχουν ριχτεί σε μια αποθήκη, είτε αναμένοντας να φύγουν είτε να... μεγαλώσουν και να (...).

Οι νέοι πρόσφυγες και μετανάστες προσπαθούν να ενταχθούν στην τοπική κοινωνία, παρόλα αυτά σε αρκετές περιπτώσεις αντιμετωπίζουν κοινωνικές μορφές υποτίμησης και αποκλεισμού (Geisen, 2010). Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η κινητικότητα των νέων μεταναστών πρώτης και δεύτερης γενιάς, ιδιαίτερα των μουσουλμάνων, συχνά θεωρείται απειλή για την ασφάλεια των χωρών όπου εγκαθίστανται, λόγω της ισλαμοφοβίας και του ρατσισμού γενικότερα που υπάρχει σε αυτές (Maira, 2009· Mandaville, 2009). Σε αυτή την έρευνα, οι ρατσιστικές και ξενοφοβικές συμπεριφορές των ντόπιων κατά των νέων μεταναστών και των προσφύγων εμποδίζουν την ένταξη στον νέο τους τόπο. Πολλοί ντόπιοι είναι μάλλον καχύποπτοι γι' αυτούς, ωστόσο συνειδητοποιούν το φόβο τους για τη διαφορετικότητα:

Y1 K4: Ναι. Φοβόμαστε τον ξένο από όπου και αν έρχεται... (...) Σήμερα, τα παιδιά μου είπαν ότι είχαν πάει στα Zara για ψώνια ... και ένας άντρας ασφαλείας ήταν συνεχώς πίσω τους. Του έδειξαν τα χρήματα και ένας από αυτούς είπε: «Κοίτα τη τσάντα μου, τα αγόρασα όλα». Είναι μια αυτόματη κίνηση που θα κάνουμε, θα δεις τον άλλον που είναι ξένος και θα κάνεις την ασυνείδητη κίνηση για να προστατέψεις την τσάντα σου. Επειδή έχουμε βομβαρδιστεί από φόβο, το ίδιο συνέβη και με αυτούς. Απλά δεν καταλαβαίνουμε τη συγγένεια του φόβου. Και ότι φοβόμαστε το ίδιο πράγμα, έναν βομβαρδισμό.

Είναι ενδιαφέρον ότι οι νέοι άνθρωποι έχουν πλήρη επίγνωση της διάκρισης σε βάρος τους και μιλούν ανοιχτά γι' αυτό. Παρακάτω, στις δύο πρώτες περιπτώσεις όπου οι νέοι μιλούν, παραδέχονται ότι το ζήτημα του ρατσισμού και της ξενοφοβίας δεν είναι θέμα που υπάρχει μόνο στην Ελλάδα, αλλά μια γενική στάση που συνήθως έχει η πλειονότητα των ντόπιων σε όλο τον κόσμο για τους αλλοδαπούς.

N2 K4: Νομίζω ότι οι Έλληνες δεν έχουν καλή ιδέα για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα, όλοι οι Ευρωπαίοι. Δεν έχουν καλή ιδέα για εμένα, για όλους τους πρόσφυγες, όχι μόνο για τους

Αφγανιστάν ή το Πακιστάν ή το Μπαγκλαντές. Σχετικά με όλους τους πρόσφυγες. Και όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά σε όλη την Ευρώπη, όπως στη Γερμανία, έχω φίλους (εκεί) και κανείς δεν έχει καλή ιδέα για τους πρόσφυγες. Και δεν ξέρω γιατί δεν έχουν καλή ιδέα για μένα (...). Και κάποιοι Έλληνες όταν βλέπουν πρόσφυγες... ίσως είναι ..

E: Ξενοφοβικοί;

N2 K4: Ναι. Κάτι τέτοιο.

N1 K4: Δεν νομίζω ότι όλοι οι Έλληνες πιστεύουν ότι οι πρόσφυγες είναι κακοί. Μερικές φορές αισθάνομαι ότι οι πρόσφυγες είμαστε κακοί και κάνουμε λάθη. Μπορώ να δω, δεν είμαι μωρό, τι κάνουμε τώρα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο κάποιοι το σκέφτονται για πρόσφυγες. Έχω επίσης έναν Βρετανό φίλο (...) Είναι εκπληκτικό. Δεν μπορώ να εξηγήσω. Είναι σαν ένας αδελφός, σαν αδερφή για μένα. Ταυτόχρονα, υπάρχουν και οι Ναζί. Έχουμε πολλούς ρατσιστές. Είναι παντού στον κόσμο. Υπάρχουν λοιπόν λόγοι για τους οποίους οι Έλληνες και άλλοι πιστεύουν άσχημα για τους πρόσφυγες. Αυτοί είναι οι λόγοι.

M1 K1: (αναφέρεται στον N2) μου λέει «θέλω δύο πράγματα, το πρώτο είναι ότι θέλω να μάθω καλά ελληνικά και θέλω να προχωρήσω» και δεύτερον «θέλω να βρω έναν τρόπο να ενταχθώ στην ελληνική κοινωνία». Και του είπα «όταν ήρθα εδώ, απέρριψα δύο πράγματα στη ζωή μου, τον φόβο και την έλλειψη αυτοεκτίμησης. Γιατί πρέπει να έχω χαμηλή αυτοεκτίμηση; Επειδή είσαι μαύρος; Γιατί είσαι πρόσφυγας; Από την αρχή, εάν θέλετε να κάνετε κάτι και έχετε αυτά τα πράγματα, δεν θα πετύχετε ποτέ. Όταν σας ρωτούν «ποια είναι η οικογένειά σας;», θα πείτε: «Αυτή είναι η οικογένειά μου, ο Στέλιος είναι φίλος». «Όταν μιλάω στον Στέλιο δεν βλέπω ότι είναι άσπρο, δεν βλέπω το δέρμα, βλέπω τον Στέλιο». (...) Όταν φτάσετε σε αυτό το σημείο, πρώτα, δεν θα δείτε το χρώμα του δέρματος».

3.2.2 Η ελληνική γλώσσα ως μέσο κοινωνικής ένταξης

Ένας σημαντικός παράγοντας που φέρνει τους νέους πιο κοντά στην τοπική κοινωνία είναι να μάθουν πώς να μιλούν άπταιστα τη γλώσσα της χώρας υποδοχής, ιδιαίτερα την ελληνική γλώσσα. Αυτοί οι νέοι που μπορούν να επικοινωνήσουν στα ελληνικά, έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε θέσεις εργασίας, περισσότερες ευκαιρίες για καλύτερη πορεία στη σχολική

εκπαίδευση και περισσότερη ελπίδα για το μέλλον. Με άλλα λόγια, η καλή χρήση της τοπικής γλώσσας είναι ένα σημαντικό εργαλείο της κοινωνικής ένταξης (βλ. επίσης Craith, 2005).

N6 K2: *Θα συνεχίσω τις σπουδές μου το επόμενο έτος στην νοσηλευτική. Αν δεν ήξερα ελληνικά, δεν θα το έκανα.*

Δ1 K3: *Το βασικό είναι ότι μιλάνε ελληνικά. Χωρίς αυτό αποκλείονται από όλα αυτά που συμβαίνουν. Αυτός είναι ο κύριος λόγος για τον οποίο οι νέοι ζητούν συνεχώς «πότε θα πάω στο σχολείο; Σχολείο, σχολείο, σχολείο». Δεν είναι ότι θέλουν να μάθουν ελληνικά, αλλά έχουν κίνητρα επειδή θέλουν να ενταχθούν στην κοινωνία. Να κάνουν κάτι. Για να βρουν μια κοπέλα. Να έχουν φίλους... να παίζουν ποδόσφαιρο. Είναι φυσιολογικό. Για κάθε ηλικία.*

Για εκείνους που μαθαίνουν ακόμα ελληνικά, η κατάσταση είναι αρκετά διαφορετική. Οι νέοι αυτοί αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες στην εκμάθηση της γλώσσας και χρειάζονται χρόνο και συνεχή υποστήριξη από τις δομές που παρέχουν μαθήματα ελληνικών. Παρόλο που οι περισσότεροι νέοι συνειδητοποιούν ότι αν θέλουν να μείνουν στην Ελλάδα, πρέπει να μάθουν ελληνικά για να ενταχθούν στην τοπική κοινωνία.

N1 K1: *Για μένα, το να μιλάς τη γλώσσα είναι σημαντικό, χωρίς την γλώσσα .. τίποτα. Νομίζω ότι κάθε χώρα, εάν πηγαίνεις γρηγορότερα και γνωρίζεις τη γλώσσα, πρέπει να μάθεις τη γλώσσα για .. πρέπει να το κάνεις πιο γρήγορα (τώρα) από ό, τι μελλοντικά.*

N2 K4: *Νομίζω ότι η γλώσσα μπορεί να βοηθήσει στο μέλλον για μεταφράσεις και να βοηθήσει κάποιον εάν το χρειάζεται.*

N1 K4: *Ναι, φυσικά. Αν θα ζήσω στην Ελλάδα. Θέλω να μάθω ελληνικά και πολύ γρήγορα. Διότι πέρασα ήδη 2 χρόνια (εδώ) και δεν μπορώ να κάνω τίποτα αν δεν γνωρίζω τη γλώσσα (...) Το πρώτο βήμα είναι να μάθεις τη γλώσσα, όπου ζεις, σε κάθε χώρα. Αν δεν ξέρεις την γλώσσα είναι πολύ δύσκολο, ξοδεύεις τον χρόνο.*

N3 K2: *Έχουμε γλωσσικό πρόβλημα, αλλά ... δεν μπορούμε να μιλήσουμε με τους Έλληνες.*

N4 K1: *Θέλω να μάθω να μιλάω καλά ελληνικά και θα προχωρήσω.*

Δ2 K4: *Οι περισσότεροι νέοι δηλώνουν ότι θέλουν να φύγουν, όμως πρώτα απ' όλα αγωνίζονται να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία. Γι' αυτό θέλουν να μάθουν ελληνικά.*

N1 K4: Έχω αυτό που θέλω αλλά... το κύριο πρόβλημα είναι η γλώσσα που προσπαθούμε να μάθουμε. Οι άνθρωποι προσπαθούν να με βοηθήσουν. Έχω τόσους πολλούς δασκάλους να με βοηθούν. Αλλά δεν μπορώ να βελτιωθώ και το θέλω πραγματικά. Το κύριο πράγμα είναι ότι θέλω να σπουδάσω θέλω να συνεχίσω... αλλά το κύριο εμπόδιο είναι η γλώσσα... να πάω πρώτα στο πανεπιστήμιο, τότε ίσως θα πάω κάποια μέρα εκεί...

Οι νέοι της μελέτης επιδεικνύουν έντονα τη σεξουαλικότητά τους και αναζητούν σεξουαλική ικανοποίηση και ερωτικές σχέσεις. Πιστεύουν ότι η γλώσσα είναι πολύ σημαντική για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες της, και φαίνεται σαν ένα επιπλέον κίνητρο.

N4 K2: μαθαίνω να μιλάω ελληνικά γιατί θέλω να βρω κορίτσι.

N5 K2: Εάν ξέρεις πώς να μιλήσεις ελληνικά, θα βρεις ένα κορίτσι, αν όχι, δεν θα το κάνεις.

N1 K1: Μιλώ αγγλικά (στα κορίτσια που συναντώ) και μου λένε «δεν μιλώ αγγλικά» και δεν μπορώ να μιλήσω μαζί τους. Πρέπει να μάθω να μιλώ ελληνικά.

Η ρευστότητα της τρέχουσας κατάστασης φέρνει τους νέους σε δυσμενή θέση όσον αφορά τις επιλογές που κάνουν. Αυτές οι επιλογές σχετίζονται συχνά με την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας που μπορεί να χρειαστεί, αλλά δεν γνωρίζουν αν θα βρίσκονται στην Ελλάδα στο μέλλον.

Δ1 K1: Αρχίζουν να μαθαίνουν γερμανικά, ταυτόχρονα αγγλικά και ταυτόχρονα νιώθουν όπως «θα... θα πάω λίγο ελληνικά». Επίσης είναι εγγεγραμμένοι στα ελληνικά (γλωσσικά μαθήματα) ... τώρα για όσους θα φύγουν στο μέλλον... υπάρχει πρόβλημα, γιατί (γελάει) όταν αρχίζεις ταυτόχρονα .. 3 νέες γλώσσες ... προφανώς δεν θα κάνεις τίποτα.

3.2.3 Αναζητώντας διέξοδο μέσω της εκπαίδευσης

Πολλοί νέοι που συμμετείχαν στην έρευνα εξέφρασαν την επιθυμία τους να ενταχθούν στο εκπαιδευτικό σύστημα και να αποκτήσουν τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για την ανάπτυξή τους. Οι αξίες των νέων, που έλαβαν μέρος στην έρευνα, δεν φαίνεται να απέχουν πολύ από αυτές των νέων της μεσαίας αστικής τάξης μιας δυτικής χώρας (βλ. επίσης Brendtro και Brokenleg, 2009). Είναι πρόθυμοι να μάθουν, να σπουδάσουν σε πανεπιστήμιο ή να συνεχίσουν τις σπουδές τους που είχαν αναβληθεί στη χώρα προέλευσής τους. Επιπλέον, οι νέοι

δεν παραμένουν παθητικοί, αλλά προσπαθούν συνεχώς να διεκδικούν μια καλύτερη ζωή με ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Δ1 Κ2: Οι περισσότεροι νέοι στην ηλικία 17, 18, 19 ... είναι άνθρωποι που ψάχνουν πάρα πολύ για να αποκτήσουν ... μερικές δεξιότητες. Οποιαδήποτε μορφής. Εάν είναι γυναίκες, κυρίως με αισθητική και άλλες (...). Γενικά τους βλέπω να κινούνται προς μια συγκεκριμένη ικανότητα ... και το πανεπιστήμιο. Κυρίως για σπουδές στο πανεπιστήμιο. Δηλαδή, αναζητούν έναν τρόπο να σπουδάσουν στο πανεπιστήμιο.

Ν1 Κ1: Καθημερινά αξίζει να νιώσεις κάτι νέο. Κάτι νέο για να μάθεις. Έτσι είναι η ζωή. Επειδή βγαίνεις έξω, βλέπεις κάτι νέο, να επισκεφθείς την αγορά, να γνωρίσεις ... πολλές συνομιλίες, αυτή είναι μια νέα εμπειρία (...). Αν βρεις κάτι όταν πας έξω .. αν δεν είσαι στο σπίτι .. θα βρεις τα πάντα. Βγαίνεις και βρίσκεις. Μη μένεις στο σπίτι και κοιμάσαι, χρειάζεσαι υποστήριξη, χρειάζεσαι εργασία, χρειάζεσαι... δεν μπορείς να κάνεις τίποτα. Αν θέλεις να φας ... αν δεν φτιάξεις το φαγητό θα είσαι πεινασμένος. Αυτό είναι πολύ απλό. Όταν πεινάς, μαγειρεύεις κάτι για φαγητό. Εάν θέλεις πραγματικά κάτι στη ζωή σου, θα το βρεις. Οτιδήποτε.

Δ1 Κ3: Αυτοί οι νέοι μιλούν ελληνικά και αυτό... επιθυμούν μια ζωή στην Ελλάδα. Έχουν όνειρα, έχουν στόχους, θέλουν να σπουδάσουν και μερικοί από αυτούς θέλουν να πάνε στο πανεπιστήμιο. Θέλουν να γίνουν μεταφραστές. Φαντάζονται τα πράγματα από το στρατόπεδο. Το σχολείο είναι πολύ σημαντικό για αυτό. Πολύ σημαντικό.

Δ1 για Ν3 Κ1: ...αλλά το πιο βασικό είναι να μάθεις να μιλάς την ελληνική γλώσσα. Το θέλει πάρα πολύ. Δεν έχει σημασία ότι δεν έχει υλικά αγαθά... όλοι θέλουν να φορτώσουν πνευματικά το μυαλό του... να μάθουν πράγματα για την ελληνική γλώσσα.

Διάφορες λύσεις έχουν προταθεί από τους εκπαιδευτικούς των ιδρυμάτων που συμμετείχαν στην έρευνα για το πώς οι νέοι θα ενσωματωθούν στην «ελληνική πραγματικότητα».

Δ1 Κ1: Θέλουν να βρουν έναν τρόπο να ενταχθούν στην κοινωνία, ειδικά οι νέοι άνθρωποι έχουν έντονη επιθυμία.

Δ1 Κ3: Ναι στις μέλισσες ... και στα δέντρα ... και να φτιάξουν μέλι και προϊόντα μελιού ... Νομίζω ότι ήταν πολύ ενδιαφέρον γι' αυτούς. Μερικοί από αυτούς αρχίζουν να σκέφτονται «εντάξει, ίσως θα έπρεπε να κάνω αυτό το γεωργικό πράγμα».

Δ1 Κ3: Έχουμε μερικά προγράμματα ... Θυμάμαι ... πέρυσι είχαμε πέντε παιδιά και πήγαμε σε σεμινάριο ή... κάτι τέτοιο ... που διοργάνωσε η Terre de homes, μια ΜΚΟ. Ήταν σχετικά με την νεανική επιχειρηματικότητα. Πώς να ανοίξετε το δικό σας κατάστημα, πώς να βρείτε τα έσοδα για να το κάνετε ... και πώς να «τρέξετε» την δική σας επιχείρηση.. αλλά κανένας δεν ενδιαφέρθηκε σχετικά με αυτό.

Υπάρχουν πολλά εμπόδια γι' αυτούς τους νέους πρόσφυγες και τους μετανάστες να κάνουν τα «όνειρά τους» να γίνουν πραγματικότητα. Τα τρία πιο σημαντικά εμπόδια γι' αυτούς είναι η έλλειψη γνώσης της ελληνικής γλώσσας, η έλλειψη οικονομικών πόρων και ο τρόπος με τον οποίο θα μπορούσαν να βρουν δουλειά και να εισέλθουν στο εργατικό δυναμικό. Ωστόσο, δεν παραιτούνται και συνεχίζουν να ελπίζουν και να αγωνίζονται.

Δ1 Κ1: Έχουν φιλοδοξίες. Ναι, ναι, ναι. Οι νέοι σε αυτές τις ηλικίες έχουν πολλές... Οι γυναίκες που έχουν παιδιά ηλικίας 25, 26 ετών και άνω αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες (...). Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι ο αναλφαριθμητισμός ορισμένων ανθρώπων στη μητρική τους γλώσσα.

Ν3 Κ2: Είμαι μουσικός της ραπ, αλλά δεν μπορώ να κάνω τίποτα, γιατί είμαι πρόσφυγας εδώ. Και δεν έχω (...) χορηγία και δεν μπορώ να κάνω τίποτα, αλλά θα το κάνω ... ναι θα το κάνω.

Δ1 Κ3: Κατά την άποψή μου, αν πραγματικά προσπαθήσουν να μάθουν ελληνικά και να σπουδάσουν ... Μπορούν να περάσουν τρία χρόνια μαθαίνοντας ελληνικά και να αγωνιστούν για να βρεθούν στο σχολείο, και στη συνέχεια να παρακολουθήσουν ένα afterschool για ενήλικες. Έπειτα, έχουν την πραγματική ευκαιρία να σπουδάσουν σε πανεπιστήμιο, υπάρχουν μερικοί που το έχουν κάνει και είναι πιθανό, αλλά μόνο αν είσαι δεκαοχτώ και πηγαίνεις σε ένα σχολείο ενηλίκων, μετά το σχολείο και τους συνδυασμούς σχολείο-εργασία. Είναι κάτι που μπορεί να συμβεί, αλλά όχι για τα παιδιά. Δεν είναι σοβαρό να τους πούμε «πηγαίνετε να σπουδάσετε σε ένα ελληνικό σχολείο και στη συνέχεια θα έχετε ένα πτυχίο στο γυμνάσιο». Όχι δεν μπορούν. Αποκλείονται επειδή το σύστημα δεν τους περιλαμβάνει. Όλες οι μετρήσεις που έγιναν από το υπουργείο δεν σχεδιάστηκαν σωστά όπως σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης.

Οι νέοι σε κινητικότητα έχουν αυξημένο αίσθημα κινδύνου και αβεβαιότητας (Smith και Mills, 2019). Σε αυτό συμβάλει ο «παράδοξος συνδυασμός της προώθησης της αξίας της ατομικής

ευθύνης αφενός και της έλλειψης του ατομικού ελέγχου των συνθηκών που περιβάλλουν τους νέους αφετέρου» (SLYMS, 2018, 8) που επικρατεί στις μέρες μας. Γι' αυτό οι νέοι άνθρωποι συχνά βιώνουν απογοήτευση και άγχος σχεδόν σε όλες τις πτυχές της ζωής τους και η προσωπική ταυτότητα τους καθίσταται εύθραυστη και υπό συνεχή επαναπροσδιορισμό (Furlong και Cartmel, 2007). Εντούτοις, πολύ συχνά οι νέοι μετανάστες και οι πρόσφυγες φαίνεται να είναι αισιόδοξοι για το μέλλον τους. Δηλαδή, ακόμη και αν βιώνουν οικονομική και εργασιακή ανασφάλεια, αισθάνονται ότι τα όνειρά τους μπορούν να υλοποιηθούν στο εγγύς μέλλον.

N2 K2: *Θέλω να σπουδάσω επιστήμη υπολογιστών. Είναι ο στόχος μου. Όταν ήμουν παιδί το αγάπησα.*

N4 K3: *Θέλω να γίνω γιατρός. Σπούδαζα να είμαι γιατρός εκεί.*

N3 K4: *Εγώ, πιλότος. Μετά το σχολείο θέλω να σπουδάσω και να είμαι πιλότος. Μου αρέσει να ταξιδεύω σε άλλες χώρες του κόσμου.*

Δ1 K3: *Οι καλύτεροι μαθητές δεν έχουν παρακολουθήσει ποτέ το σχολείο, (κάποιος) δεν ήξερε πώς να γράφει στη μητρική του γλώσσα. Η πρώτη γλώσσα που έμαθε να γράφει και να διαβάζει είναι η ελληνική. Και.. δεν ξέρω, πρέπει να είναι μια εσωτερική δύναμη, έχει τα κίνητρα και... λέει «Δεν θέλω να δουλέψω, είμαι 16 και δεν θέλω να πάω και χωράφια και δεν θέλω να είμαι απλήρωτος.. Δεν θέλω... θέλω μια καλύτερη εφηβεία επειδή είμαι 16 ετών και θέλω να πάω στο σχολείο». Έτσι, νομίζω ότι σε αυτή την περίπτωση θα το κάνει, θα το κάνει.*

Δ για τον N2 K4: *Ναι, θέλει να μελετήσει κάτι για το ποδόσφαιρο και να το βελτιώσει. Αυτό είναι.*

Στο αντίθετο άκρο υπάρχει η προσγείωση των νέων στην πραγματικότητα. Με λίγα λόγια, οι νέοι συνειδητοποιούν την τρέχουσα κατάσταση και επιδιώκουν μια ρεαλιστική βελτίωση του εαυτού τους. Μερικά από τα βασικά πράγματα που αναζητούν οι νέοι και αναφέρονται παρακάτω είναι οι έννοιες της «σταθερότητας» και του «συνηθισμένου ανθρώπου».

N1 K4: *Δεν μπορώ να κάνω αυτό που θέλω. Νόμιζα επίσης ότι είχα ένα σχέδιο για να βοηθήσω τους ανθρώπους αν θα μπορούσα να γίνω κοινωνικός λειτουργός επειδή... Μπορώ να καταλάβω πώς αγωνίζονται οι άνθρωποι, πώς οι άνθρωποι βοηθούν ο ένας τον άλλον. Έτσι, από τότε, έχω κάνει πολλά πράγματα. Και ίσως μπορώ να γίνω κοινωνικός λειτουργός. Είναι εύκολο για μένα αν*

μπορούσα να ξεκινήσω, αν μπορούσα να προχωρήσω, ίσως το όνειρό μου είναι η επιτυχία, η επιτυχία ... Και ...μπορώ να βοηθήσω κι άλλους ανθρώπους.

Δ1 K3: Νομίζω ότι το κύριο πρόβλημα της ένταξης, όταν πρόκειται για μετανάστες και πρόσφυγες είναι... η ανεργία... η επισφάλεια. Αυτό το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν και αν δεν μελετήσουν... δεν θα έχουν πολλές πιθανότητες να βρουν δουλειά, ακόμα κι αν έχουν σπουδάσει.

N1 μεταφράζει τα λεγόμενα του N4 K2: Θέλει να μελετήσει και να πάρει κάποια μαθήματα και να βρει δουλειά και ότι ... θέλει να κάνει μια συνηθισμένη ζωή. Θέλει να είναι ένα συνηθισμένο άτομο. Κάτι τέτοιο...

M μεταφράζει τα λεγόμενα του N2 K3: Θέλει να βελτιωθεί στο ποδόσφαιρο, παίζοντας και εδώ δύο ημέρες την εβδομάδα ποδόσφαιρο. Τα πράγματα που αισθάνεται ότι χρειάζεται είναι η οικογένειά του. Θέλει να... έχει την οικογένειά του κοντά του. Επίσης, να μην... μετακινηθεί σε άλλο μέρος και ξεκινάει ξανά κάθε περίοδο. Θέλει σταθερότητα ...

N1 μεταφράζει τα λεγόμενα του N3 K2: Θέλει να ζήσει στην πόλη σαν ένας συνηθισμένος άνθρωπος... εδώ είναι διαφορετικό... ξέρεις.. υπάρχουν πολλοί άνθρωποι... παντού... Και θέλει να είναι ένα συνηθισμένο άτομο.

3.2.4 Ζώντας με την ελπίδα στο ανασφαλές και επισφαλές παρόν

Οι ανάγκες των νέων συνήθως ποικίλλουν. Ωστόσο, τα τρόφιμα, η στέγαση, η εκπαίδευση, οι ανθρώπινες σχέσεις, η ασφάλεια και η σταθερότητα είναι μερικές από τις ανάγκες που επισημαίνονται στα λόγια των νέων και ενός εκπαιδευτικού της μελέτης.

Δ1 K1: Νομίζω ότι χρειάζονται ένα σταθερό σημείο αναφοράς. Αυτό είναι το πρόβλημα. Δεν μπορούν να δώσουν προτεραιότητα ή να ιεραρχηθούν τις ανάγκες και τις φιλοδοξίες τους με διαφορετικό τρόπο, και όλοι επειδή βρίσκονται σε κίνηση. (...) Ψάχνουν για σταθερότητα χωρίς να έχουν σημείο αναφοράς τους (...) Θέλουν να πάρουν ένα διαμέρισμα για να αισθανθούν ότι υπάρχει η βάση τους και τότε μπορούν ...

N2 K3: Ξέρεις... οι άνθρωποι εδώ παίρνουν μια κάρτα μετρητών. Αυτή η κάρτα έχει χίλια ευρώ... εκατό ευρώ (...) και η διαβίωση είναι δύσκολη. Πρέπει να αγοράσεις φαγητό, εισιτήρια ... Μπορείς

να ζήσεις με αυτά τα χρήματα για δέκα ημέρες. Για περισσότερα χρήματα θα πρέπει να βρεις δουλειά...

E: Από τα πράγματα που χρειάζεστε εδώ, ποια πράγματα νομίζετε ότι είναι σημαντικά και δεν τα έχετε;

N2 K2: Εκπαίδευση.

N5 K2: Καλύτερο μέλλον.

N2 K2: Προστασία και εκπαίδευση ... τίποτα άλλο. Θέλουμε να αισθανόμαστε προστατευμένοι για 'αυτό ήρθαμε εδώ (...) μόνο για να σώσουμε τη ζωή μας. Η ζωή είναι το μόνο που έχουμε, αν δεν υπάρχει ζωή, τίποτα δεν υπάρχει.

Κύριος στόχος των κέντρων νεότητας είναι η προστασία των νέων που διατρέχουν κίνδυνο. Κυρίως αυτές που συνδέονται με το λαθρεμπόριο καπνού και/ή ναρκωτικών. Αυτές οι παράνομες δραστηριότητες ενέχουν μεγάλο κίνδυνο και η επαφή των νέων με τους ανθρώπους στα παραπάνω παράνομα κυκλώματα μπορεί να έχει δυσάρεστες συνέπειες για τον εαυτό τους.

Δ1 K1: Έχω συναντήσει την περίπτωση ενός (ασυνόδευτου) παιδιού που βρισκόταν στην τάξη όπου τον κάλεσε ένας φίλος (...) και του είπε ότι ένας φίλος πέθανε, σηκώθηκε και άφησε ζαφνικά το φόβο. Τέτοιες καταστάσεις...

Δ1 K3: Ναι.. είναι κάτι που δεν σταματά ποτέ, ειδικά τα ναρκωτικά. Φτηνά, χαζά ναρκωτικά, αλλά ξέρουν ότι όλοι αυτοί οι άνθρωποι ανταμείβονται από αυτό.. ξέρεις.. αν έχεις έναν νεαρό για να κάνεις αυτή την παράνομη δραστηριότητα.. τίποτα δεν θα συμβεί γιατί η αστυνομία θα πιάσει το νεαρό και μετά από λίγες ώρες θα είναι ελεύθερος. Δεν υπάρχει καμία συνέπεια για κανέναν.

Πολλοί νέοι άνθρωποι αναγκάζονται συχνά να βιώνουν τη ψυχική και σωματική αδράνεια ως NEET, γιατί είναι εκτός εργασίας και επίσημης εκπαίδευσης για μεγάλο χρονικό διάστημα. Έτσι, η καθημερινή τους ζωή αποτελείται από ελεύθερο χρόνο που μπορούν να αξιοποιήσουν όμως πηγαίνοντας σε δωρεάν μαθήματα εκμάθησης γλωσσών, για μια βόλτα στο κέντρο της πόλης ή για να μείνουν στη «δομή» με τους στενούς τους φίλους.

R: Σχετικά με τη ζωή σας εδώ, στο στρατόπεδο, θέλετε να μου πείτε λίγα πράγματα; ... Πώς είναι η τυπική μέρα σας;

Δ1 K2: Κοιμούνται όλη την ημέρα.

N2 K2: Ο ύπνος είναι καλύτερος

Το μειονέκτημα για τους NEETs, τις περισσότερες φορές, είναι ότι δεν συμμετέχουν στο κοινωνικό γίγνεσθαι και, έτσι, έρχονται αντιμέτωποι με τον κοινωνικό αποκλεισμό (Maguire, 2015· SLYMS, 2018). Αυτό αποτελεί ένα σύννηθες φαινόμενο, όταν αναφερόμαστε σε νέους πρόσφυγες και μετανάστες (Pullman και Finnie, 2018), διότι συναντούν ένα διαφορετικό από το δικό τους πολιτισμικό, γλωσσικό και, πιθανότατα, θρησκευτικό περιβάλλον, και συνθήκες οι οποίες οδηγούν σε δυσκολίες ένταξης στην εκπαίδευση και μετέπειτα στην αγορά εργασίας (Gökşen και Öker, 2017).

Δ1 K2: Προσπαθούν να συμμετέχουν σε κάθε εργαστήριο και άλλα πράγματα στην ΑΡΣΙΣ.. (...) Τα αγόρια πάνε πολύ καλά στον αθλητισμό ...

N3 K3: Πάω επίσης στην «Μετάδραση» για ελληνικά μαθήματα, μερικές φορές πηγαίνω για πυγμαχία. Μερικές φορές βγαίνω μόνο για διασκέδαση ...

Ο Salazar (2011) θεωρεί ότι μια από τις επιπτώσεις της κινητικότητας είναι κάποιος να οδηγηθεί στο να παραμείνει αδρανής, αποδεχόμενος τη μακροχρόνια ανεργία, καθώς προσμένει ακριβώς την ευκαιρία να φύγει στο εξωτερικό. Παρόλα αυτά, στην παρούσα έρευνα, ακόμη και οι πιο αδρανείς νέοι/-ες έδειξαν να προσπαθούν να ενταχθούν στην κοινωνία.

Δ2 K4: Την νύχτα (οι νέοι) είναι συνήθως λιγότεροι (μέσα στο κέντρο). Το βράδυ μαζεύονται, ακόμα κι αν βγουν έξω θέτουν τα όρια από μόνοι τους επειδή δεν φυλακίζονται ... μπορούν να βγουν έξω... θα επιστρέψουν επίσης. Αυτό βοηθά επίσης εν μέρει στην κοινωνικοποίηση τους ... είναι επίσης σημαντικό για τους νέους να μην αισθάνονται ότι είναι παγιδευμένοι, είναι πολύ σημαντικό.

Οι νέοι/-ες φαντάζονται τον εαυτό τους ως μετακινούμενο και θεωρούν ότι η διαδικασία των μετακινήσεων που βιώνουν, αποτελεί κάποιου είδους «δοκιμασία» σε σχέση με τις ενδεχόμενες μελλοντικές επιλογές που θα πρέπει να κάνουν στη ζωή τους. Οι επιλογές αυτές κατασκευάζονται ως εναλλακτικές λύσεις για να διαχειριστούν τους τυχόν τωρινούς περιορισμούς των κοινωνικών πλαισίων που τους περιβάλλουν (Cuzzocrea, 2018). Στην παρούσα έρευνα, σημαντικό είναι το γεγονός ότι πολλοί νέοι άνθρωποι γνωρίζουν την

κατάσταση, γνωρίζουν ότι οι δυνατότητες που τους παρέχονται με τις σημερινές συνθήκες είναι περιορισμένες και προσπαθούν να προσαρμόσουν τις επιθυμίες τους σε αυτές. Κατά τη διαδικασία προσαρμογής σε αυτές, είναι συχνά αισιόδοξοι και ικανοποιημένοι με αυτό που έχουν αποκτήσει ως μετακινούμενοι πληθυσμοί. Γι' αυτό, οι νέες προσεγγίσεις για το πώς η φαντασίωση της κινητικότητας των νέων μπορεί να γίνει ορατή, κυρίως, επικεντρώνονται στις φιλοδοξίες και ελπίδες και όχι σε σχέδια (Brannen και Nilsen, 2007), δηλαδή, επικεντρώνονται σε καταστάσεις οι οποίες δεν θεωρούνται απόλυτα ρεαλιστικές.

N1 K3: Πριν από μερικούς μήνες είχα πολλά σχέδια. Στη συνέχεια, τους τελευταίους μήνες, τις τελευταίες ημέρες, σκέφτομαι συνεχώς για τον εαυτό μου... σκέφτομαι «Δεν μπορώ να κάνω τίποτα. Δεν είναι δυνατόν για μένα». Τότε έγραψα κάτι που μπορώ να κάνω και έπειτα αποφάσισα. Θέλω να γίνω μηχανικός υπολογιστών, αλλά δεν μπορώ. Δεν είναι δυνατόν ... Ίσως είναι δυνατό, αλλά δύσκολο .. δεν μπορώ να φανταστώ τη ζωή μου, δεν μπορώ να κάνω αυτό που θέλω.

N1 K1: ...αλλά είναι δύσκολο. Ελπίζω ότι θα το κάνω. Μπορώ να εκπληρώσω το όνειρό μου. Θέλω να μπορώ να κληρονομήσω τη ζωή μου. Αν θέλεις να ακολουθήσεις το όνειρό σου πρέπει να πολεμήσεις στη ζωή. Είναι το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνεις.

N2 K2: Είναι καλύτερα από τους άλλους ανθρώπους που είναι έξω... Ήμασταν οι μόνοι άνθρωποι που... οι άλλοι έμειναν έξω, πέρασαν περίπου έξι μήνες και εξακολουθούσαν να αγωνίζονται για ένα container... ήμασταν οι πρώτοι άνθρωποι, ίσως η πρώτη οικογένεια, είχαμε ένα container. Και ήταν καλύτερο για εμάς. Όλοι οι άλλοι έχουν προβλήματα...

Προσεγγίζοντας την κινητικότητα των νέων μέσα από τη θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου του Bourdieu, η κινητικότητα γίνεται αντιληπτή ως «ενσωματωμένο πολιτισμικό κεφάλαιο» (Cuzzocrea, 2018· Holdsworth, 2006). Αυτό σημαίνει ότι η εμπειρία της εγκατάλειψης του σπιτιού και, μετέπειτα, αυτή της κινητικότητας, έχουν άμεση επίδραση στις δεξιότητες και τις δυνατότητες που αναπτύσσουν οι νέοι (Holdsworth, 2006). Μέσω του «ενσωματωμένου πολιτισμικού κεφαλαίου» μπορούν να προκύψουν στόχοι ζωής, επιθυμίες και βαθύτερες αξίες. Ορισμένοι νέοι σκέφτονται πώς μπορούν να βρεθούν σε μια καλύτερη οικονομική κατάσταση, ώστε να βοηθήσουν και άλλους πρόσφυγες. Με αυτόν τον τρόπο, δείχνουν ότι είναι ευγνώμονες για την αλληλεγγύη τους με αυτούς και θέλουν να το επιστρέψουν.

N1 K3: *Ναι, δεν έχω άλλα σχέδια για το μέλλον μου. Εντάξει... ένα σχέδιο είναι ότι... ο καθένας ενδιαφέρεται ή δικαιούται να ζήσει τη ζωή του. Θέλω να μείνω (στην Ελλάδα) και δεν νομίζω ότι χρειάζομαι ένα εκατομμύριο ευρώ. Χρειάζομαι κάποια χρήματα για να ζήσω, θα βοηθήσω τους ανθρώπους και ίσως μπορώ να βοηθήσω... τίποτα άλλο. Αν θα γίνω πλούσιος με κάποιο τρόπο δεν θα έχω πρόβλημα. Θα προσπαθήσω να βοηθήσω τους ανθρώπους. Αυτό είναι ένα μέρος της ζωής μου. Το πιστεύω από την καρδιά μου.*

N1 K1: *Ναι, έχω κάποια σχέδια στο μυαλό μου. Αν θα βρω καλή δουλειά θέλω να στηρίξω .. οποιοδήποτε. Αυτό είναι το καλό μου σχέδιο, το σχέδιο ζωής μου. Βρήκα καλή δουλειά... Θα βοηθήσω τους ανθρώπους. Αυτό είναι το σχέδιο ζωής μου. Ο πατέρας μου μου έδωσε αυτή τη συμβουλή.*

Το σημείο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι λίγες είναι οι έρευνες που έχουν εστιάσει στο πώς η φαντασίωση της μελλοντικής κινητικότητας επηρεάζει τον τρόπο που ένα άτομο προσλαμβάνει το μέρος που δεν θεωρείται προς το παρόν «σπίτι», αλλά ίσως μελλοντικά γίνει (Cuzzocrea, 2018). Δηλαδή, η φαντασίωση της μελλοντικής κινητικότητας, ως όρος, αναφέρεται στο πώς κάποιος φαντασιώνεται τον τόπο που θα ήθελε να ζει μελλοντικά. Μέσα από την ύπαρξη της φαντασίωσης της κινητικότητας καταρρίπτεται αυτό το οποίο ανέφερε η Prince (2014, σελ. 700), δηλαδή ότι «κανείς δεν μπορεί να φανταστεί το μέλλον του χωρίς κάποιον (συγκεκριμένο) τόπο». Εξάλλου, οι προορισμοί των νέων γίνονται ορατοί ως ενδεχομενικοί παρά ως προκαθορισμένοι (Robertson, κ.ά. 2018) και γι' αυτό οι νέοι δεν θεωρούνται ενσωματωμένοι σ' έναν τόπο (Cuzzocrea, 2018).

Στην προσπάθεια να αποσαφηνιστεί το παραπάνω, είναι σημαντικό να κατανοηθεί ο όρος «σπίτι». Στις σπουδές μετανάστευσης, αλλά και διασποράς, το «σπίτι» ορίζεται ως ο τόπος «προέλευσης» της οικογένειας ενός ατόμου (Tsagarousianou, 2004). Παρόλα αυτά, στην σύγχρονη συζήτηση που γίνεται σε σχέση με τους νέους/-ες σε καθεστώς κινητικότητας, «σπίτι» θεωρείται ο ιδανικός τόπος που το άτομο φαντασιώνεται ότι θέλει να ζήσει (Cuzzocrea, 2018). Από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας προκύπτει ότι για έναν/μια νέο/α, το «σπίτι» δεν ταυτίζεται απαραίτητα με τον τόπο προέλευσης αλλά με το μέρος όπου νιώθει μεγαλύτερη άνεση, ασφάλεια και ανθρώπινη επαφή, έχει βασικά προνόμια όπως στέγη, εκπαίδευση και σίτιση και, τέλος, του/της δίνεται η δυνατότητα να έχει φιλοδοξίες. Το εύρημα αυτό έρχεται σε συμφωνία με τα λεγόμενα του Brah (1996), βάσει των οποίων το «σπίτι», δεν αποτελεί τον χώρο

που ένα άτομο ή η οικογένειά του έχουν αναμνήσεις, αλλά αναπαριστά μια ζωντανή -συνεπώς παροντική- βίωση μιας περιοχής. Με λίγα λόγια, για τους μετακινούμενους νέους/-ες, «σπίτι» πιθανότατα είναι η «Ιθάκη» που (ίσως) δεν ανακάλυψαν ακόμη (βλ. επίσης Gropas και Triandafyllidou, 2014).

N1 K3: Όταν ήμουν στην Τουρκία σχεδίαζα να πάω στη Γερμανία ... (τόρα) δεν μπορώ να φανταστώ ότι θα ζήσω εκεί. Αλλά όταν ήρθα εδώ όλα άλλαξαν ... μου αρέσει να είμαι εδώ ...

N4 K1: Σκοπός ήταν πρώτα να φτάσω στην Τουρκία και εκεί πήρα την απόφαση να διασχίσω την Ελλάδα..

4. Η Ισπανική Μελέτη Περίπτωσης

4.1 Σύνοψη της εθνογραφίας

Στην Ισπανία, η επιτόπια έρευνα πραγματοποιήθηκε στη μητροπολιτική περιοχή της Βαρκελώνης, στην Καταλονία. Περιλάμβανε δύο γειτονιές της Βαρκελώνης (El Raval και Nou Barris) και του παρακείμενου δήμου της Βαρκελώνης, Hospitalet de Llobregat. Οι χώροι αυτοί μοιράζονται ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά, όπως είναι το υψηλό ποσοστό μεταναστευτικού πληθυσμού (πρώτη, δεύτερη και τρίτη γενιά), από πολλές διαφορετικές χώρες προέλευσης, καθώς και νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος και εργατικής ταξικής προέλευσης. Εμφανίζουν επίσης υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα, προκαλώντας διαπολιτισμική συγκατοίκηση. Πραγματοποιήσαμε επιτόπια έρευνα σε τέσσερις οργανισμούς: η CCAR είναι η Καταλανική Επιτροπή για τη Βοήθεια των Προσφύγων και ασχολείται με οικογένειες και άτομα (ανηλίκους, νέους, ενήλικες κλπ.) που επιδιώκουν διεθνή προστασία. Το Ίδρυμα Itaca και ο Σύνδεσμος AEI Raval είναι οργανώσεις που ασχολούνται με τη νεολαία και το παιδί και επιδιώκουν την κοινωνικό-εκπαιδευτική υποστήριξη και ένταξη των παιδιών και των νέων σε κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Τέλος, πραγματοποιήσαμε έρευνα πεδίου σε ένα αυτόνομο κοινωνικό κέντρο νέων, το Kasal Joves Roquetes. Αυτό το κέντρο προσφέρει χώρο για τους έφηβους και τους νέους της γειτονιάς που ασχολούνται με τη μουσική (παρέχοντας αίθουσες πρόβας για συγκροτήματα) και επιπρόσθετα ψυχαγωγικά εργαστήρια το απόγευμα.

Συνολικά, πραγματοποιήσαμε συνεντεύξεις με επτά επαγγελματίες (κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, κοινωνικούς εκπαιδευτικούς) και 13 νέους. Από αυτούς τους νέους έξι ήταν έφηβοι (μεταξύ 13 και 17 ετών) και επτά μεταξύ 18 και 24 ετών. Οι συνεντεύξεις ήταν ημι-δομημένες, ορισμένες ήταν ατομικές και άλλες ομαδικές, πάντα ανταποκρινόμενοι στις προτιμήσεις των πληροφοριοδοτών και σε πρακτικούς λόγους. Ήμασταν σε θέση να διεξαγάγουμε κάποια παρατήρηση μη συμμετοχής στους Kashe Joves Roquetes (συμμετέχοντας σε δύο εργαστήρια). Λόγω των προκλήσεων στην επιτόπια εργασία - που θα εξηγήσουμε στο επόμενο τμήμα - δεν είχαμε τη δυνατότητα να παρατηρήσουμε στους άλλους οργανισμούς. Εκεί εστίασαμε στις συνεντεύξεις. Η έρευνα πεδίου διεξήχθη μεταξύ 01/10/2018 και 23/12/2018.

4.2 Περιορισμοί της έρευνας πεδίου

Κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού της έρευνας πεδίου, επικοινωνήσαμε με τον Ερυθρό Σταυρό στην πόλη της Lleida της Καταλονίας. Θεωρήσαμε ότι αυτή η οργάνωση έχει μεγάλη αξία για την έρευνα χάρη στην εκτεταμένη εμπειρία της με τους πρόσφυγες στην Καταλονία. Η θετική ανταπόκρισή τους μας επέτρεψε να είμαστε αισιόδοξοι για την επιτόπια έρευνα με αυτούς τους ανθρώπους. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου, όλο και περισσότερα νομικά και γραφειοκρατικά αιτήματα από την κεντρική έδρα της Μαδρίτης εμφανίστηκαν και εμπόδισαν την έναρξη της επιτόπιας έρευνας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα πολλές ώρες εργασίας, γραπτώς μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και τηλεφωνικές κλήσεις, καθυστερώντας το χρονοδιάγραμμα της έρευνας. Τέλος, δεν ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί η μελέτη στο δεδομένο χρονικό διάστημα. Στην πραγματικότητα, περιμένουμε ακόμα το νομικό τμήμα της Μαδρίτης να αποδεχθεί επίσημα το αίτημά μας συνεργασίας μαζί τους. Η συνεργασία με μια οργάνωση για τους πρόσφυγες συνεπάγεται την πρόσβαση σε έναν κοινωνικά ευάλωτο και ευαίσθητο πληθυσμό, που χρήζει προστασίας. Αυτό σημαίνει ότι τα εμπόδια στις οργανώσεις προσφύγων είναι σημαντικά υψηλότερα από ό, τι σε άλλους οργανισμούς, όπως για παράδειγμα όσοι ασχολούνται με μετανάστες ή/και νέους.

Επιλέξαμε λοιπόν να επαναπροσδιορίσουμε τη σχέση μας με τους συνεργαζόμενους οργανισμούς και επικοινωνήσαμε με άλλες σχετικές οργανώσεις στη Βαρκελώνη. Ήμασταν πρόθυμοι να βρούμε μια οργάνωση που να απευθύνεται σε πρόσφυγες, προκειμένου να καταστεί δυνατή μια ενδιαφέρουσα σύγκριση με την μελέτη περίπτωσης στην Ελλάδα. Ευτυχώς, η Καταλανική Επιτροπή για τη Βοήθεια για τους Πρόσφυγες, η CCAR, ήταν πολύ συνεργατική από την αρχή και κράτησε τα νομικά και γραφειοκρατικά αιτήματα στο ελάχιστο. Αυτό μας επέτρεψε να ξεκινήσουμε την έρευνα πεδίου μαζί τους τον Οκτώβριο του 2018. Λόγω των δυσκολιών της πρόσβασης σε οργανώσεις προσφύγων (μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα), διευρύνθηκε το προφίλ των οργανώσεων και του πληθυσμού που μας ενδιαφέρει. Επικοινωνήσαμε με αρκετούς οργανισμούς που παρακολουθούσαν μετανάστες ή/και νέους και λάβαμε πολύ θετικές ανταποκρίσεις.

Η έρευνα πεδίου με το Kasal Joves de Roquetes ήταν πολύ εύκολη από την αρχή. Η θετική τους ανταπόκριση μας επέτρεψε να διεξάγουμε όλη τη μελέτη στον προκαθορισμένο χρόνο

(συμπεριλαμβανομένης της μη συμμετοχικής παρατήρησης). Οι οργανώσεις Itaca και AEI Raval ήταν επίσης πραγματικά συνεργάσιμες, παρόλο που έπρεπε να ασχοληθούν με μεγάλο φόρτο εργασίας. Αυτό σήμαινε ότι η έρευνα μαζί τους ξεκίνησε από τα μέσα Νοεμβρίου του 2018.

4.3 Πλαισίωση της εθνογραφικής έρευνας πεδίου

Όλοι οι συμμετέχοντες στη μελέτη ενημερώθηκαν πλήρως σχετικά με τους στόχους και τις διαδικασίες του προγράμματος πριν λάβουν μέρος στις διαδικασίες της συνέντευξης. Υπέγραψαν μια φόρμα συγκατάθεσης στην οποία συμφώνησαν να συμμετάσχουν ανώνυμα στην έρευνα. Όλες οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν στην ισπανική γλώσσα και αργότερα μεταφράστηκαν στα αγγλικά. Όπως εξηγήσαμε προηγουμένως, το προφίλ του πληθυσμού επεκτάθηκε και περιλάμβανε τέσσερις οργανώσεις και τέσσερις διαφορετικές κατηγορίες νέων:

- 1) Νέοι πρόσφυγες μεταξύ 18 και 24 ετών
- 2) Έφηβοι και νέοι που μετανάστευσαν μαζί με τις οικογένειές τους και ζουν ήδη εδώ και μερικά χρόνια στην Καταλονία («1η γενιά»).
- 3) Νέοι από οικογένειες μεταναστών που γεννήθηκαν στην Καταλονία ή μετανάστευσαν ως μικρά παιδιά («2η γενιά»).
- 4) Ισπανική και Καταλανική Νεολαία από γειτονιές που θεωρούνται περιθωριοποιημένες και επισφαλείς.

Αυτοί οι νέοι έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Πρώτα απ' όλα, μοιράζονται τις εμπειρίες της ζωής τους ως νεαρά άτομα και τις σχετικές επιθυμίες, ανάγκες και προσδοκίες. Όλες αυτές οι ομάδες μπορούμε να θεωρήσουμε ότι κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό και περιθωριοποίηση. Αντιμετωπίζουν σημαντικούς φραγμούς στην (ανώτατη) εκπαίδευση, στην αγορά εργασίας, στους οικονομικούς πόρους και στον κατάλληλο χώρο διαβίωσης. Εκτός από τις ομοιότητές τους, υπάρχουν και σημαντικές διαφορές μεταξύ τους. Για παράδειγμα, τα ζητήματα της ένταξης έχουν διαφορετική σημασία για τους νέους που αναζητούν διεθνή προστασία από ό, τι για νέους γενιάς, που ζουν σχεδόν όλη τη ζωή τους στη γειτονιά τους στη Βαρκελώνη. Οι σχέσεις με την επικράτεια στην οποία ζουν και τον τοπικό πληθυσμό ποικίλλουν σημαντικά μεταξύ αυτών των διαφορετικών ομάδων. Παρόλα αυτά, οι συσχετισμοί δεν είναι αυτόματοι: μπορούμε να παρατηρήσουμε πως τα χαρακτηριστικά της επικράτειας, αλλά και τα ατομικά, οικογενειακά και τα ταξικά περιβάλλοντα επηρεάζουν την κοινωνικό-πολιτισμική ένταξη των νέων στον τόπο που ζουν, τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής και τις σχέσεις τους με

άλλους γηγενείς ή μη γηγενείς νέους. Η σύγκριση μεταξύ των αναγκών και των απαιτήσεων τους, των χωρικών και κοινωνικών τους σχέσεων, των ταυτοτήτων και των διαδικασιών ένταξης είναι εξαιρετικά ενδιαφέροντα.

4.4 Σύντομη περιγραφή των συνεργαζόμενων οργανισμών και η διεξαγωγή της έρευνας πεδίου

Παρακάτω θα επιχειρήσουμε μια σύντομη επισκόπηση των διαφόρων οργανισμών που συνεργάστηκαν σε αυτή τη μελέτη - τους στόχους, τα έργα και τον πληθυσμό τους - και την έρευνα πεδίου που διεξήγαμε εκεί, τα αποτελέσματα της οποίας θα παρουσιαστούν στο κεφάλαιο 5.

1. The Youth Centre Kasal Joves de Roquetes

Το Kasal Joves de Roquetes¹ είναι ένα Αυτόνομο Κέντρο Κοινωνικής Νεότητας στη γειτονιά του Roquetes. Το Roquetes ανήκει στην περιοχή Barcelonese του Nou Barris, που βρίσκεται στους λόφους στα εξωτερικά βόρεια σύνορα της Βαρκελώνης. Η γειτονιά δημιουργήθηκε τη δεκαετία του 1960 και τη δεκαετία του 1970 ως αποτέλεσμα του μαζικού μεταναστευτικού πληθυσμού από τη νότια Ισπανία. Αυτοί οι νέοι γείτονες βρήκαν σε αυτή την περιοχή ένα μέρος για να χτίσουν το σπίτι τους, καθώς δεν μπορούσαν να έχουν πρόσβαση σε άλλους χώρους στην πόλη. Αυτές οι οικογένειες αγωνίαστηκαν δεκαετίες, απαιτώντας κατάλληλες υποδομές, ασφαλείς δρόμους, πρόσβαση σε αστικές συκοινωνίες, μεταφορά νερού, σπίτια και δημόσιες υπηρεσίες κλπ. Αυτό οδήγησε σε μια έντονα αυτο-οργανωμένη και διαμαρτυρούμενη γειτονιά. Το Κοινωνικό Κέντρο Νεότητας είναι το αποτέλεσμα του κοινωνικού και πολιτικού αγώνα που ξεκίνησε τη δεκαετία του 1980 όταν οι νέοι ζήτησαν έναν κατάλληλο χώρο για να συγκεντρώνονται. Ως παλαιότερη κατάληψη, το Κοινωνικό Κέντρο Νεολαίας χαρακτηρίζεται ακόμη από αυτόνομο πνεύμα και αριστερή ιδεολογία. Σήμερα επιχορηγείται από το Δήμο της Βαρκελώνης, αλλά πολλά έργα μουσικής και αναψυχής είναι αυτοχρηματοδοτούμενα.

---

¹ <https://kasaljovesroquetes.wordpress.com/>

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του Κέντρου είναι ότι διοικείται από μια Συνέλευση Νεολαίας που ονομάζεται «La Gestora». Αυτή η συνέλευση αποφασίζει σε εβδομαδιαίες συναντήσεις για κάθε ενέργεια που πρέπει να αναλάβει: ποιο εργαστήριο θα προσφέρει, πού να δαπανηθεί ο προϋπολογισμός και ποιον κοινωνικό λειτουργό θα μισθώσει. Η συμμετοχή στη Συνέλευση Νεολαίας είναι ανοιχτή σε όλους τους συμμετέχοντες του Κέντρου Νεολαίας. Επίσης, αρκετοί επιθυμούν να γίνουν μέλη, θεωρώντας ότι η ανάμειξή τους αποτελεί αντιστάθμισμα της «χρήσης» των εγκαταστάσεων που προσφέρονται από το Κέντρο.

Το Κέντρο Νέων προσφέρει αίθουσες πρόβας για συγκροτήματα χωρίς κόστος. Για πολλά συγκροτήματα της γειτονιάς είναι ο μόνος τρόπος να ακολουθήσουν τη μουσική τους, αφού δεν έχουν την πολυτέλεια να νοικιάσουν αίθουσες πρόβας σε άλλα μέρη της πόλης. Αυτό σημαίνει ότι πολλοί από τους ανθρώπους που εμπλέκονται στο Κέντρο Νεότητας είναι μουσικοί (αφιερωμένοι στη ροκ, πανκ και εναλλακτική μουσική). Είναι μεταξύ 18 και 24 ετών και συνδέονται στενά με την εναλλακτική μουσική σκηνή της γειτονιάς. Αυτό φέρνει στο προσκήνιο σημαντικά ζητήματα, όπως το φύλο και η κοινωνική τάξη. Τα Σαββατοκύριακα το Κέντρο φιλοξενεί συναυλίες ή μουσικά φεστιβάλ, συχνά σε συνεργασία με άλλα Κέντρα Νεότητας της γειτονιάς ή κοινωνικό-πολιτιστικούς συλλόγους.

Επιπλέον, το Κέντρο Νέων προσφέρει ένα ανοιχτό χώρο συναντήσεων νωρίς το απόγευμα (για να παίξουν επιτραπέζιο ποδόσφαιρο, να συζητήσουν κλπ.) και εργαστήρια κατά τη διάρκεια της εβδομάδας, όπως θέατρο, μαγειρική, τεχνικές μακιγιάζ ή αυτοάμυνα. Τα εργαστήρια αυτά βασίζονται σε προτάσεις των νέων χρηστών του Κέντρου και αποφασίζονται πάντα από τη Συνέλευση. Οι δάσκαλοι είναι κυρίως νέοι από τη γειτονιά. Οι συμμετέχοντες στα εργαστήρια είναι συνήθως νεότεροι από τους μουσικούς, μεταξύ 13 και 17 ετών. Έχουν διαφορετικό προφίλ, δεδομένου ότι είναι πολύ λιγότερο πολιτικοποιημένοι και πολλοί προέρχονται από οικογένειες μεταναστών. Από καιρό σε καιρό το Κέντρο Νέων διοργανώνει μαθήματα και εκπαιδευτικές δραστηριότητες για νέους (για παράδειγμα, εκπαίδευση για να γίνεις κοινωνικός καθοδηγητής ή διαμεσολαβητής). Το καλοκαίρι διοργανώνουν μια θερινή κατασκήνωση αναψυχής. Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες στο Κέντρο Νέων μοιράζονται ισχυρούς δεσμούς μεταξύ τους και κοινωνικά δίκτυα εντός της γειτονιάς και έχουν ισχυρές τοπικές ταυτότητες.

Σε αυτό το πλαίσιο, πραγματοποιήσαμε μια ημι-δομημένη ομαδική συνέντευξη με τους τρεις κοινωνικούς λειτουργούς που εργάστηκαν στο Κέντρο Νεολαίας (και επιλέχτηκαν από τη Συνέλευση Νέων) και δύο μεμονωμένες συνεντεύξεις με τα μέλη της Συνέλευσης (μια νέα γυναίκα και ένας νέος άνδρας). Διεξαγάγαμε επίσης μη συμμετοχική παρατήρηση σε δύο εργαστήρια - «θέατρο» και «τεχνικές μακιγιάζ» - και μια ημι-δομημένη ομαδική συνέντευξη με τέσσερις συμμετέχοντες στο θεατρικό εργαστήρι. Ήταν μεταξύ 13 και 15 ετών και από διαφορετικές κοινωνικές και πολιτισμικές καταβολές (Νιγηρία, Βολιβία, Εκουαδόρ και Ισπανία). Επίσης, πραγματοποιήσαμε μια ημι-δομημένη συνέντευξη με έναν 24χρονο συμμετέχοντα, μία μητέρα από την Ισημερινή Γουινέα χωρίς νόμιμη άδεια διαμονής (αν και ζει στην Ισπανία από την ηλικία των 10 ετών).

2. CCAR/CEAR

Η Καταλανική Επιτροπή για τη Βοήθεια για τους Πρόσφυγες² αποτελεί μέρος της εθνικής ισπανικής επιτροπής με το ίδιο όνομα (CEAR). Ως εκ τούτου, συνεργάζονται στενά με τις ισπανικές και Καταλανικές αρχές. Μέσα από διαφορετικά προγράμματα και έργα, παρέχουν υποστήριξη σε κάθε είδους πρόσφυγες: ανηλίκους, οικογένειες ή άτομα. Η Βενεζουέλα, η Συρία, η Κολομβία, η Ουκρανία και η Παλαιστίνη είναι οι πιο συνηθισμένες χώρες καταγωγής για τους αιτούντες άσυλο στην Ισπανία.

Το κρατικό πρόγραμμα για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο είναι το πιο σημαντικό εργαλείο της επιτροπής. Το πρόγραμμα αυτό παρέχει πολυδιάστατη υποστήριξη στους αιτούντες άσυλο, ενώ περιμένουν την απόφαση για το καθεστώς ασύλου τους. Διάρκει 18 μήνες και περιλαμβάνει τρεις φάσεις: Στην πρώτη φάση (6 μήνες) οι άνθρωποι ζουν σε ένα κέντρο προσφύγων με άλλους πρόσφυγες και μαθαίνουν καθημερινά την ισπανική γλώσσα. Οι άνθρωποι μπορούν να τοποθετηθούν στα πέντε κέντρα προσφύγων που ανήκουν στην CCAR, αλλά και σε οποιοδήποτε άλλο κέντρο προσφύγων στην Ισπανία με διαθεσιμότητα. Με τον ίδιο τρόπο που οι άνθρωποι φτάνουν στα κέντρα προσφύγων στη Βαρκελώνη όταν δεν υπάρχει διαθεσιμότητα σε άλλα μέρη της Ισπανίας. Η πρώτη φάση χαρακτηρίζεται από πολύ στενή συνδρομή από τους κοινωνικούς

---

² <http://www.ccar.cat/?lang=es>

λειτουργούς του κέντρου και οι πρόσφυγες ζουν σε ένα ιδιαίτερα ενδογαμικό προσφυγικό περιβάλλον (λίγες επαφές με τον τοπικό πληθυσμό). Ταυτόχρονα, οι πρόσφυγες επικεντρώνονται στην εκμάθηση γλωσσών, προκειμένου να διευκολύνουν την ένταξή τους στην κοινωνία. Στη δεύτερη και στην τρίτη φάση οι αιτούντες άσυλο ζουν σε ανεξάρτητο διαμέρισμα (κανονικά μοιράζονται ένα σπίτι με άλλους ανθρώπους) και λαμβάνουν κοινωνική, ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη από το γραφείο CCAR, που βρίσκεται στη γειτονιά Raval. Το γραφείο παρέχει υποστήριξη για την πρόσβαση στη στέγαση, τις εργασιακές ευκαιρίες και την επαγγελματική κατάρτιση. Ο τελικός στόχος του προγράμματος είναι ένας αιτούντας ασύλου, ο οποίος θα είναι ανεξάρτητος από κάθε άποψη, θα έχει πραγματοποιήσει μια επαγγελματική κατάρτιση και θα είχε μια πρώτη επαφή με την αγορά εργασίας. Εκτός από αυτό το πρόγραμμα, προσφέρονται και άλλα κοινωνικό-πολιτιστικά προγράμματα και εργαστήρια για την ενίσχυση της αλληλεπίδρασης των προσφύγων με τους άλλους ανθρώπους και την κοινωνικό-πολιτισμική ένταξή τους. Ανάλογα με τις ατομικές ανάγκες κάθε συμμετέχοντα, οι κοινωνικοί λειτουργοί επικεντρώνονται επίσης στη βελτίωση βασικών δεξιοτήτων, όπως η αυτοεκτίμηση, η επικοινωνία ή η ομαδική εργασία, σε αυτά τα εργαστήρια. Στην CCAR πραγματοποιήσαμε ημι-δομημένες συνεντεύξεις με έναν κοινωνικό λειτουργό, έναν σύμβουλο κοινωνικής εργασίας και δύο νεαρούς άνδρες που αναζητούν διεθνή προστασία, ο ένας από τη Συρία και ο άλλος από την Ουκρανία.

3. Ένωση AEI Raval

Η AEI Raval³ είναι μια ένωση για την εκπαίδευση και την ένταξη των παιδιών και των νέων στη γειτονιά του Raval της Βαρκελώνης. Αυτή η γειτονιά βρίσκεται στο κέντρο της πόλης της Βαρκελώνης και ιστορικά είναι ένα από τα σημεία άφιξης των νέων μεταναστών στη Βαρκελώνη. Ήταν και είναι ένα χωνευτήρι για τους μετανάστες, τους τουρίστες, τους γηγενείς, αλλά και το οργανωμένο έγκλημα, παρουσιάζοντας υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα. Παρουσιάζει υψηλό ποσοστό μεταναστών πρώτης γενιάς και νοικοκυριών χαμηλού εισοδήματος. Παρ' όλα αυτά, έχει υποστεί βαθιές αλλαγές και εξακολουθεί να μεταμορφώνεται συνεχώς, με τις τοπικές αρχές και τις οργανώσεις πολιτών να προσπαθούν να βελτιώσουν τις

---

³ <https://www.aeiraval.org/en/l-entitat/>

υποδομές, τους δημόσιους χώρους, τη διαπολιτισμική συνύπαρξη και τα θέματα ασφάλειας. Έχει μια ιδιαίτερα ζωντανή ατμόσφαιρα και σήμερα η αραβική κοινότητα έχει έντονη παρουσία (καταστήματα, οργανώσεις, υπηρεσίες κλπ.).

Η AEI Raval ασχολείται με παιδιά και νέους που διατρέχουν κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού και εκείνους που αντιμετωπίζουν προβλήματα στο εκπαιδευτικό σύστημα. Παρέχει δύο είδη χώρων: Το «Κέντρο Oberta» προσφέρει ένα χώρο ψυχαγωγίας για παιδιά και νέους μεταξύ 3 και 16 ετών, οργανωμένο σε ομάδες ανάλογα με την ηλικία τους (ηλικίας 3-4 ετών, ηλικίας 4-5 ετών, και ούτω καθεξής). Η ίδια ομάδα συναντιέται τρία απογεύματα την εβδομάδα και περιλαμβάνει περίπου 12 άτομα. Τα παιδιά και οι νέοι λαμβάνουν ένα απογευματινό σνακ, κάνουν την εργασία τους ή μελετάνε για το σχολείο και έπειτα έχουν χρόνο να παίξουν μαζί, να κάνουν projects, να πάνε σε εκδρομές κλπ. Οι περισσότεροι είναι μετανάστες δεύτερης γενιάς, με υψηλό ποσοστό εκείνων που προέρχονται από μαροκινές οικογένειες. Είναι συνήθως καλά ενσωματωμένοι στη γειτονιά και την κοινωνία των πολιτών. Ο άλλος χώρος, «Aula Oberta», είναι μια «ανοιχτή τάξη» αφιερωμένη στη στήριξη των νέων (16 ετών και άνω) στις σπουδές τους. Μερικοί από αυτούς πρόκειται να ολοκληρώσουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, άλλοι πηγαίνουν γυμνάσιο ή ακολουθούν επαγγελματική κατάρτιση. Λαμβάνουν υποστήριξη και συμβουλές από εθελοντές (οι οποίοι είναι κυρίως ενήλικες, πολλοί από τους οποίους είναι συνταξιούχοι). Μέχρι τώρα είναι απλώς εκπαιδευτικός χώρος, αλλά η AEI Raval θέλει να τον επεκτείνει και να ενσωματώσει περισσότερες πρακτικές. Εδώ, οι περισσότεροι συμμετέχοντες είναι μετανάστες πρώτης γενιάς, που ζουν στη Βαρκελώνη μεταξύ τριών και επτά ετών. Σημαντικός αριθμός είναι των κοριτσιών από οικογένειες του Πακιστάν, που αγωνίζονται στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα εξαιτίας ισχυρών γλωσσικών και πολιτισμικών εμποδίων που αντιμετωπίζουν.

Στην AEI Raval πραγματοποιήσαμε μια ημι-δομημένη συνέντευξη με έναν κοινωνικό εκπαιδευτή από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και μια ημι-δομημένη συνέντευξη με δύο κορίτσια από το Πακιστάν. Στο πλαίσιο της τελευταίας συνέντευξης θα μπορούσαμε να πραγματοποιήσουμε μη συμμετοχική παρατήρηση στο «Aula oberta».

4. Ίδρυμα Itaca Els Vents

Το Itaca⁴ είναι ένα ίδρυμα στο Hospitalet de Llobregat, μια πόλη στα νότια σύνορα της Βαρκελώνης. Η πόλη έχει μια μεγάλη ιστορία μετανάστευσης και ήταν ένα σημείο άφιξης για τον μαζικό μεταναστευτικό πληθυσμό της Νότιας Ισπανίας στη δεκαετία του 1960 και του 1970. Αυτές τις μέρες η Hospitalet παρουσιάζει υψηλό ποσοστό ξένου πληθυσμού από διαφορετικές χώρες προέλευσης. Η λατινοαμερικανική κοινότητα αποτελεί μία από τις σημαντικότερες και έχει έντονη παρουσία στην καθημερινή ζωή. Εκτός από αυτό, η Hospitalet κυριαρχείται από τα νοικοκυριά της εργατικής τάξης και των χαμηλότερων εισοδημάτων.

Το Ίδρυμα είναι αφιερωμένο σε παιδιά και νέους ηλικίας μεταξύ 1 και 30 ετών. Προσφέρει χώρο για συμμετοχή και δεύτερες ευκαιρίες για παιδιά και νέους, οι οποίοι δεν διαθέτουν πόρους λόγω οικονομικών ή κοινωνικό-πολιτιστικών δυσκολιών. Παρέχει μια ποικιλία έργων, που απευθύνονται σε διαφορετικούς πληθυσμούς. Κατά τη διάρκεια της εβδομάδας προσφέρει ένα χώρο αναψυχής / εκπαίδευσης για παιδιά και νέους, όπου μπορούν να απολαύσουν ένα σνακ, να κάνουν την εργασία τους και να παίξουν με τους φίλους τους. Τα απογεύματα του Σαββάτου πραγματοποιούνται παιχνίδια, εκδρομές και αναπτύσσεται μια ομαδική δυναμική. Στο πρόγραμμα «Inserjone» οι νέοι ηλικίας 16-30 ετών έχουν την ευκαιρία να καλλιεργήσουν τις κοινωνικές και εργασιακές δεξιότητές τους και να αποκτήσουν πληροφορίες για εκπαιδευτικά προγράμματα, επαγγελματικές προπονήσεις κλπ. Επιπλέον, η βελτίωση των προσωπικών ικανοτήτων, η αξιοπρέπεια, η ομαδική εργασία, οι κοινωνικές σχέσεις και η ενσυναίσθηση βρίσκονται στην κορυφή της ατζέντας αυτής της οργάνωσης.

Στην «Inserjone» διεξαγάγαμε μια ημι-δομημένη συνέντευξη με έναν κοινωνικό εκπαιδευτή, καθώς και μια ημι-δομημένη ομαδική συνέντευξη με έναν νεαρό από τη Βολιβία και μια νεαρή γυναίκα από τη Δομινικανή Δημοκρατία.

4.5 Εθνογραφία

Όπως αναφέρθηκε ήδη, η ανάλυση περιλαμβάνει διάφορες κατηγορίες νέων, όπως οι πρόσφυγες, οι μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς καθώς και η τοπική επισφαλής νεολαία.

---

⁴ <http://www.fundacionitaca.com/>

Εκτός από αυτές τις διακρίσεις, η ηλικιακή ομάδα από 13-17 ετών παρουσιάζει σημαντικές διαφορές σε σύγκριση με αυτή των 18-24 ετών. Η ανάλυση των δεδομένων περιλαμβάνει αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν. Κάθε συμμετέχοντας έχει ένα σύμβολο με τον αριθμό του. Αν είναι ένας νέος έχει (Y), ένας επαγγελματίας όπως ένας κοινωνικός λειτουργός, ψυχολόγος ή κοινωνικός εκπαιδευτής έχει (P), και ο/η ερευνητής/ήτρια ένα (R). Ορισμένοι πληροφοριοδότες έχουν ρόλο κλειδί στην έρευνα και παραπέμπονται με ψευδώνυμο, καθώς αναφέρονται με μεγαλύτερη συχνότητα.

4.5.1 Νέοι με ισχυρούς δεσμούς στη γειτονιά, αναζητούν χώρους έκφρασης, αυτοπροσδιορισμού και ενδυνάμωσης

Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει, αφενός, γηγενείς εφήβους (ηλικίας 13-17 ετών) και νέους (ηλικίας 18-24 ετών) και, αφετέρου, νέους της ίδιας ηλικίας από οικογένειες μεταναστών, αλλά που έχουν περάσει σχεδόν όλη τη ζωή τους στη Βαρκελώνη.

Όπως περιγράψαμε προηγουμένως στο κεφάλαιο 4.1., αυτοί οι νέοι μεγαλώνουν σε μια γειτονιά της εργατικής τάξης με χαμηλά εισοδήματα στα βόρεια προάστια της Βαρκελώνης. Εκτός από τις πολλές οικογένειες της Νότιας Ισπανίας, η προέλευση του πληθυσμού παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία, καθώς οι άνθρωποι προέρχονται από όλες τις ηπείρους. Αυτές τις μέρες η γειτονιά αυτή αναζητά μια διέξοδο από την περιθωριοποίησή της αλλά και τις προκαταλήψεις που έχουν δημιουργηθεί ιστορικά. Εν μέρει λόγω της θέσης της (μακριά από το κέντρο της πόλης), οι νέοι δείχνουν να έχουν μια ισχυρή αίσθηση ότι ανήκουν στη γειτονιά και ζωτικής σημασίας δεσμούς με την ευρύτερη περιοχή. Στο σύνολό τους εκφράζουν ικανοποίηση για το ότι ζουν εκεί, αν και αυτό διαφέρει ανάλογα με το βαθμό κοινωνικής τους σύνδεσης με το συγκεκριμένο χώρο:

E: Τι πιστεύετε για τη γειτονιά σας, αισθάνεστε άνετα;

Y1: Μου αρέσουν οι γείτονες. Καμία φορά, υπάρχει μια παράξενη μυρωδιά φαγητού που δεν μου αρέσει επειδή μυρίζει αστεία...

Y2: Είμαι εντάξει με τους γείτονές μου και αυτό, επειδή δεν κάνω τίποτα στη γειτονιά μου, απλά ζω μόνο εκεί.

Υ1: *Η βιβλιοθήκη είναι επίσης πολύ καλή. Είναι μικροσκοπική, αλλά έχει πολλά βιβλία και έχει πολύ ενδιαφέρον.*

R στο J. και N: *Πώς αισθάνεστε για τη γειτονιά;*

Γ3: *Λοιπόν, οι γείτονες με συμπαθούν και προς το παρόν δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα.*

Υ4: *Λοιπόν, είναι ωραία. Μου αρέσει.*

Πολλοί από τους νέους (ηλικίας 18-24 ετών) που συμμετέχουν στη Συνέλευση του Κέντρου Νεολαίας είναι πολιτικά ενεργοί και μοιράζονται μια αριστερή ιδεολογία. Έχουν ισχυρούς δεσμούς με τη γειτονιά, που σχετίζονται με την ταυτότητα της γειτονιάς του πολιτικού αγώνα και των κοινωνικών διεκδικήσεων.

Αυτοί οι νέοι παρουσιάζουν πυκνά κοινωνικά δίκτυα και υψηλό βαθμό τοπικής κινητοποίησης και κοινωνικοποίησης: τείνουν να συμμετέχουν σε οργανώσεις και ενώσεις πολιτών που διεκδικούν κοινά δημόσια συμφέροντα μέσω συλλογικών δράσεων (Marín Gómez, 2007, 46· Merino Pareja, 2006). Η Alba είναι μέλος της Συνέλευσης του Κέντρου Νεότητας στο Roquetes. Αυτή η νεαρή γυναίκα, κόρη Ανδαλουσιανών γονέων, μας εξηγεί:

Υ5: *Ο λαός της Ανδαλουσίας ξεκίνησε να χτίζει τους δρόμους και την αποχέτευση. Εδώ, για παράδειγμα, το λεωφορείο δεν θα ανέβει, λόγω των λόφων. Και έτσι, κατέλαβαν ένα λεωφορείο και έκαναν τον οδηγό να ανέβει εδώ. Έτσι, όλη η ιστορία της γειτονιάς είναι λίγο πολύ ιστορία αγώνα και μάχης. (...) Αυτή τη στιγμή, στη γειτονιά υπάρχουν νέοι, αλλά είναι δύσκολο να κάνουμε ορατούς όλους αυτούς τους νέους επειδή κινητοποιούμε σε πολύ προστατευμένους χώρους για εμάς, όπως τα Κέντρα Νεολαίας...Και κινούμαστε μεταξύ όλων των γειτονιών (της Nou Barris). Όλοι γνωρίζουμε ο ένας τον άλλον σαν να ήταν χωριό.*

Η γειτονιά προκαλεί έντονη αίσθηση του ανήκειν και συνδέει τους νέους με το χώρο, διαμορφώνοντας την ταυτότητά τους. Αυτές οι ταυτότητες συνεπάγονται ταξική συνείδηση και ένα είδος μιας «ταυτότητας διαμαρτυρίας» που διαμορφώνει τα μελλοντικά σχέδια των νέων. Η Alba αναφέρει:

Υ5: *Θέλω να μείνω στη γειτονιά (πολύ ασφαλές).*

E: *Γιατί;*

Υ5: *Για τη ζωή που έχει. Εδώ οι νέοι και οι ηλικιωμένοι μπορούν να στρατευθούν οπουδήποτε. Και δεν σε αποδοκιμάζουν (...) Θέλω να μείνω εδώ, γιατί μου δίνει ζωή. Πιστεύω ότι σε άλλες γειτονιές (ονόμασε μερικές γειτονιές υψηλού εισοδήματος), θα πέθαινα. Θα πεθάνω από αηδία. Δεν θέλω να είμαι εκεί δίπλα σε αυτούς τους ανθρώπους. Όχι, θα μείνω εδώ.*

Αυτές οι τοπικές ταυτότητες μέσα σε μια πολυπολιτισμική γειτονιά επηρεάζουν έντονα τις διαδικασίες κοινωνικό-πολιτιστικής ένταξης, καθώς και τη στάση των νέων απέναντι στη διαπολιτισμικότητα (Meer και Modood, 2012). Για αυτούς τους νέους είναι απολύτως φυσιολογικό να ζουν σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον. Θεωρούν ότι είναι ένα πλεονέκτημα για τη ζωή τους και μια ευκαιρία να μάθουν από άτομα με διαφορετικές γλώσσες, παραδόσεις και πολιτιστικές συνήθειες.

A: *Και πώς σας φαίνεται να ζείτε εδώ και να έχετε πολλούς φίλους από πολλές διαφορετικές χώρες;*

Υ2: *Καλά, επειδή έτσι μαθαίνετε περισσότερους πολιτισμούς που δεν γνωρίζατε.*

Υ1: *Καλά. (...) Επειδή αν πάτε στην πλούσια περιοχή δεν θα υπάρξει τόσο μεγάλη ποικιλία όπως εδώ, ίσως μερικά από την Αμερική και από τις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, της Γερμανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας ...*

Υ4: *Είναι καλό να έχουμε φίλους και να γνωρίσουν άλλους πολιτισμούς, τα άλλα χόμπι ...*

Υ3: *Οι περισσότεροι φίλοι που έρχονται από άλλα μέρη συναντώνται πολύ καλά, καταλαβαίνουμε ο ένας τον άλλο ...*

Η μετανάστευση συχνά θεωρείται φυσικό γεγονός στη ζωή των ανθρώπων και κάτι που βιώνεται σωστό και οικείο (και αυτό μπορεί να συμβεί σε οποιονδήποτε).

A: *Υπάρχει πολλή ποικιλία εδώ, πολλοί άνθρωποι από διαφορετικές χώρες. Πώς αισθάνεσαι γι' αυτό;*

Υ5: Νομίζω ότι έτσι πρέπει να είναι. Όπως δήλωσε ο Ηράκλειτος «δεν μπορείτε να κολυμπήσετε δύο φορές στο ίδιο ποτάμι». Θα υπάρχει πάντα ευημερία. Όπως η ευημερία των ανθρώπων. Η μετανάστευση είναι μια πραγματικότητα και έτσι πρέπει να είναι. Οι άνθρωποι μετακινούνται, ζουν, έρχονται και πηγαίνουν. Και είναι επίσης ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της γειτονιάς, που είναι και ο πλούτος της, η πολυπολιτισμικότητα. Αν ήμουν κλειδωμένος στη γειτονιά και δεν ήξερα κανέναν άλλο, θα ήμουν ανίδεος και ρατσιστής. Και είμαι ευγνώμων που δεν είμαι. Πλουτίζω επίσης από άλλους πολιτισμούς και αυτοί από το δικό μας...Το βλέπω αυτό ως θετικό γεγονός.

Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών ομάδων ανθρώπων στην περιοχή, οι οποίοι μάχονται γύρω από τις πολιτισμικές ή θρησκευτικές τους συνήθειες. Οι νέοι άνθρωποι βιώνουν ρατσισμό και διακρίσεις, ειδικά εκείνοι που φέρουν ιδιαίτερα μη οικεία χαρακτηριστικά όπως το σκούρο δέρμα (βλ. Επίσης Giliberti, 2012, 2013· Martínez Sanmartí, 2002· Queirolo Palmas, 2003). Γενικά, οι νέοι είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι σε αυτό το ζήτημα.

E: Αναφέρατε εδώ ορισμένα προβλήματα ρατσισμού και διακρίσεων. Τι πιστεύετε ότι θα μπορούσε να γίνει για να βελτιωθεί αυτό;

Υ4: Αυτό εξαρτάται επίσης από το άτομο, επειδή υπάρχουν άνθρωποι που αισθάνονται διακρίσεις αλλά δεν αντιδρούν σε αυτό ...

Υ1: Βασικά, θα πρέπει να τιμωρήσετε τους ανθρώπους, γι' αυτό θα έπρεπε να πληρώσουν πρόστιμο. Και προσπαθήστε να λύσετε αυτό το πρόβλημα με την εκπαίδευση ...

Υ4: Οι άνθρωποι απλά δεν πρέπει να είναι τέτοιοι μαλάκες ... συγγνώμη!

Υ1: Θα μπορούσατε να δώσετε μια ανταμοιβή στο τέλος του έτους σε όποιον δεν έκανε διακρίσεις σε κανέναν. Οι άνθρωποι θα πρέπει να είναι πιο πολιτισμένοι, να σέβονται περισσότερο σε γενικές γραμμές, όχι μόνο με το θέμα του ρατσισμού. Θα πρέπει να προσπαθήσουν να κατανοήσουν ο ένας τον άλλον περισσότερο.

Ο Carlos είναι νέος 23 ετών και μέλος της Συνέλευσης του Κοινωνικού Κέντρου Νέων. Γεννήθηκε στο Εκουαδόρ, αλλά μεγάλωσε στη γειτονιά (Βαρκελώνη). Θεωρεί ότι η πολυπολιτισμική ατμόσφαιρα της γειτονιάς εκπαιδεύει τους κατοίκους της ώστε να είναι πιο

ευαίσθητοι όσον αφορά τις μη φανερες διακρίσεις και να είναι περισσότεροι ανεκτικοί και να σέβονται:

Υ6: Για μένα, ο σεβασμός είναι σημαντικός, γιατί όταν πρόκειται για την αντιμετώπιση ενός ατόμου, αυτός ο κανόνας είναι βασικός. Αντιμετωπίστε τους άλλους όπως θα θέλατε να σας αντιμετωπίζουν (...) Υπάρχουν πάντοτε ορισμένες χειρονομίες που συμβάλλουν στη διαίωνιση της ταξικότητας και του ρατσισμού... Για παράδειγμα, στο μετρό, ένας «mantero» (αφρικανός άνδρας που πουλά πράγματα στους δρόμους της Βαρκελώνης χωρίς άδεια) κάθεται δίπλα σε μια κυρία, η οποία και σηκώνεται και κάθεται σε ένα άλλο κάθισμα. Αυτό δεν είναι απαραίτητο. Ή για παράδειγμα, μπαίνετε στο μετρό και βλέπετε τέσσερα άτομα που είναι τσιγγάνοι και κρύβετε τις τσάντες σας ... Ίσως δεν το κάνετε αυτό με πρόθεση, αλλά, άνθρωπέ μου! Γιατί; Πιστεύω ότι πρέπει να αποδεχθούμε την πραγματικότητά μας. Και τώρα η άκρα δεξιά είναι σε άνοδο, οπότε πρέπει να είμαστε προσεκτικοί με αυτά τα πράγματα.

Από αυτή την άποψη, η γειτονιά και το Κέντρο Νέων επιτρέπουν μια συνεχή άτυπη «εκπαίδευση» για έναν άνθρωπο με «ανοιχτό και περίεργο μυαλό». Σύμφωνα με τον Carlos, αυτή η στάση είναι το καλύτερο «φάρμακο» για την αντιμετώπιση της ξενοφοβίας και των διακρίσεων:

R: Έχετε κάποιες ιδέες για να αντισταθμίσετε αυτή την τάση;

Υ6: Πρέπει να είσαι λίγο ανήσυχος, πρέπει να είσαι περίεργος για τα πράγματα. (...) Είναι σημαντικό να θέλεις να μάθεις, να έχεις ανοιχτό μυαλό και να μην είσαι ερμητικός (...)

Πάνω απ' όλα να μην είσαι κομφορμιστής. Η μη συμμόρφωση είναι αυτό που σε βοηθά να ξανασκεφτείς τα πράγματα. (...) Πρέπει να αναρωτηθείτε τι είναι σωστό και τι είναι λάθος. Είναι επίσης μια τιάνια προσπάθεια, είσαι πάντα σε συνεχείς αμφιβολίες και είναι σαν το γαμήσι... Χρειάζομαι ένα διάλειμμα.

Οι νέοι και οι έφηβοι αυτής της ομάδας αφιερώνουν τη ζωή τους κυρίως σε σπουδές, φίλους και διασκέδαση (οι νεότεροι), εργασία, φιλίες, χόμπι και ενεργό συμμετοχή σε διαφορετικές ενώσεις (οι μεγαλύτεροι) (βλ. Επίσης Feixa, 1998 · Hopkins, 2010 · Martínez Sanmarti, 2002 · Skelton

and Valentine, 1998). Οι περισσότερες δραστηριότητές τους εντοπίζονται στο κέντρο της γειτονιάς. Οι νεότεροι εκφράζουν την επιθυμία για περισσότερες δραστηριότητες διασκέδασης όπως χορός, θέατρο ή αθλητισμός. Σε ορισμένες περιπτώσεις, επιδιώκουν μια πιο ενεργή κοινωνική ζωή, περισσότερες φίλιες και ένα ευρύτερο κοινωνικό δίκτυο. Το Κέντρο Νέων είναι ένα από τα λίγα μέρη της γειτονιάς, όπου μπορούν να ικανοποιήσουν αυτές τις ανάγκες και να πραγματοποιήσουν τις αγαπημένες δραστηριότητές τους χωρίς κανένα κόστος. Είναι επίσης ένας χώρος όπου μπορείς να βρεις συντροφικότητα και κοινωνική ζωή.

Y2: Οι δάσκαλοί μου στο σχολείο ενημέρωσαν ότι υπάρχουν εξωσχολικές δραστηριότητες στο Κέντρο, όπως μακιγιάζ, κουζίνα, θέατρο ... Εγώ ενδιαφέρθηκα για το θέατρο, γιατί μου αρέσει η υποκριτική. Ένας φίλος μου μου συνέστησε το Κέντρο, να πάω και να παίξω .... Έτσι τώρα Δευτέρα τα απόγευμα έχω θέατρο και δουλειά στο σπίτι. Τρίτη μαγειρική και εργασία στο σπίτι. Τετάρτη και Πέμπτη το ίδιο και τις Παρασκευές, αλλά δεν έχω ξεκινήσει ακόμα, τσίρκο.

A: Και είπες ότι δεν είσαι ικανοποιημένη με τη ζωή σου;

Y2: Επειδή δεν έχω πολλή κοινωνική ζωή, μετά το σχολείο μένω στο σπίτι και αρχίζω να βλέπω τηλεοπτική σειρά. Δεν έχω κοινωνική ζωή.

R: Θα ήθελες να έχεις περισσότερη κοινωνική ζωή;

Y2: Ναι. Το πρόβλημα είναι ότι οι φίλοι μου είναι πολύ απασχολημένοι ... καλά ... δεν τους ρωτάω ούτε ...

R: Και εσύ, είσαι ικανοποιημένος με τη ζωή σου γενικά;

N3: Ναι. Το σχολείο αυτό το τρίμηνο πήγε καλά για μένα, αλλά έχουμε πολλά μαθήματα και είναι κουραστικό. Αλλά τα κάνω.

Για αυτούς τους νέους είναι απαραίτητο να περάσουν χρόνο με μια παρέα φίλων, συχνά μόνο για να βγουν βόλτα και να κοινωνικοποιηθούν. Πρόκειται ένα διάλεμμα από την πίεση και τις ανησυχίες που προκαλούνται από την εκπαίδευση, που είναι κεντρικά στοιχεία της ζωής των

νέων (Alegre i Canosa, 2007· Furlong and Cartmel, 1997· Hopkins, 2010). Η επιθυμία για κοινωνικότητα, αναψυχή και αθλητικές δραστηριότητες συμπίπτει με την απαίτηση για επαρκείς χώρους για να τις ικανοποιήσουν. Τόσο οι νέοι όσο και ο κοινωνικός λειτουργός της γειτονιάς απαιτούν περισσότερο χώρο και πιο εξοπλισμένες εγκαταστάσεις για τους νέους:

R: Υπάρχει κάτι που θα θέλατε να έχετε στη γειτονιά, κάποια πιθανότητα να κάνετε κάτι που δεν υπάρχει ...;

Y1: Λοιπόν, το θέατρο είναι καλό, αλλά νομίζω ότι θα μπορούσαμε να το εκσυγχρονίσουμε λίγο, ώστε να είναι πιο όμορφο και κατάλληλο για το θέατρο.

Y2: Όχι μόνο η αίθουσα του θεάτρου, αλλά όλο το Κέντρο Νέων. Θα ήταν ωραίο να επεκταθεί ολόκληρο το Κέντρο Νέων.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί του Κέντρου Νέων συμφωνούν ότι το Κέντρο δεν είναι σε θέση να προσφέρει συγκεκριμένες δραστηριότητες εξαιτίας της έλλειψης επαρκών εγκαταστάσεων και χώρου:

P2: Η κύρια ανάγκη για τους νέους εδώ είναι ένα νέο σπίτι, χρειάζονται νέο εξοπλισμό. Πολλές φορές, οι άνθρωποι έρχονται με ειδικές ανάγκες ή απαιτήσεις, είτε αφορούν χώρο ή υποδομή που δεν μπορούμε να προσφέρουμε ... Νομίζω ότι ένα καλά εξοπλισμένο Κέντρο είναι εξαιρετικά σημαντικό. (...) Για τη μουσική, για την σωματική έκφραση, ένα δωμάτιο με κρύσταλλα, ώστε οι άνθρωποι να μπορούν να χορεύουν, ή να παίζουν θέατρο ή κάποια σωματική έκφραση, καθαρά ντους...Ένα είδος χώρου όπου μπορείτε να έρθετε και να αισθάνεστε άνετα...

Εκτός αυτού, οι ανάγκες των αυτών νέων συνδέονται στενά με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των οικογενειών τους: γνωρίζουν πολύ καλά τις κοινωνικοοικονομικές ελλείψεις των οικογενειών τους. Επιθυμούν μια λιγότερο αγχωτική κατάσταση στο σπίτι και περισσότερους πόρους, ώστε να έχουν πρόσβαση σε καταναλωτικά αγαθά, ταξίδια, κατάρτιση / μαθήματα, καλύτερες κατοικίες και βιοτικό επίπεδο. Για τον ίδιο λόγο, οι νέοι είναι πολύ ευαίσθητοι όσον αφορά τις καταναλωτικές και καπιταλιστικές συμπεριφορές, αλλά ταυτόχρονα και για την ευκαιρία να εργαστούν, προκειμένου να ανακουφίσουν οικονομικά τους γονείς τους:

Υ4: Όλα θα ήταν καλύτερα αν οι άνθρωποι δεν ήταν τόσο άπληστοι.

Υ1: Θα πρέπει να μας αφήσουν να δουλέψουμε, για αρχή. Έτσι, θα μπορέσουμε να κερδίσουμε χρήματα και θα μπορούμε να πάμε στις ταινίες με δικά μας χρήματα και έτσι να μην ξοδέψουμε τα χρήματα των γονιών μας.

Υ2: Πώς νομίζετε ότι μπορείτε να πληρώσετε;

Υ4: Με την εργασία.

Υ1: Λοιπόν, πηγαίνετε σε ένα φούρνο και του ζητάτε να βάλει ψωμί ή κάτι τέτοιο.

R: Θα θέλατε να εργαστείτε;

Υ2: Έχω ήδη αρκετά με το σχολείο.

Ο Carlos εξηγεί τις ανησυχίες του για την καταναλωτική κουλτούρα, ένα ιδιαίτερα ευαίσθητο θέμα για τις οικογένειες με χαμηλό εισόδημα και φτωχή εκπαίδευση:

Υ6: Τελευταία η κοινωνία είναι πολύ καταναλωτική. Εργάζομαι με άτομα που διατρέχουν κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτοί οι άνθρωποι έχουν μάθει ότι ο καταναλωτισμός είναι το παν. Ειδικότερα, μητέρες και οι πατέρες λένε ότι «ο γιος μου είναι πιο ευτυχισμένος επειδή έχει περισσότερα πράγματα». Λοιπόν όχι. Πρέπει να εργάζεσαι για να αποκτήσεις τα πράγματα, να διεκδικείς τα πράγματα μόνος σου.

Τα Κέντρα Νεολαίας όπως το Kasal Roquetes και άλλες οργανώσεις προσπαθούν να εξουδετερώσουν μερικές από αυτές τις ελλείψεις προσφέροντας δωρεάν μαθήματα και προγράμματα. Παρέχουν επίσης στους νέους ένα χώρο όπου μπορούν να συγκεντρωθούν, να γνωριστούν και να διευρύνουν το δίκτυό τους. Εκεί μπορούν να έχουν έναν ποιοτικό και χαλαρό χρόνο, σε ένα δικό τους χώρο μακριά από το σπίτι των γονέων τους (βλ. Επίσης Sibley, 1995). Πολλοί από τους νέους αναζητούν ένα μέρος για να βρουν μια κοινότητα, ένα είδος οικογένειας και μια απόδραση από την πλήξη και τη μοναξιά. Μια 24χρονη γυναίκα, που συμμετείχε στο Κέντρο Νέων από τότε που ήταν έφηβη, σχολιάζει:

Υ7: Το Κέντρο Νέων είναι πολύ καλό για τους νέους. Και είμαι νέα. Οι κοινωνικοί λειτουργοί, οι οποίοι βρίσκονται τώρα στο Κέντρο Νέων, μου αρέσουν πολύ. Έρχομαι στο Κέντρο επειδή μου αρέσει να κάνω παρέα και να συζητάω μαζί τους.

Όσον αφορά τη μάθηση, η συμμετοχή στη Συνέλευση Νέων είναι ένα σημαντικό άτυπο εκπαιδευτικό εργαλείο για τους νέους της ομάδας αυτής. Η Συνέλευση καλείται κάθε εβδομάδα όπου τα μέλη της λαμβάνουν αποφάσεις σχετικά με κάθε ενέργεια που πρόκειται να λάβει χώρα στο Κέντρο, δηλαδή για να αγοράσει ένα νέο τραπέζι πινγκ-πονγκ ή για να προσλάβει κοινωνικό λειτουργό. Αυτό συνεπάγεται μεγάλη ευθύνη και ικανότητα διαχείρισης της κοινότητας. Οι νέοι αναπτύσσουν βασικές ήπιες δεξιότητες μέσω μιας διαδικασίας «δοκιμής και λάθους». Όπως σχολιάζει ο Carlos:

Υ6: Αυτοί οι χώροι, όπως αυτό το Κέντρο Νέων, ανοίγουν το μυαλό σου, αυτό είναι κάτι που μου συνέβη κι εμένα. Τα αυτοδιαχειριζόμενα Κέντρα Νεότητας, που διαχειρίζονται οι νέοι, αποτελούν ένα απίστευτο εργαλείο για τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Όχι μόνο σε κοινωνικό επίπεδο, αλλά και σε προσωπικό επίπεδο, εξελίσσεσαι μαζί με τις αποφάσεις σου, την αυτοδιαχείριση ... Έχω μάθει πολλά. (...) Θα είμαι αιώνια ευγνώμων στο Κέντρο, γιατί με βοήθησε να γνωρίσω τον εαυτό μου. Επειδή έρχεσαι σε επαφή με τα όριά σου, τη στιγμή της επικοινωνίας, της συσχέτισης, όταν παίρνονται αποφάσεις από το πιο κοινότοπο στο πιο σημαντικό, τότε γνωρίζεις τους περιορισμούς σου, εξερευνάς και σιγά-σιγά μεγαλώνεις. Το γεγονός της συνάντησης και της δημόσιας έκφρασης των απόψεών σου είναι ένας τρόπος να γνωρίσεις τον εαυτό σου. Αντιμετωπίζεις διαφορετικούς ανθρώπους και έτσι μαθαίνεις τους περιορισμούς σου και αυτό σημαίνει ότι από εκεί και πέρα αρχίζεις να μεγαλώνεις.

Όπως το θέτει ο Carlos, η συμμετοχή στη Συνέλευση συνεπάγεται μια διαδικασία μάθησης σχετικά με τον τρόπο επικοινωνίας, ομιλίας και τοποθέτησης. Επίσης, βοηθάει κάποιον να μπορεί να συνδεθεί με άλλους από διαφορετικό κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο και να κάνει συμβιβασμούς.

E: Σε όλους τους χώρους στους οποίους συμμετείχατε, τι νομίζετε ότι έχετε μάθει;

Υ5: Να μιλάω δημόσια. Να ακούω και να εξηγώ. Πρέπει να γνωρίζεις μια αιτία για να

ενεργήσεις επί του θέματος. Είναι καλή ιδέα να σχολιάζεις κάτι έχοντας γνώση σχετικά με το θέμα. Και να κατανοείς τους τρόπους εργασίας των ανθρώπων, τον τρόπο σκέψης τους, και να τους σέβεσαι. Η συναίνεση. Όταν αποφασίζουμε, δεν ψηφίζουμε. Το κάνουμε ακούγοντας και εξετάζοντας τι θέλει το κάθε άτομο. Πολλές φορές, πρέπει να κάνεις παραχωρήσεις και να αφήσεις πίσω το δικό σου συμφέρον. Αυτό το έχω διδαχθεί κυρίως από τη Συνέλευση. Και να βοηθάς τους άλλους όταν το χρειάζονται, ακόμα κι αν αυτό μπορεί να σου κοστίσει ... Και να ιεραρχείς τις προτεραιότητές σου.

Σε αυτή τη διαδικασία οι νέοι μετατρέπονται από παθητικοί αποδέκτες (του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος και άλλων ενηλικο-κεντρικών χώρων) σε ενεργοί πρωταγωνιστές των δράσεών τους, διαμορφώνοντας το περιβάλλον τους (Urteaga, 2011· Valentine, Skelton and Chambers, 1998· Wyn and White, 1997). Πρόκειται για μια διαδικασία ωρίμανσης και ανάπτυξης, όπως εξηγεί ο Alba:

Υ5: Εδώ έμαθα πολλά. Έμαθα να προσαρμόζομαι σε διαφορετικές καταστάσεις. Λήψη αποφάσεων. Πολιτική ωρίμανση. Προσωπική ωρίμανση. Θα μπορούσα να αναφερθώ σε θέματα που παρακολούθησα πριν, αλλά τώρα μπορώ να δω από μέσα. Εάν είμαι από τη γειτονιά και έχω την ευκαιρία να αναλάβω την ευθύνη για το θέμα, θα το κάνω. Και εύχομαι πολλοί άνθρωποι θα το έκαναν. Γιατί, κατάλαβα, η άποψή σου μετράει. Και είναι πολύ καλό που μας λαμβάνουνε υπόψη και ότι υπάρχει τόσο συντονισμός μεταξύ των Κέντρων Νεολαίας. (...).

Οι νέοι, όπως η Alba και ο Carlos, αναζητούν χώρους αυτοπροσδιορισμού και κατάλληλους χώρους επιρροής για μια νεολαία που συχνά στιγματίζεται από τους ενήλικες, ειδικά όταν πρόκειται για συγκεκριμένες ομάδες νέων που δεν εντάσσονται στην κυρίαρχη και ηγεμονική κοινωνία (Feixa , 1998· Furlong and Cartmel, 1997). Αυτοί οι νέοι διεκδικούν την προσέγγιση μεταξύ των νέων και ενήλικων δρώντων υποκειμένων, προκειμένου να μειωθούν οι προκαταλήψεις κατά συγκεκριμένων ομάδων νέων και των χώρων / τόπων που έχουν δημιουργήσει οι ίδιοι, όπως τα αυτόνομα Κέντρα Νεότητας. Χρειάζεται ακόμα πολλή επικοινωνία και να γνωρίσει ο ένας τον άλλο, όπως εξηγεί η Alba:

Υ5: Νομίζω ότι η εναλλακτική νεολαία είναι ποινικοποιημένη σε μεγάλο βαθμό. «Όπως αυτοί οι χίπηδες, αυτοί οι πανκ... που δεν κάνουν τίποτα στη ζωή τους, που καπνίζουν ναρκωτικά και πίνουν αλκοόλ ...». Αλλά δεν συνειδητοποιούν ότι είναι επίσης ένας τρόπος να στρατευθούν. Έχω γνωρίσει ανθρώπους σε ένα πάρτι αλλά στη συνέχεια όλα υλοποιούνται σε μια συνέλευση. Αν ο τρόπος μας να γνωρίσουμε ο ένας τον άλλον είναι το πάρτι, τότε πρέπει να το δεχτούμε και να μην το ποινικοποιούμε. Είναι επίσης απαραίτητο να ανοίξουμε περισσότερους, ώστε οι άνθρωποι να μας γνωρίσουν περισσότερο. Είμαστε ανοιχτοί. Αλλά οι άνθρωποι δεν ξέρουν πώς λειτουργεί ένα Αυτόνομο Κέντρο Νεότητας. Επειδή αυτό δεν διδάσκεται στις αίθουσες διδασκαλίας. Δεν διδάσκεται οπουδήποτε. Γι' αυτό είπε η μητέρα μου, όταν άρχισα να πηγαίνω στο Κέντρο «ω, θα πάτε εκεί, πρόκειται να καπνίζετε τσιγαριλίκια όλο το απόγευμα και δεν πρόκειται να κάνετε τίποτα με τη ζωή σας». Αλλά τώρα έχει μάθει ότι εδώ, γαμώτο, ότι εγώ πάω κάπου αλλού για να παίξω (με τη μπάλα μου), σαν ανταλλαγή. Και τώρα λέει «πόσο ωραίο είναι το Κέντρο, μας πληρώνει τα πράγματα και αυτή (Alba) μαθαίνει τα πράγματα ..."

Οι διαδικασίες μάθησης που μπορούμε να παρατηρήσουμε σε χώρους όπως το Κέντρο Νέων και εντός αυτής της κατηγορίας νεολαίας έχουν ιδιαίτερη αξία για την έρευνα. Αξίζουν να θεωρηθούν ως πιθανό παράδειγμα για άλλα προγράμματα που στοχεύουν στην ενδυνάμωση των νέων μέσω της συμμετοχής τους σε αυτό-διαχειριζόμενα και αυτό-χρηματοδοτούμενα προγράμματα για τη νεολαία.

4.5.2 Νέοι μετανάστες που αγωνίζονται για ευκαιρίες στην αγορά εργασίας και το εκπαιδευτικό σύστημα

Σε σύγκριση με την προηγούμενη ομάδα, εντοπίζουμε διαφορετικές καταστάσεις και ανάγκες για μια ομάδα νεαρών μεταναστών πρώτης και δεύτερης γενιάς που αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες κοινωνικής ένταξης και επιτελούν ταυτότητες που συνδέονται στενότερα με τις χώρες καταγωγής τους παρά με την Καταλονία. Ουσιαστικά, πρόκειται για γενίκευση, διότι υπάρχουν νέοι μετανάστες της πρώτης γενιάς με ισχυρές τοπικές ταυτότητες και σημαντικούς δεσμούς εντός της χώρας υποδοχής και των τοπικών πληθυσμών, όπως παρατηρούν πολλές μελέτες (Alarcón, 2010· Casas, 2003 · Kibria, 2000· Levitt, 2009· Portes, Vickstrom και Aparicio, 2011). Ωστόσο, αυτή η συγκεκριμένη ομάδα αποτελείται από νέους που

αντιμετωπίζουν διάφορες δυσκολίες στο πλαίσιο του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος και εμπόδια πρόσβασης στην (ανώτατη) εκπαίδευση και την αγορά εργασίας. Αυτή η κατηγορία ήταν ιδιαίτερα εμφανής στους οργανισμούς AEI Raval και Itaca.

Ορισμένες από αυτές τις δυσκολίες εντοπίζονται στις δυσμενείς καταστάσεις των οικογενειών, στο πολιτιστικό υπόβαθρο και στις συνθήκες της γειτονιάς / κατοικίας, αλλά και στα γλωσσικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν συχνά οι νέοι (βλ. επίσης Loewen, 2003). Στην ομάδα εκπαιδευτικής υποστήριξης που προσέφερε η AEI Raval συναντήσαμε πολλούς νέους, κυρίως από κορίτσια που προέρχονται από το Πακιστάν, που δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις βασικές γλωσσικές δεξιότητες που απαιτεί το σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο κοινωνικός εκπαιδευτής (social educator) εξηγεί πώς οι ελλείψεις τους στην ισπανική και καταλανική γλώσσα παρακωλύει όλα τα επακόλουθα ακαδημαϊκά καθήκοντα:

P4: Πολλοί από αυτούς δεν κατέχουν τα Καταλανικά και τα Ισπανικά. Πολλοί μιλούν καλύτερα αγγλικά, επειδή προέρχονται από τον πακιστανικό πληθυσμό. Αλλά εκτός από το χαμηλό επίπεδο γνώσης της Καταλανικής και της ισπανικής γλώσσας, έχουν δυσκολία κατανόησης για να περάσουν στο Λύκειο, επειδή ο ρυθμός τους είναι πολύ αργός. Και δεν είναι το ίδιο να κατανοήσουν τις έννοιες του Λυκείου από τις φιλοσοφικές έννοιες του Γυμνασίου. Λείπει η ορθογραφία, τα γραμματικά λάθη, βασικά πράγματα ... (...) Στο Γυμνάσιο καλούνται να γράψουν κείμενα στις εξετάσεις και δεν ξέρουν. Το επίπεδό τους είναι πολύ χαμηλό. Και τώρα τα γραπτά του πρώτου τριμήνου ήταν μια καταστροφή.

Αυτή η κατάσταση συγκρούεται με τις προσδοκίες των νεαρών κοριτσιών του Πακιστάν που είναι πολιτισμικά αποφασισμένες να σπουδάσουν στο πανεπιστήμιο και να παντρευτούν (βλ. επίσης REF). Μια Πακιστανή κοπέλα, για παράδειγμα, μας λέει: «Θέλω να τελειώσω τις σπουδές μου, έπειτα να ψάξω για μια δουλειά και μετά να παντρευτώ». Επιδιώκουν το πανεπιστημιακό δίπλωμα, παρόλο που πολλοί από αυτούς υποθέτουν ότι δεν θα μπορούσαν ποτέ να δουλέψουν. Ο

εκπαιδευτής επαναλαμβάνει την κατάσταση ως εξής:

M4: Πολλά κορίτσια είναι ήδη πολύ εστιασμένα ότι στα 24 χρόνια τους πρόκειται να παντρευτούν, από τα οποία έχουν 6 χρόνια, από 16 σε 22. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να

ολοκληρώσουν το Γυμνάσιο σε δύο χρόνια και σε τέσσερα χρόνια την πανεπιστημιακή τους σταδιοδρομία. Και αυτός είναι ο στόχος τους. Έτσι πηγαίνουν στο Γυμνάσιο ακόμα και όταν δεν έχουν το επίπεδο του Γυμνασίου ... Έτσι πρέπει να εργαστούμε σκληρά για τις προβολές τους για το μέλλον. Δέχονται όμως και μεγάλη πίεση από τις οικογένειές τους. Έτσι, κάνουν ακριβώς αυτό: μελέτη, μελέτη, μελέτη.

Σύμφωνα με τις εμπειρίες του ΑΕΙ Raval, αυτά τα κορίτσια αλλά και άλλοι νέοι μπαίνουν σε έναν φαύλο κύκλο, από όπου είναι δύσκολο να ξεφύγουν. Στην περίπτωση των κοριτσιών από το Πακιστάν, η ελευθερία τους είναι συνήθως πολύ πιο περιορισμένη από αυτή των αγοριών, δεδομένου ότι πολλά από τα κορίτσια δεν επιτρέπεται να εγκαταλείψουν το σπίτι χωρίς συνοδεία γονέων ή αδελφών. Αυτό περιορίζει τις εμπειρίες της ζωής τους σχεδόν αποκλειστικά σε εκπαιδευτικούς χώρους (βλ. επίσης Arrasate Hierro-Olavarría, 2018). Στο τέλος, η πίεση και οι εμπειρίες των «αποτυχιών» και των «κλειστών θυρών» είναι τόσο συχνές, που η ψυχική και σωματική υγεία τους κινδυνεύει:

M4: Έχουν τόσο πολλά προβλήματα στο κεφάλι και τόσο άγχος, ώστε το επίπεδο συγκέντρωσής τους είναι πολύ χαμηλό. Έχουν επίσης οικογενειακές υποχρεώσεις στο σπίτι, πρέπει να φροντίσουν τα αδέρφια, να καθαρίσουν κλπ. Έτσι πηγαίνουν στο σχολείο 6 ώρες, έρχονται εδώ 3 ώρες και στη συνέχεια πηγαίνω στο σπίτι μου και πρέπει να διαβάσω 5 ώρες περισσότερο, πάω για ύπνο πολύ αργά ... Πολλά κορίτσια από αυτά μας έχουν πει ότι η περίοδος τους έχει εξαφανιστεί λόγω του στρες, φαγητού ... Είναι σαν ένα ψάρι που δαγκώνει την ουρά του: έχω χαμηλό επίπεδο, πρέπει να αφιερώσω πολλές ώρες, αλλά δεν ξέρω πώς να αφιερώσω αυτές τις ώρες, έτσι το αποτέλεσμα είναι χαμηλό, και (άρα) το επίπεδο είναι ακόμα χαμηλό, για το οποίο πρέπει να αφιερώσω ακόμα περισσότερες ώρες. Εάν έχω μελετήσει 7, τώρα θα μελετήσω 10 ώρες! Αλλά δεν πρόκειται για ποσότητα, είναι θέμα ποιότητας. Αυτή είναι η αλλαγή που θέλουμε να τους δώσουμε.

Εκτός από τη στήριξη αυτών των κοριτσιών και των άλλων νέων για τη βελτίωση των μαθησιακών συνηθειών και την επικέντρωση στην «ποιοτική μάθηση», ο εκπαιδευτής επισημαίνει δύο βασικές πτυχές που πρέπει να λάβουμε υπόψη: Πρώτον, οι κοινωνικοί λειτουργοί και οι εκπαιδευτικοί έχουν την ανάγκη να κατανοήσουν οπτικές της νεολαίας με

διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. Αυτό σημαίνει να κατανοήσουμε τις ανάγκες τους και να ξεκινήσουμε από εκεί και να μην προγραμματίσουμε κάτι γι' αυτούς, αλλά μαζί τους. Αυτό συνεπάγεται επίσης την αυξανόμενη ανάγκη για επαγγελματίες που έχουν λάβει διαπολιτισμική κατάρτιση:

M4: Μια διαπολιτισμική εκπαίδευση θα ήταν πολύ καλή για εμάς. Φυσικά, από μία ευρωπαϊκή και ενήλικη προοπτική θα μπορούσες να πεις: θα ήταν υπέροχο γι' αυτά τα κορίτσια να βγουν έξω, να διασκεδάσουν ... Αλλά αυτό συγκρούεται με την κουλτούρα τους. Πρέπει να τα κατανοήσουμε και να δούμε ποια είναι η προοπτική τους, οι ανάγκες τους ... Το πρώτο τρίμηνο τις Παρασκευές ήρθε μια μικρή ομάδα κοριτσιών για να κάνουν ερευνητικές εργασίες. Πού συνέβη αυτό; Σε μια κοινωνική λέσχη. Ήρθαν να κάνουν το ερευνητικό έργο, ναι, αλλά μια ώρα πέρασε να μιλάμε. Άρχισαν να μας δείχνουν βίντεο από το Πακιστάν, από γάμους ... Όπως κι αυτοί πρέπει να εξηγήσουν, να μιλήσουν, για τον πολιτισμό και τη ζωή τους.

Από την άλλη πλευρά, οι κοινωνικοί λειτουργοί τονίζουν την ανάγκη αυτών των νέων να αφιερώσουν περισσότερο χρόνο για διασκέδαση, χαλάρωση και κοινωνικές σχέσεις. Αυτό συνεπάγεται ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα όπως το «Aula Oberta» πρέπει να δίνουν τη δυνατότητα και να παρέχουν περισσότερους χώρους αναψυχής, ακόμη και αν είναι δύσκολο να παρακινηθούν οι νέοι να συμμετάσχουν:

M4: Είναι ζωτικής σημασίας να έχει κάποιος ελεύθερο χρόνο. Να γίνει ξεκάθαρο ότι ο ελεύθερος χρόνος είναι υγεία. Είτε να έρθετε εδώ και να παρακολουθήσετε μια ταινία, να αλληλεπιδράσετε με κάποιον και να κάνετε μια βόλτα ... Μέσα στις δυνατότητες που τους έχουν αφήσει οι οικογένειές τους. Για πολλούς, η μετάβαση δεν είναι τόσο εύκολη. Επειδή πολλοί δεν επιτρέπεται να εγκαταλείψουν το σπίτι. Γι' αυτό ήταν η ιδέα μας να προσφέρουμε τις Παρασκευές έναν χώρο, χώρο που ήδη γνωρίζουν, ο οποίος είναι ασφαλής ... Ακόμα πολλά παιδιά μας λένε «Δεν πρόκειται να πω στο σπίτι ότι την Παρασκευή δεν έχουμε (σχολική) εργασία για το σπίτι. Έτσι με αφήνουν να έρθω» (...) Αντιμετωπίζουν δυσκολίες για να έρθουν. Επειδή δεν είναι σχολική ενίσχυση, έτσι δεν προβλέπεται. Επειδή αυτή τη στιγμή θα μπορούσα να μελετήσω, θα μπορούσα να είμαι στη

βιβλιοθήκη ... Είναι μια χρηστική αντίληψη του χρόνου. Χαλάρωση και διασκέδαση... πώς θα μπορούσε να είναι χρήσιμη για μένα;

Σίγουρα πρέπει να εξετάσουμε πώς θα μπορούσαμε να ενσωματώσουμε την ψυχαγωγία και να «περάσουμε καλά» στις αντιλήψεις μας της μάθησης, της γνώσης και της «χρησιμότητας» (βλ. επίσης Cobo και Moravec, 2011). Αλλά όχι μόνο γι' αυτούς τους λόγους, ορισμένοι νέοι άνθρωποι μπορεί να αγωνίζονται στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα και να υποφέρουν από έλλειψη προοπτικών. Συχνά αυτό οφείλεται σε ένα συνδυασμό οικογενειακών ευθυνών, οικονομικών προβλημάτων στο σπίτι, εμπειριών διακρίσεων ή ρατσισμού και δυσμενών συνθηκών στο σχολείο (βλ. επίσης Garcia Castaño και Carrasco Pons, 2011). Μία νεαρή γυναίκα, ηλικίας 18 ετών, από δομινικανή οικογένεια, εξηγεί την κατάστασή της:

Y10: Δεν μπορούσα να ολοκληρώσω το Γυμνάσιο λόγω οικογενειακών προβλημάτων στο σπίτι. Όταν έφυγα ξεκίνησα ένα πρόγραμμα στην κτηνιατρική, αλλά δεν μπορούσα να το ολοκληρώσω, είχα τρεις μήνες για να το ολοκληρώσω, αλλά η μητέρα μου δεν μπορούσε να το πληρώσει και έτσι έπρεπε να φύγω. Τότε δούλευα για δύο ή τρεις μήνες και από τότε δεν δουλεύω ξανά.

Ένας νεαρός από μια βολιβιανή οικογένεια, που έζησε σχεδόν όλη τη ζωή του στην Ισπανία, εξηγεί τις δυσκολίες του στο Γυμνάσιο:

Y11: Με τύχη θα μπορούσα να τελειώσω το Λύκειο. Και τελείωσα και το Γυμνάσιο, αλλά άσχημα (...) Για να πάρω το δίπλωμα του Γυμνασίου έπρεπε να εργαστώ πολύ σκληρά, γιατί είχα αναστείλει πολλά θέματα. Αλλά τελικά το έκανα. (...) Αλλά κατέληξα πολύ εξαντλημένος και δεν ένιωθα δυνατός, μου είχε κοστίσει τόσα πολλά και ήξερα ότι οι εξετάσεις για την είσοδο στο πανεπιστήμιο υποτίθεται ότι ήταν πιο περίπλοκες ... ήμουν εξαντλημένος, είχα κατάθλιψη, το πάθος μου έφυγε, το μόνο κίνητρο που είχα ήταν για να παίζω ποδόσφαιρο. Η εβδομάδα των εξετάσεων στο πανεπιστήμιο έφτασε κι εγώ, χωρίς να μελετήσω τίποτα, σηκώθηκα και έφυγα. Αλλά θέλω να είμαι παρόν στην επόμενη πρόσκληση, είναι το όνειρό μου να πάω στο πανεπιστήμιο.

Όλοι αυτοί οι νέοι διατρέχουν τον κίνδυνο να «βρεθούν έξω από το σύστημα» και να παραμείνουν πίσω στην κοινωνία, επειδή δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις για ανώτατη εκπαίδευση και την αγορά εργασίας.

Η κατάσταση είναι ακόμα χειρότερη για τους νέους που δεν διαθέτουν νόμιμη άδεια παραμονής και εργασίας. Εντούτοις, είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι δεν πρέπει να υποθέσουμε μια συσχέτιση μεταξύ των «προσφάτως εισερχομένων μεταναστών» και των «αποτυχιών στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα». Μία εκπαιδεύτρια από το πρόγραμμα «Inserjone», που προσφέρει η Itaca, εξηγεί:

P5: Έχω νέους που είναι στην Ισπανία εδώ και 12 χρόνια και τώρα είναι 19 ή 20, έφθασαν κατά τη σχολική τους ηλικία, εντάχθηκαν στην επίσημη εκπαίδευση και έκαναν όλη τη διαδρομή ... Αλλά στο τέλος του 4ου έτους της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σταμάτησαν να φοιτούν και δεν έλαβαν την υποχρεωτική δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Και αυτά τα παιδιά είναι τοποθετημένα στην περιοχή, μεγάλωσαν στην γειτονιά ...! Δεν υπάρχει αιτία-συνέπεια.

Η εκπαιδεύτρια εκφράζει τις ανησυχίες της και την ανάγκη για δράση, ώστε να αποφευχθεί το ενδεχόμενο να αποκλειστεί η νεολαία από το σύστημα, όποιος κι αν είναι ο λόγος:

M5: Τα παιδιά αυτά παραμένουν έξω από το σύστημα. Εξακολουθούν να παραμένουν εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος, (εντός) του άτυπου συστήματος επειδή δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση σε μαθήματα επαγγελματισμού εάν δεν διαθέτουν επίσημα έγγραφα ... παραμένουν εκτός της αγοράς εργασίας επειδή δεν διαθέτουν μηχανισμούς. Γιατί δεν τα αφήνουμε ως μετέωρες οντότητες στην κοινωνία ...;! Δεν έχουν νομικά έγγραφα; Εν τω μεταξύ, ενώ περιμένουν τις άδειές τους, θα τους προσφέρουμε τις μέγιστες δυνατές πληροφορίες, έτσι ώστε από τη στιγμή που θα έχετε έγγραφα, έχετε την πόρτα μισάνοιχτη. Γιατί διαφορετικά, αυτά τα παιδιά αντιμετωπίζουν πάντα κλειστές πόρτες. Και εδώ έρχονται να αναζητήσουν ένα καλύτερο μέλλον επειδή δεν μπορούν να το έχουν στη χώρα καταγωγής τους. Ή αυτός που προέρχεται από μια διαλυμένη οικογένεια θέλει επίσης ένα καλύτερο μέλλον. Στο τέλος όλοι θέλουμε το ίδιο.

Πολλοί νέοι χρειάζονται υποστήριξη που να παρέχει πληροφορίες για το πώς λειτουργούν τα πράγματα, πώς να αποκτήσουν πρόσβαση σε αυτά και πού να βρουν πόρους. Είναι ζωτικής σημασίας να αντιμετωπιστεί η σημαντική έλλειψη γνώσεων σχετικά με το εκπαιδευτικό σύστημα και την αγορά εργασίας, την έλλειψη προοπτικών για το μέλλον, αλλά και για να τους βοηθήσει να σκεφτούν «τι είναι δυνατό και τι όχι». Η εκπαιδευτριά εξηγεί τις κύριες γραμμές δράσης του προγράμματος «Inserjone»:

M5: Από τη μία πλευρά, θέλουμε να παρέχουμε βιώσιμες, γρήγορες και αξιόπιστες πληροφορίες για το πώς είναι η αγορά εργασίας και ποια εργαλεία είναι απαραίτητα για την είσοδο στην αγορά εργασίας. Εκτός αυτού, παρέχουμε όλη την προσωπική και συναισθηματική υποστήριξη που χρειάζονται πολλοί από αυτούς τους νέους ... Επειδή έρχονται με προβλήματα και δυσκολίες τόσο προσωπικές όσο και κοινωνικές, προέρχονται από άλλες χώρες και βρίσκουν την κατάσταση κάπως μπερδεμένη. Πολλοί έρχονται σε εμάς επειδή έχουν βιώσει μια αποτυχία στην υποχρεωτική εκπαίδευση ή έχουν μια αδύναμη υποχρεωτική εκπαίδευση ... Ή έχουν ολοκληρώσει υποχρεωτικές σπουδές αλλά δεν έχουν αρκετούς πόρους για να συνεχίσουν. Τότε χρειάζονται αυτή την υποστήριξη και συνοδεία για να συνεχίσουν, ενθαρρύνοντας τα κίνητρά τους να συνεχίσουν να σπουδάζουν.

Γενικά, οι νέοι πρέπει να «κλυμπούν με το σύστημα» και να έχουν επιτυχία στο εκπαιδευτικό σύστημα, προκειμένου να βελτιώσουν τις ευκαιρίες τους στην αγορά εργασίας: η εκπαίδευση είναι η απαραίτητη πρόσβαση στην αγορά εργασίας (βλέπε επίσης Jallade, 1987). Επομένως, ένα από τα σημαντικά καθήκοντα των εκπαιδευτικών και των κοινωνικών λειτουργών είναι να το εξηγήσουν στους νέους και να τους βοηθήσουν να αποκτήσουν μια ρεαλιστική προοπτική.

P5: Θέλουμε να αγγίζουν τα πόδια στο έδαφος. Και να είναι συνειδητοί. (...) Εδώ είναι εξαιρετικά σημαντικό να έχουμε μια εκπαίδευση. Επειδή στην αγορά εργασίας υπάρχουν όλο και περισσότερες απαιτήσεις. Και δεν αρκεί να υπολογίζετε μόνο τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Θα χρειαστείτε κάτι περισσότερο. Ενθαρρύνουμε, προσπαθούμε όλοι να πραγματοποιήσουν μια εκπαίδευση ή κατάρτιση, αν δεν το έχουν κάνει ήδη. Να είναι στο ίδιο επίπεδο με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Επειδή το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού

αυξάνεται συνεχώς. Θέλουμε να είναι ενήμεροι για τις απαιτήσεις και ότι πρέπει να τις ολοκληρώσουν. Και αυτά τα αιτήματα είναι για όλους: για εσάς, που μόλις φτάσατε, αλλά και για τους ανθρώπους από εδώ.

Το Inserjone ασχολείται επίσης με τις γενικές ανάγκες αυτών των νέων. Αυτές σχετίζονται με την ανάπτυξη βασικών ήπιων δεξιοτήτων που τους βοηθούν να «βρουν το δρόμο τους» στην κοινωνία. Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα είναι η ανάγκη των νέων να βελτιώσουν το δίκτυό τους: να διευρύνουν τον ορίζοντα και τις αναφορές τους και να αλληλεπιδράσουν με ανθρώπους που δεν ανήκουν στη «comfort zone» ή τον οικογενειακό τους κύκλο:

P5: Η μεγαλύτερη ανάγκη είναι το δίκτυο. Το δίκτυο με το οποίο φθάνουν. Γιατί φθάνουν με ένα πολύ μικρό δίκτυο ή ένα δίκτυο που είναι μόνο οικογένεια. Πολλοί από αυτούς έρχονται μόνοι ή επειδή υπήρχε κάποιος εδώ, αλλά δεν έχουν οικογένεια, δίκτυο, φίλους. Τότε στο τέλος καταλήγουν να εστιάζουν μόνο σε αυτά που γνωρίζουν, στη comfort zone τους. Και αν βρουν μια δουλειά ή φτάσουν σε κάποιο σημείο που καλύπτουν ήδη τις προσωπικές και βασικές ανάγκες τους και δεν φιλοδοξούν να ξέρουν κάτι άλλο. Στο τέλος, όλα πέφτουν σε άγνοια. Έχοντας ένα όραμα ή γνωρίζοντας. (...) Και λέμε: Δοκιμάστε! Δοκιμάστε το εύρος των δυνατοτήτων σας! Επειδή βρίσκεστε σε μια εντελώς διαπολιτισμική χώρα, προσπαθήστε να δείτε τι άλλο μπορεί να σας προσφέρει!

Σύμφωνα με την εκπαιδευτριά, αυτό είναι πιο σημαντικό για τους νέους άνδρες από ότι για τις γυναίκες, δεδομένου ότι οι νέες γυναίκες διαθέτουν ευρύτερα δίκτυα οικογένειας και φίλων, καλύπτοντας βασικές ουσιαστικές ανάγκες όπως η στέγαση και η διατροφή.

Η ανάγκη για δίκτυα και κοινωνικές σχέσεις πέρα από τη «ζώνη άνεσης» (comfort zone) μπορεί να σχετίζεται με μια συγκεκριμένη δυναμική που υπάρχει σε ορισμένες γειτονίες, όπως στο Hospitalet: πολλοί νέοι από λατινοαμερικανικές οικογένειες δημιουργούν τη «ζώνη άνεσής τους» εντός της σημαντικής λατινοαμερικανικής κοινότητας στο Hospitalet. Αυτή τους προσδιορίζει, τους προσφέρει αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη, είναι ένα διάλειμμα από τις διακρίσεις και το ρατσισμό που βιώνουν σε άλλα μέρη της Βαρκελώνης, τους προσφέρει έναν χώρο για να αισθανθούν ότι βρίσκονται σπίτι (βλ. επίσης Feixa και Porzio, 2006 · Giliberti, 2012

· Massey και Sánchez R., 2010 · Queirolo Palmas, 2003). Ένας νεαρός από τη Βολιβία και μια νέα γυναίκα από τη Δομινικανή Δημοκρατία εξηγούν:

E: Πώς αισθάνεστε εδώ στο Hospitalet;

Y10: Εδώ είναι καλύτερα από ό, τι στη Βαρκελώνη, επειδή υπάρχουν περισσότεροι Λατίνοι. Στη Βαρκελώνη δεν υπάρχουν τόσο πολλοί Λατίνοι, οπότε βρήκα τον πολιτισμό μου και δεν αισθάνομαι μόνη. Και στο σχολείο εδώ υπήρχαν πολλοί Λατίνοι, οι δάσκαλοι μας αντιμετώπιζαν όλους το ίδιο και ένιωσα πολύ καλά από την πρώτη μέρα. (...) Η γειτονιά είναι μικρότερη, πιο φιλόξενη. Υπάρχουν άνθρωποι σαν εμένα και ξέρω πώς να εκφραστώ μπροστά τους.

Y11: Αισθάνομαι παρόμοια γι' αυτό, κάθε μέρα όλα είναι πολύ ευπρόσδεκτα, γιατί όλοι είναι από την ίδια ήπειρο, λες κάτι, μια λατινοαμερικανική έκφραση και όλοι σε καταλαβαίνουν. (...)

Y10: Έχουμε μια δημόσια πλατεία όπου μόνο οι Λατίνοι μαζεύονται, η «ισπανική πλατεία», ο λαός μου το ονομάζει «λατινική πλατεία», επειδή υπάρχουν περισσότεροι Λατίνοι από τους Ισπανούς, έτσι υπάρχει ένας τόπος όπου συναντώνται όλοι οι Λατίνοι και εκεί μιλάμε και συναντάμε πολλούς ανθρώπους.

Η κατάσταση αυτή είναι ένα δίκικο μαχαίρι, παρουσιάζει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα: αφενός επιτρέπει στους νέους να αισθάνονται σαν στο σπίτι τους, να έχουν παρέα και να αναγνωρίζονται και να τους επιτρέπεται να έχουν ζωντανά δίκτυα εντός της λατινοαμερικανικής κοινότητας. Μειώνει την αίσθηση των διακρίσεων και του ρατσισμού από τους νέους, επειδή δεν είναι οι «μόνοι του είδους τους». Δίνει στους νέους την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια πλειοψηφία, με την οποία μοιράζονται τους ίδιους πολιτιστικούς και γλωσσικούς κώδικες (Portes and Rumbaut, 2001). Από την άλλη, δημιουργεί ένα πολιτιστικό γκέτο που παρεμποδίζει τη διαπολιτισμική αλληλεπίδραση και την επαφή με τον «άλλο» (βλ. επίσης Pascual i Saüc, 2000). Κάνει τη σχέση των νέων με τον «τοπικό κόσμο» και την επαφή με τον καταλανικό και τον ισπανικό πληθυσμό πολύ πιο δύσκολη (αν και, τι είναι τοπικό; Δεν πρέπει ποτέ να αγνοούμε τις συνεχείς διαδικασίες ανάμιξης σε οποιοδήποτε μέρος ...). Περαιτέρω έργα και προγράμματα θα πρέπει να αναπτυχθούν για να αντισταθμίσουν τις διαδικασίες της γκετοποίησης, συνδέοντας τους νέους με διαφορετικό πολιτισμικό και κοινωνικό υπόβαθρο. Όπως εξηγούν οι νέοι, η

γνωριμία με τους ανθρώπους άλλων κοινωνικο-πολιτισμικών ομάδων είναι ένα ισχυρό πλεονέκτημα:

Y11: Υπάρχουν δύο νεαροί στην ομάδα μας, που είναι από τη Νιγηρία και το Μάλι από την Αφρική, υπάρχει κάποιος που δεν μπορεί να μιλήσει αγγλικά ή ισπανικά, μόνο τη μητρική του γλώσσα ...

Fernanda: Δεν ήξερε πώς να πει γεια και τώρα έμαθε κάπως, και ο άλλος δεν μιλάει αγγλικά ...

Y11: Μιλώ λίγο στα αγγλικά. Μια μέρα πήγα να παίξω ποδόσφαιρο και αυτός ήρθε να παίζει. Και του είπα «το επόμενο» και με κατάλαβε και γελάσαμε. Κάπως υπάρχει επικοινωνία. Είναι ωραία επειδή είναι άνθρωποι που σίγουρα αν τους συναντήσετε στο δρόμο δεν θα τους πείτε γειά σου ή «τι κάνεις;»

Y10: Δεν θα κάνατε παρέα μαζί του.

Εκτός από την ανάγκη δικτύωσης, οι κοινωνικοί λειτουργοί και οι εκπαιδευτικοί υπογραμμίζουν την ανάγκη για τους νέους που διατρέχουν κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού να βελτιώσουν βασικές δεξιότητες και ικανότητες όπως η ενσυναίσθηση, οι κοινωνικές σχέσεις, η «πραγματική ακρόαση», η αυτογνωσία και η αυτοπεποίθησή τους, όπως επίσης την ομαδική εργασία και την επικοινωνία.

M5: Ως απαραίτητες δεξιότητες γι' αυτούς τους νέους θα ήθελα να τονίσω την επικοινωνία. Φοβούνται να επικοινωνούν ή να κρίνονται ή οι άλλοι να έχουν μια άποψη γι' αυτούς. Έτσι σκέφτονται: «Για να το αποφύγω θα κλείσω το στόμα μου, το κρατώ κλειστό». Θα ήθελα επίσης να τονίσω την αυτοεκτίμηση. Τα περισσότερα από αυτά τα παιδιά έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση. Ποτέ δεν ένιωσαν ότι η φωνή τους είναι σημαντική για την ομάδα. Άλλη σημαντική ικανότητα: Ενεργητική ακρόαση. Μπορώ να σας ακούσω, αλλά δεν μπορώ να ακούσω τι θέλετε να πείτε. Αν σας ακούω πραγματικά, δίνω προσοχή. Σε κοιτάζω. Καταλαβαίνω. Είμαι εδώ. Πιστεύω ότι πολλοί από αυτούς δεν έχουν αυτήν την αντίληψη της ακοής και ακρόασης. Και ενσυναίσθηση. Αισθάνομαι με έναν δικό μου τρόπο, αλλά πρέπει να καταλάβω ότι και οι άλλοι μπορεί να αισθάνονται διαφορετικά από

μένα. Μερικές φορές νομίζετε ότι η ενσυναίσθηση σημαίνει να αισθάνεσαι το ίδιο με τον άλλο. Όχι. Το να σέβεσαι το χώρο του και να τον αφήνεις όπως είναι, είναι μια χαρά.

Οι δύο νέοι από το Hospitalet συμφωνούν σε αυτές τις πτυχές. Εξέφρασαν την επιθυμία τους να βελτιώσουν ορισμένες δεξιότητες και τρόπους ύπαρξης, προκειμένου να βελτιώσουν τις κοινωνικές σχέσεις και τη γενική ευημερία:

Y10: Το πιο σημαντικό εργαλείο για μένα είναι η δυνατότητα επικοινωνίας με όλους και να μην φοβόμαστε να ζητάμε βοήθεια από κάποιον. Δεν έχω αυτή τη δυνατότητα γιατί είμαι πολύ κλειστός και φοβάμαι να μιλήσω με ανθρώπους που δεν γνωρίζω. (...) Θα ήθελα να εργαστώ γύρω από την αυτοπεποίθηση, γιατί μερικές φορές καταρρέω με μια λέξη και τότε είναι δύσκολο για μένα να βγω από αυτή τη στιγμή. Και δεν μιλάω γι' αυτό στους ανθρώπους.

Y11: Συμφωνώ. Και νομίζω ότι είναι σημαντικό να είστε ανοιχτοί κοινωνικά και να έχετε μια ψυχική ισορροπία, γιατί ανεξάρτητα από το πόσο ανοιχτοί είστε, ίσως ένα άτομο μπορεί να ανταποκριθεί άσχημα και τότε πρέπει να έχετε μια ισχυρή ψυχική ισορροπία και να ξέρετε πώς να τη χρησιμοποιήσετε. Εκτός από αυτό, να είστε σταθεροί σε αυτό που θέλετε, το οποίο είναι κάτι που κοστίζει πολύ και είναι πολύ εύκολο να το παω.

Y10: Ναι, συμφωνώ. Και μην είστε τόσο σκληροί με τον εαυτό σας. Είμαι πολύ σκληρός με τον εαυτό μου, αλλά θα ήθελα να με καταλάβει περισσότερο και να με αποδεχτεί.

Τα μελλοντικά έργα και προγράμματα θα πρέπει να ενισχύσουν αυτές τις ικανότητες και τις ήπιες δεξιότητες για να εξομαλύνουν τον τρόπο ζωής των νέων και να τους προετοιμάσουν για τις σημερινές απαιτήσεις και τη δυναμική της κοινωνίας.

4.5.3 Ανάμεσα σε μια νέα ζωή και την αβεβαιότητα: πρόσφυγες νέοι στη Βαρκελώνη

Η κατάσταση της ζωής και οι εμπειρίες διαφέρουν σημαντικά για τους νέους πρόσφυγες που έφτασαν στη Βαρκελώνη. Η κατάστασή τους χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό αβεβαιότητας ως προς το πώς και πού θα συνεχιστεί η ζωή και πού θα είναι τα επόμενα δύο χρόνια (βλ. επίσης Correa-Velez, Gifford και Barnett, 2010). Η μελλοντική τους ζωή εξαρτάται από το εάν η αίτησή τους για διεθνή προστασία (international protection) θα είναι επιτυχής ή όχι. Στην

Ισπανία, δύο στους τρεις ανθρώπους στερούνται του δικαιώματος διεθνούς προστασίας (CEA (R), 2018). Αυτό έχει σοβαρές συνέπειες για το πώς οι νέοι μπορούν να σχεδιάσουν και να προγραμματίσουν το μέλλον τους και συγκρούεται με τη σοβαρή προσπάθεια που καταβάλλουν στη χώρα υποδοχής, όπως είναι η εκμάθηση της γλώσσας, η εξοικείωση με την κοινωνία και το σύστημα, η προετοιμασία μιας επαγγελματικής σταδιοδρομίας, κλπ. Κατά την πρώτη φάση της άφιξης οι νέοι πρέπει να είναι γρήγοροι μαθητές σχετικά με τον τρόπο επικοινωνίας (γλώσσα), τον τρόπο προσέγγισης και τον τόπο απόκτησης πληροφοριών. Ένας κοινωνικός λειτουργός της CCAR εξηγεί τις ανάγκες τους τους πρώτους μήνες:

M6: Όταν φτάνουν, χρειάζονται μια σταθερή συντροφιά για το πώς να πάρουν το μετρό, είναι πολύ σημαντικό να ξέρουν πώς να φτάσουν στους χώρους, πώς λειτουργεί το τρένο, το τραμ, το μετρό ... Χρειάζονται να γνωρίζουν πώς να πάρουν την κάρτα υγείας, την απογραφή και πώς να κάνουν τη γραφειοκρατία, διότι ζούμε σε μια κοινωνία που εάν δεν ξέρεις πώς να κάνεις τη γραφειοκρατία, χάνεσαι. Έτσι, σε αυτό το επίπεδο, χρειάζονται μεγάλη υποστήριξη, αυτά τα σημαντικά εργαλεία, για να ξέρουν πώς να μετακινούνται, πώς να πάνε στο δημαρχείο, στο Civic Center ...

Οι νέοι που υποβάλλουν αίτηση για διεθνή προστασία στη Βαρκελώνη πρέπει να είναι πραγματικοί «επιζώντες» λόγω των δραματικών συνθηκών στη δημόσια διοίκηση: συχνά πρέπει να περιμένουν περισσότερο από έξι μήνες για να πάρουν ακόμη και το πρώτο επίσημο ραντεβού για το πρόγραμμα. Ένας κοινωνικός λειτουργός από την CCAR εξηγεί:

M6: Πρώτα πρέπει να πάνε στο ίδρυμα SAIER και τους παίρνει ακόμη και έξι μήνες για να κλείσουν ραντεβού και να μπουν στο κοινωνικό πρόγραμμα, κάτι που είναι πολύ δυσάρεστο. Και αργότερα, θα κάνεις τη συνέντευξη, και αυτό μπορεί να διαρκέσει τρεις μήνες, και έπειτα σου αναθέτουν τη θέση. Φανταστείτε τη διαδικασία μέσα από την οποία πρέπει να περάσουν ... Και αυτό για ένα άτομο που φεύγει από την χώρα καταγωγής του, επειδή δεν έχει άλλη επιλογή, έρχονται εδώ και πρέπει να περάσουν μήνες δοκιμασιών. Και αν δεν έχουν κάποιο κοινωνικό δίκτυο, έχουν μεγάλες δυσκολίες (...) Είναι απαίσιο. Και αυτή η κατάσταση αφήνει πολλούς ανθρώπους, οι οποίοι είναι ήδη ευάλωτοι, σε κατάσταση μεγαλύτερης ευπάθειας. Υπάρχουν ακόμη και άνθρωποι που ζουν στο δρόμο τελικά, το οποίο είναι τραγικό.

Όπως κάνει σαφές ο κοινωνικός λειτουργός, η δοκιμασία επιδεινώνεται από τις ήδη τραυματικές εμπειρίες που είχαν οι νέοι στη χώρα καταγωγής τους και στο ταξίδι τους στην Ισπανία. Ένας νεαρός από την Ουκρανία εξηγεί την κατάσταση που βίωσε στην Ουκρανία πριν φύγει:

Υ13: Έζησα σε μια πόλη που ονομάζεται Vinnitsa. Και σε αυτό το μέρος υπάρχουν πολλά όπλα και πολλές εκρήξεις. Και μένω κοντά σε αυτή την περιοχή. Πολλές εκρήξεις...Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο πολλοί άνθρωποι πηγαίνουν να ζήσουν σε άλλες πόλεις ή έχουν εγκαταλείψει τη χώρα επειδή υπάρχουν πολλά όπλα σε αυτό το μέρος, πολλά, πολλά όπλα, «μπαμ,μπαμ, μπαμ, μπαμ». Στην πόλη δεν υπάρχει πόλεμος, όχι, αλλά πολύ κοντά, ακούτε πάντα αυτό το «μπαμ, μπαμ», μερικές φορές δεν υπήρχε ηλεκτρισμός. Οι αγορές δεν λειτουργούσαν καλά...

Ένας άλλος νεαρός από τη Συρία μας αφηγείται την οδύσειά του για να φτάσει από τη Συρία στο Μαρόκο και από εκεί στην Ισπανία:

Υ10: Είχε πολύ τρέξιμο. Δεν ήταν εύκολο. Έπρεπε να φύγω χωρίς να με δει η αστυνομία ή οι άνθρωποι που βρίσκονται στα σύνορα. Από τον Λίβανο πήγα στον Λίβανο και στη συνέχεια ταξίδεψα στην Αίγυπτο. Από την Αίγυπτο στη Λιβύη. Από τη Λιβύη στην Αλγερία. Από την Αλγερία στο Μαρόκο. Τότε έφτασα στο Μαρόκο και περίμενα μεταξύ έξι και δέκα μηνών και δούλευα και εκεί. Αλλά είδα ότι ήταν αδύνατο για μένα να πάρω νόμιμη δουλειά ή άδεια διαμονής εκεί και έτσι πήγα στην Ισπανία, μέσω της Μελίγια.

Πολλοί από τους νέους χρειάζονται σημαντική ψυχολογική και συναισθηματική υποστήριξη για να ξεπεράσουν εξαιρετικά τραυματικές και αγχωτικές καταστάσεις (Correa-Velez et al., 2010). Η CCAR προσφέρει αυτό το είδος υποστήριξης σε αυτούς. Αλλά η αγχωτική κατάσταση συνεχίζεται στη ζωή τους στη Βαρκελώνη: είναι μακριά από το σπίτι, δεν έχουν δυνατότητες να ταξιδεύουν και να δουν την οικογένειά τους και φέρουν σημαντικές ευθύνες έναντι των οικογενειών τους στην πατρίδα τους. Αλλά το Κρατικό Πρόγραμμα συνεπάγεται επίσης υψηλό επίπεδο πίεσης, όπως εξηγεί ο κοινωνικός λειτουργός:

M6: Δέχονται μεγάλη πίεση. Απαιτούμε να μάθουν τη γλώσσα, να επιδιώκουν την κατάρτιση, να κάνουν την εκπαίδευση, να την πιστοποιήσουν, να αποκτήσουν ένα διαπιστευτήριο ... Όλος ο χρόνος είναι σαν μια απαίτηση και είμαστε προφανώς εκεί για να τους υποστηρίζουμε, αλλά το πρόγραμμα είναι σύντομο και στο τέλος πρέπει να υπάρξει αξιολόγηση. Επίσης, η πίεση της κατάστασης στη χώρα προέλευσης, η οικογένειά τους, η οποία χρειάζεται επίσης βοήθεια ... Αυτή η πίεση του «πρέπει να βιαστώ», «πρέπει να βρω δουλειά επειδή η οικογένειά μου με έχει ανάγκη», έτσι, είναι συνέχεια ένα πλαίσιο πίεσης, πίεσης ...

Οι κοινωνικοί λειτουργοί και οι εκπαιδευτικοί συμφωνούν ότι αυτοί οι νέοι χρειάζονται κάποιους χώρους και στιγμές όπου μπορούν να αντισταθμίσουν αυτή την πίεση: έναν ελεύθερο χρόνο. Μια στιγμή, πού να χαλαρώνεις και να κάνεις ένα διάλειμμα από τις μόνιμες ανησυχίες, κάποιος χρόνος για την πραγματοποίηση αγαπημένων δραστηριοτήτων ή αθλημάτων, μια στιγμή για να συναντηθούμε με άλλους ανθρώπους. Ο κοινωνικός λειτουργός της CCAR τονίζει:

P6: Νομίζω ότι ο ελεύθερος χρόνος είναι αποφόρτιση. Είναι αυτή η στιγμή αποσύνδεσης από όλα όσα έχω πάνω μου. Είναι θεμελιώδες να βρεθεί μια στιγμή «εντάξει, τώρα δεν χρειάζεται να αποκτήσω αυτονομία, δεν χρειάζεται να είμαι εκεί και εκεί» και μπορώ απλώς να χορέψω, να τραγουδώ ή να κάνω γιόγκα ή οτιδήποτε άλλο, ή να πάω να δω ένα μουσείο. Και είναι επίσης εξαιρετικά σημαντικό να αποφύγουμε την κοινωνική απομόνωση που είναι κάτι που με απασχολεί προσωπικά... Η αναψυχή, μαζί με άλλους ανθρώπους, είναι εξαιρετικά σημαντική για την ενθάρρυνση της ένταξης, αλλά μερικές φορές στην CCAR δεν μπορούμε να παράσχουμε αυτό το στοιχείο.

Ο κοινωνικός και εργασιακός σύμβουλος συμφωνεί επίσης για τα θετικά αποτελέσματα του αθλητισμού και πώς αυτό θα μπορούσε να συνεπάγεται γόνιμες διαδικασίες μάθησης:

P7: Ο αθλητισμός είναι ουσιαστικά ένα παιχνίδι. Και το παιχνίδι είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας πολλοί άνθρωποι μαθαίνουν ... άνθρωποι που μαθαίνουν από την εμπειρία, όχι σαν άλλους ανθρώπους που προτιμούν να διαβάσουν ένα βιβλίο στο σπίτι ήρεμα αλλά άνθρωποι που ποτέ δεν θα μάθουν έτσι. (...) Γιατί δεν φέρουμε ενδιαφέροντα

καινα μάθουμε μαζί; Πάρτε κάτι που μου αρέσει και κάντε το με τη γλώσσα που πρέπει να μάθω. Πολλοί νέοι άνδρες ήθελαν να παρακολουθήσουν ποδόσφαιρο, έτσι θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε ένα εργαστήριο για να δούμε ποδόσφαιρο, αλλά και όπου μπορείς να σχολιάσεις στα ισπανικά. Να συνδυάσουν την ψυχαγωγία που τους αρέσει ή τα ενδιαφέροντά τους με αυτό που χρειάζονται, επειδή χωρίς να το συνειδητοποιούν θα το μάθουν και αυτό είναι καλό και πολύ πρακτικό.

Ένα άλλο βασικό εργαλείο για την αντιμετώπιση του κινδύνου της μοναξιάς και της κοινωνικής απομόνωσης είναι η ανάγκη για κοινωνική δικτύωση και κοινωνικές σχέσεις, όπως έχουμε ήδη παρατηρήσει στην άλλη ομάδα. Η κοινωνικός λειτουργός υπογραμμίζει τη σημασία μιας συγκεκριμένης προδιάθεσης, η οποία υποδηλώνει ότι οι άνθρωποι είναι ανοιχτοί, θέλουν να μάθουν τη γλώσσα και να γνωρίσουν νέους ανθρώπους και είναι πρόθυμοι να συμμετάσχουν ενεργά σε μαθήματα, δραστηριότητες, συναντήσεις ή Κέντρα Πολιτών της γειτονιάς. Σύμφωνα με την εμπειρία της κοινωνικής λειτουργού, μια ανοιχτή, αισιόδοξη στάση περιέργειας είναι ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες της «αποτυχίας» ή «επιτυχίας» της κοινωνικής ένταξης, καθορίζοντας όλες τις σχετικές διαδικασίες της ζωής. Εδώ μας αφηγείται τη διαδικασία μιας ιστορίας επιτυχίας:

P6: Αυτό το άτομο έχει μάθει ισπανικά, παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε, πραγματικά εύκολα. Υπάρχουν άνθρωποι που έχουν μια ανθεκτικότητα που σας κάνει να σκεφτείτε: δεν ξέρω από πού το παίρνουν, αλλά είναι αξιοθαύμαστο. Και εξαιτίας αυτού, έχει καταφέρει να επικεντρωθεί στη γλώσσα, έχει μάθει, έχει κάνει μαθήματα κατάρτισης, έχει καταφέρει να εργαστεί λίγες ώρες, αλλά είναι ήδη μια πρώτη ένταξη στην αγορά εργασίας και αυτό είναι πάντα το πιο δύσκολο μέρος. Και είναι ένα άτομο που έχει προδιάθεση να συμμετέχει σε όλα, σε όλα (...) Ακόμα κι αν νιώθεις μοναξιά και μόνος, θέλεις να το ξεπεράσεις και θα σου έλεγε: «θέλω να έρθω, να μου πεις, θέλω να συμμετάσχω σε όλα τα σχέδια». Αυτό είναι ένα πολύ καλό σύμπτωμα.

Η προθυμία για μάθηση και προσαρμογή σε νέες καταστάσεις και ένα είδος ανθεκτικότητας φαίνεται να αποτελούν βασικά στοιχεία των διαδικασιών ένταξης των νέων προσφύγων (Carlson, Cacciatore και Klimek, 2012). Η ανθεκτικότητα είναι ένας σημαντικός παράγοντας, αν

λάβουμε υπόψη ότι οι νέοι αυτοί αντιμετωπίζουν πολλές καταστάσεις διακρίσεων και ρατσισμού, ιδίως στη στέγαση και την αγορά εργασίας. Ο εργασιακός σύμβουλος της CCAR μας λέει ότι πολλές εταιρείες διστάζουν να δεχτούν τη συμφωνία συνεργασίας με την CCAR και δείχνουν σοβαρές προκαταλήψεις κατά των προσφύγων:

M7: Μέρος της δουλειάς μου συνίσταται στην ευαισθητοποίηση των εταιριών. Έχω βαρεθεί εξηγώντας στις εταιρείες τι είναι μια κόκκινη κάρτα και ότι αυτό είναι ένα έγκυρο έγγραφο και ότι ανανεώνεται και ότι μπορεί να λειτουργήσει. Είναι αλήθεια ότι έχουμε αναλόγους ανθρώπους από διαφορετικές περιοχές αγροτικές και είναι πολύ δύσκολο να τους εισάγουμε στην κανονική αγορά, αλλά στη συνέχεια έχουμε μηχανικούς, αρχιτέκτονες, ανθρώπους που μιλούν πολλές γλώσσες ... Δεν πρέπει να πιστεύουν ότι οι πρόσφυγες είναι απλά οι άνθρωποι που βλέπουμε στην τηλεόραση, επειδή είναι μια πολύ μεταβλητή κατηγορία.

Η κατάσταση στην αγορά κατοικιών είναι ακόμη χειρότερη, επειδή η Βαρκελώνη βιώνει (και πάλι!) μια άγρια κερδοσκοπική έκρηξη. Οι τιμές για τη στέγαση είναι δυσανάλογα υψηλές και οι πρόσφυγες πρέπει να ανταγωνίζονται τους ντόπιους σε μια πολύ ανταγωνιστική και καταχρηστική αγορά. Αυτό καθιστά την ανεξαρτησία και την αυτονομία για τη νεολαία των προσφύγων στη Βαρκελώνη πολύ πιο δύσκολη. Είναι εξαιρετικά ευάλωτοι να εξαπατηθούν εξαιτίας της έλλειψης γλωσσικών γνώσεων και της πίεσής τους να βρουν ένα μέρος για να ζήσουν αφού πρέπει να εγκαταλείψουν το κέντρο προσφύγων μετά από έξι μήνες. Είναι επίσης υποχρεωμένοι να καταγραφούν στην απογραφή με έγκυρη διεύθυνση, εξουσιοδοτημένη από πρόσωπο με σύμβαση διαμερίσματος, προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, όπως το σύστημα δημόσιας υγείας. Ο νεαρός από την Ουκρανία περιγράφει την εμπειρία του:

Y13: Υπάρχουν πολλές απάτες στη Βαρκελώνη. Καθώς τελείωσα την πρώτη φάση, μετά από μισό χρόνο έπρεπε να φύγω και να ψάξω για ένα διαμέρισμα για μένα, να ζήσω μόνος μου. Και βρήκα ένα κατάλυμα μαζί με έναν φίλο μου από την Παλαιστίνη. Όταν εξετάσαμε για πρώτη φορά το σπίτι ήταν ωραίο, με μια μεγάλη βεράντα, με όλα, αλλά δεν υπήρχε τίποτα σε αυτό το σπίτι, κρεβάτια ή τίποτα ... Και είπαμε στην κυρία ότι πρέπει να

εγγραφούμε στην απογραφική υπηρεσία με αυτή τη διεύθυνση και είπε «ναι, κανένα πρόβλημα». Απλώς ήθελε χρήματα και μετά από τρεις μήνες δεν υπήρχαν έπιπλα, έπρεπε να φέρουμε ένα τραπέζι και τα πάντα από το δρόμο και δεν θα έκανε την εγγραφή για εμάς. Αυτοί οι άνθρωποι αναζητούν πρόσφυγες για να βγάλουν λεφτά.

Λαμβάνοντας υπόψη τη νομική τους κατάσταση και τη συνεχή τους ανάγκη να μάθουν κάτι καινούργιο και να «βελτιώσουν την κατάστασή τους», είναι ζωτικής σημασίας για τους νέους να έχουν στιγμές ενδυνάμωσης όπου θα είναι οι πρωταγωνιστές της κατάστασης και ακόμη και οι ειδικοί για τις γνώσεις και τις δεξιότητες. Το CCAR συνεργάστηκε με ένα τοπικό μουσείο στη Βαρκελώνη και προσέφερε στο έργο του «ALAS» διάφορα καλλιτεχνικά εργαστήρια που καθοδηγούσαν οι πρόσφυγες, ανάλογα με τις ικανότητές τους. Ο κοινωνικός λειτουργός αξιολογεί το έργο ως πολύ θετικό:

P4: Με το έργο θέλαμε να προωθήσουμε τη διασκέδαση μέσα από την τέχνη. Αλλά μετατρέποντας τους χρήστες σε πρωταγωνιστές ... Και με αυτό ενισχύουν την αυτοεκτίμησή τους, την ενδυνάμωσή τους. Επειδή στις αναλύσεις αναρωτιόμαστε πάντα «πώς ήταν η μέρα σας», «ποιες δυσκολίες ...» Μερικές φορές δίνουμε έμφαση στη δυσκολία και σε αυτό το έργο ήταν το αντίστροφο: πρόκειται να ψάξουμε για τις δυνατότητές σας. Και ότι μπορείτε να το διδάξετε σε άλλους. Ο τύπος που κάνατε συνέντευξη πριν έφτιαξε ένα τραγούδι, είναι μουσικός, δίδαξε κάποια μουσική και έγραψε επίσης ένα τραγούδι ... τότε ένας άντρας από το Αφγανιστάν έκανε ένα εργαστήριο για τη χένα, ένας χρήστης μας πρόσφερε έναν χορό της κοιλιάς, καθώς ο καθένας προσπάθησε να συνεισφέρει. Ήταν πραγματικά υπέροχο.

Ο νεαρός από τη Συρία, όπως εξήγησε ο κοινωνικός λειτουργός, προσέφερε ένα εργαστήριο για τη μουσική. Το εκτίμησε αυτό ως μια πολύ θετική εμπειρία ανταλλαγής γνώσεων και έκφρασης των δικών του παθών:

Y12: Ήταν υπέροχο. (...) Υπήρχαν σχεδόν 10 έως 15 άτομα και συνεργαστήκαμε, όταν βγάλαμε φωτογραφίες, πήγαμε στο βουνό για να τραβήξουμε τις φωτογραφίες. Και όταν είχαμε τη ζωγραφική, όλοι σχεδιάσαμε κάτι. Τη μέρα της μουσικής τους δίδαξα ένα

τραγούδι και το τραγουδήσαμε. Μου αρέσει το τραγούδι. Και νομίζω ότι μια μέρα, όταν θα έχω χρόνο, θα κάνω ένα καλό βίντεο (...)

A: Και τι σας προσφέρουν αυτά τα εργαστήρια;

Y12: Με κάνουν να έχουν διαφορετικές εμπειρίες. Γνωρίζω καλύτερα τους ανθρώπους. Και με γνωρίζουν αυτοί καλύτερα. Ζω τη ζωή μου. Κάνω ό, τι ξέρω να κάνω. Και αυτό μπορώ να το διδάξω σε άλλους ανθρώπους, μπορώ να τους το προσφέρω. Αν ξέρω κάτι και κανείς δεν το ξέρει, μπορώ να το διδάξω, δεν θα το κρατήσω μόνο για τον εαυτό μου. Είναι το μοίρασμα. Με ένα χαμόγελο μπορούμε να μοιραστούμε τη χαρά με ένα άλλο άτομο.

Τα μελλοντικά σχέδια με τους πρόσφυγες νέους θα πρέπει να αντανακλούν αυτές τις ανάγκες και να ενισχύουν το δυναμικό και την αυτονομία των νέων με τον τρόπο που το κάνουν αυτά τα έργα. Ο στόχος είναι να μετατραπούν οι «αποδέκτες της υποστήριξης και της βοήθειας» σε πρωταγωνιστές και ενεργά μέλη της κοινωνίας, που αλληλεπιδρούν με άλλους ανθρώπους και διαμορφώνουν το περιβάλλον τους.

5. Συμπεράσματα

Μέσω της εθνογραφικής έρευνας που διεξήχθη σε δύο χώρες του ευρωπαϊκού νότου, την Ελλάδα και την Ισπανία, οι οποίες χτυπήθηκαν άγρια από την οικονομική και προσφυγική κρίση, ήρθαν στην επιφάνεια διάφορα στοιχεία της ζωής των κοινωνικά ευάλωτων και επισφαλών νέων που βρίσκονται σε κινητικότητα, τα οποία φανερώνουν τις προσδοκίες, τις αξίες, τις επιθυμίες και τους στόχους τους.

Ο σχεδιασμός της εθνογραφικής έρευνας ήταν κοινός και για τις δύο μελέτες περίπτωσης, παρά τις ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας. Οι άξονες της παρατήρησης, τα βασικά ερωτήματα των συνεντεύξεων, οι ερευνητικοί στόχοι, καθώς και η ταυτότητα των συμμετεχόντων στις μελέτες ήταν σχεδόν παρόμοιες και για τις δύο μελέτες. Κύριος στόχος μας ήταν να κατανοήσουμε πώς οι ευάλωτοι νέοι άνθρωποι βιώνουν την τρέχουσα επισφαλή κατάσταση και τη θέση τους σε αυτήν.

Συγκρίνοντας τις δύο μελέτες, υπάρχουν σημαντικές ομοιότητες αλλά και διαφορές μεταξύ των συμμετεχόντων σε κάθε χώρα. Ιδιαίτερα, στην περίπτωση της Ελλάδας οι νέοι μετανάστες και πρόσφυγες προέρχονται κυρίως από τον «αραβικό κόσμο» (Συρία, Μαρόκο, Λιβύη κλπ.), από μη αραβικά μέρη της Αφρικής, από το Πακιστάν, το Αφγανιστάν, το Ιράκ κλπ. Οι συμμετέχοντες στην ισπανική μελέτη προέρχονται από διάφορες χώρες, όπως η Βενεζουέλα, η Συρία, η Κολομβία και η Ουκρανία (CEA (R)), 2018).

Λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της μετακινούμενης νεολαίας και των δύο μελετών, από τα ερευνητικά ευρήματα προκύπτει ότι υπάρχουν πολλές ομοιότητες μεταξύ τους. Είναι πολύ σημαντικό να έχουν πρόσβαση σε βασικές παροχές που προσφέρονται από συγκεκριμένους ιδιωτικούς ή κρατικούς οργανισμούς ή από τη δική τους οικογένεια, όπως τα τρόφιμα, τα είδη ένδυσης, το σπίτι και η προστασία. Ειδικότερα, η αναζήτηση προστασίας φαίνεται να οδηγεί πολλούς νέους σε συνεχή κινητικότητα.

Επιπλέον, οι προσωπικές σχέσεις αποτελούν ουσιαστική πτυχή της κουλτούρας των νέων. Συγκεκριμένα, και στις δύο μελέτες, οι νέοι τονίζουν την επιθυμία τους για ψυχαγωγικές δραστηριότητες με τους φίλους τους, την επικοινωνία, τη φιλία και την αίσθηση του ανήκειν. Οι νέοι συνήθως φαντάζονται το μέλλον τους και μιλούν γι' αυτό. Ωστόσο, δυσκολεύονται να

κάνουν ρεαλιστικά σχέδια επειδή βιώνουν την απουσία σταθερότητας στη ζωή τους στο παρόν. Αυτό το εύρημα σχετίζεται με την προτεραιότητα των βασικών και ψυχολογικών αναγκών, επιβεβαιώνοντας σε μεγάλο βαθμό την ιεραρχία των αναγκών του Maslow (1943). Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, οι ανάγκες είναι οργανωμένες ιεραρχικά (πυραμίδα) όπου πρέπει πρώτα να ικανοποιηθούν οι βασικές πριν από τις υψηλές ανάγκες. Όταν ένα άτομο ικανοποιεί τις βασικές ανάγκες, τότε μπορεί να ασχοληθεί με την αυτό-ανάπτυξή του χωρίς περαιτέρω ανησυχίες. Οι νέοι αισθάνονταν ότι χρειάζονται καλύτερη καθοδήγηση και πληροφορίες σχετικά με τις επιλογές τους. Έτσι, η εξασφάλιση μιας καλύτερης οικονομικής κατάστασης είναι απαραίτητη για τους νέους ως προϋπόθεση για την κάλυψη των βασικών αναγκών. Για το λόγο αυτό, είναι σημαντικό να υπάρχει εξειδικευμένο προσωπικό που μπορεί να συμβουλευεί και να καθοδηγεί τους νέους στην επαγγελματική και εκπαιδευτική τους σταδιοδρομία.

Μερικές φορές έχει παρατηρηθεί ότι οι δύο μελέτες χρησιμοποιούν διαφορετικές λέξεις με την ίδια όμως έννοια. Χαρακτηριστικά, στην ισπανική μελέτη περίπτωσης, ο όρος «αβεβαιότητα» χρησιμοποιείται για να περιγράψει την ευαλωτότητα των νέων, ενώ στην περίπτωση της Ελλάδας χρησιμοποιούνται οι όροι «ανασφάλεια» και «επισφάλεια». Οποιαδήποτε λέξη κι αν χρησιμοποιηθεί, σε αυτή την έρευνα υποδηλώνει τη δυσκολία και τις μελλοντικές δυνατότητες που υπάρχουν για τη διαχείριση του αδιεξόδου που αντιμετωπίζουν οι νέοι. Από τη μία πλευρά, οι μη συνοδευόμενοι νέοι, αν και πιο ανεξάρτητοι, φαίνεται να βρίσκονται σε μια ακόμα πιο επισφαλή θέση επειδή δεν έχουν (συναισθηματική, οικονομική) υποστήριξη από γονείς ή / και άλλους συγγενείς. Η ανάγκη για επαφή με τους δικούς τους ανθρώπους, που είναι πολύ μακριά, ήταν εμφανής στα λόγια των ασυνόδευτων νέων. Από την άλλη πλευρά, οι συνοδευόμενοι νέοι γνωρίζουν τις οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι οικογένειές τους και την υλική στέρησή τους, αλλά ανησυχούν λιγότερο, επειδή συνήθως η οικογένειά τους ρυθμίζει τα διάφορα ζητήματα γι' αυτούς.

Εκτός από το γεγονός ότι οι νέοι σε κίνηση έχουν κάποιες βασικές ανάγκες, έχουν επίσης διάφορες απαιτήσεις. Θέλουν να εκφράσουν την άποψή τους, να αισθάνονται ότι έχουν μια ισχυρή φωνή που πρέπει να ακουστεί, αλλά και να συμμετέχουν σε αποφάσεις που τους αφορούν. Αυτή η ιδέα προκύπτει ως κυρίως από την ισπανική μελέτη περίπτωσης, «να μην σχεδιάσουμε κάτι γι' αυτούς, αλλά μαζί τους». Οι μετακινούμενοι νέοι άνθρωποι συμβάλλουν

στις τοπικές κοινότητες ως «ενεργητικοί πρωταγωνιστές των δράσεών τους, διαμορφώνοντας το περιβάλλον τους». Η ιδέα αυτή υπογραμμίζεται επίσης στην ελληνική μελέτη περίπτωσης, όπου οι νέοι είναι «ενεργοί - αν και προσωρινά μέλη της κοινωνίας».

Όσον αφορά την εκπαίδευση, οι νέοι αισθάνονται ότι χρειάζονται ένα πιο ολοκληρωμένο εκπαιδευτικό σύστημα που θα τους δώσει ευκαιρίες να μάθουν την εθνική γλώσσα και έτσι να ενταχθούν ευκολότερα στην τοπική κοινότητα. Ωστόσο, επειδή το κράτος δεν είναι σε θέση να το πράξει, ένα μεγάλο μέρος της εκπαίδευσής τους το έχουν αναλάβει σε μεγάλο βαθμό Μ.Κ.Ο. και άλλες οργανώσεις μέσω δραστηριοτήτων μη τυπικής εκπαίδευσης. Τέλος, ένα ενδιαφέρον κοινό χαρακτηριστικό των δύο μελετών ήταν ότι οι νεαροί πρόσφυγες και οι μετανάστες, που συχνά αντιμετωπίζουν ρατσιστικές και ξενοφοβικές συμπεριφορές από τους γηγενείς, δείχνουν ότι είναι κοινωνικά ενδυναμωμένοι και συνειδητοί για την αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων. Αυτό μπορεί να οφείλεται στην ενίσχυση της πολιτισμικής ταυτότητάς τους που επιδιώκουν οι οργανώσεις νεολαίας και στις δύο χώρες.

6. Βιβλιογραφία

- Adler, P. A., and Adler, P. (1994). Observational techniques. In N. K. Denzin and Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 361-376). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Alarcón, A. (2010). *Joves d'origen immigrant a Catalunya. Necessitats i demandes. Una aproximació sociològica*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria de Joventut. Col·leció Estudis.
- Alegre i Canosa, M. À. (2007). *Geografies adolescents a secundària: posicionaments culturals i relacionals dels i les joves d'origen immigrant*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania, Secretaria de Joventut, Observatori Català de la Joventut.
- Arrasate Hierro-Olavarría, M. (2018). *Procesos de llegada y experiencias educativas de mujeres de origen pakistaní en Barcelona*. UAB.
- Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J., and Lofland, L. (2001). *Handbook of ethnography*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Blackledge, A., and A. Creese (2010). *Multilingualism: A critical perspective*. London and New York: Continuum.
- Bogdan, R., and Taylor, S. J. (1975). *Introduction to Qualitative Research - A Phenomenological Approach to the Social Sciences*, New York: John Wiley & Sons.
- Brah, A. (1996). *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. London: Routledge.
- Brannen, J. and Nilsen A. (2007) Young people, time horizons and planning: A response to Anderson et al. *Sociology* 41(1): 153–160.
- Braun, V., and Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.

- Brendtro, L., and Brokenleg, M. (2009). *Reclaiming youth at risk: Our hope for the future*. Bloomington: Solution Tree Press.
- Bryman, A. (1988). *Quantity and Quality in Social Research*. London: Routledge.
- Cairns, D. (2010). *Youth on the move: European youth and geographical mobility*. Springer Science & Business Media.
- Cairns, D. (2014). *Youth Transitions, International Student Mobility and Spatial Reflexivity*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Carlson, B. E., Cacciatore, J., and Klimek, B. (2012). A Risk and Resilience Perspective on Unaccompanied Refugee Minors. *Social Work*, 57(3), 259-269.
- Casas, M. (2003). *També catalans: fills i filles de famílies immigrades*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Castles, S., De Haas, H., and Miller, M. J. (2013). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Macmillan International Higher Education.
- CEA(R). (2018). *Informe 2018: Las personas refugiadas en España y Europa. Resumen ejecutivo*. Madrid.
- Cicourel, A. V. (1964). *Method and Measurement in Sociology*. New York: Free Press.
- Cobo, C., and Moravec, J. (2011). *Aprendizaje Invisible. Hacia una nueva ecología de la educación*. (Col·lecció Transmedia XXI. Laboratori de Mitjans Interactius. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.
- Correa-Velez, I., Gifford, S. M., and Barnett, A. G. (2010). Longing to belong: Social inclusion and wellbeing among youth with refugee backgrounds in the first three years in Melbourne, Australia. *Social Science and Medicine*, 71(8), 1399-1408.
- Craith, M. N. (2005). *Europe and the politics of language: Citizens, migrants and outsiders*. Basingstoke: Palgrave MacMillan

- Cuzzocrea, V. (2018). 'Rooted mobilities' in young people's narratives of the future: A peripheral case. *Current Sociology*, 66(7), 1106-1123.
- Denzin, K. N. (1970). *The Research Act in Sociology – A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. London: Butterworths.
- Denzin, K. N., and Lincoln, S.Y. (1994). *Handbook of Qualitative Research*. London: Sage.
- Denzin, K. N. (1997). *Interpretive Biography*, London: Sage.
- Deutscher, I. (1973). *What we Say/What we Do*, Glenview, Illinois: Scot, Foresman & Co.
- Duranti, A., and Goodwin, C. (Eds.). (1992). *Rethinking context: Language as an interactive phenomenon*. Cambridge University Press.
- Feixa, C. (1998). *De jóvenes, bandas y tribus*. Barcelona: Ariel.
- Feixa, C., and Porzio, L. (2006). Jóvenes 'latinos' en Barcelona: identidades culturales. In C. Feixa, L. Porzio, and C. Recio (Eds.), *Jóvenes «latinos» en Barcelona. Espacio público y cultura urbana* (pp. 59-75). Barcelona: Anthropos.
- Furlong, A., and Cartmel, F. (1997). *Young People and Social Change: Individualization and Risk in Late Modernity*. Buckingham: Open University Press.
- Furlong, A., and Cartmel F. (2006). *Young People and Social Change*. London: McGraw-Hill.
- García Castaño, F. J., and Carrasco Pons, S. (2011). *Población inmigrante y escuela: conocimientos y saberes de investigación*. Madrid: Ministerio de Educación España. Colección Estudios Creade (Nr.8).
- Geisen, T. (2010). New perspectives on youth and migration belonging, cultural repositioning and social mobility. In Cairns D. (Eds.). *Youth on the Move* (pp. 11-21). Wiesbaden: Springer Science & Business Media.

- Giliberti, L. (2012). Els joves dominicans de l'Hospitalet i el racisme: una recerca etnogràfica. *Quaderns del Centre d'Estudis de L'Hospitalet*, 26(1), 147-176.
- Giliberti, L. (2013). Sistema educativo, jóvenes y desigualdades sociales: un estudio sobre la escuela dominicana. *Revista Latinoamericana de Ciencias Sociales, Niñez y Juventud*, 11(1), 151-162.
- Gilbert, G.N. (1993). *Researching social life*. London: Sage.
- Glaser, G. B. and Strauss, L. A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory*, New York: Aldine De Gruyter.
- Gobo, G. (2008) *Doing Ethnography*, London: Sage.
- Gold, R. L. (1958). Roles in sociological field observations. *Social Forces*, 36(3), 217–223.
- Gökşen, F. and Öker, İ. (2017). Gender and migrant workers' fragile transitions from education to employment. In J. O'Reilly, M. Smith, T. Nazio, and C. Moyart, *Youth employment* (pp. 163-169). California: STYLE.
- Gorman, G. E., and Clayton, P. (2005). *Qualitative research for the information professional*. London: Facet.
- Gropas, R., and Triandafyllidou, A. (2014). *Integration, transnational mobility and human, social and economic capital: concept paper for the ITHACA project*. Badia Fiesolana: European University Institute.
- Hannerz, U. (1990). Cosmopolitans and locals in world culture. *Theory. Culture and Society* 7(2–3): 237–51.
- Harney, N. D, and L. Baldassar (2007). Tracking Transnationalism: Migrancy and its Futures. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 33(2), 189–198.
- Heritage, J. (1984). *Garfinkel and Ethnomethodology*, Cambridge: Polity.

- Holdsworth, C. (2006). 'Don't you think you are missing out, living at home?' Student experiences and residential transitions. *The Sociological Review* 54(3): 495–519.
- Hopkins, P. E. (2010). *Young people, place and identity*. New York: Routledge.
- Jallade, J. P. (1987). Youth Unemployment and Education. *Economics of Education*, 166-172.
- Kibria, N. (2000). Race, Ethnic Options, and Ethnic Binds: Identity Negotiations of Second Generation Chinese and Korean Americans. *Sociological Perspectives*, 43(1), 77-95.
- LeCompte, D. M. and Schensul, J. J. (2010). *Designing and Conducting Ethnographic Research: An Introduction*. New York: Altamira Press.
- Lefebvre, H. (1991). *Critique of everyday life: Foundations for a sociology of the everyday*. London: Verso.
- Levitt, P. (2001). *The Transnational Villagers*. University of California Press.
- Levitt, P. (2009). Roots and Routes: Understanding the Lives of the Second Generation Transnationally. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(7), 1225-1242.
- Loewen, S. (2003). Second language concerns for refugee children. In R. Hamilton and Dennis Moore, *Educational Interventions for Refugee Children* (pp. 49-66). London: Routledge.
- Maguire, S. (2015). NEET, unemployed, inactive or unknown—why does it matter? *Educational research*, 57(2), 121-132.
- Maira, S. (2009). *Missing: Youth, Citizenship and Empire After 9/11*. Durham: Duke University Press.
- Mandaville, P. (2009). Muslim Transnational Identity and State Responses in Europe and the UK After 9/11: Political Community, Ideology and Authority. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35(3), 491–506.

- Marín Gómez, I. (2007). *Asociacionismo, sociabilidad y movimientos sociales en el franquismo y la transición a la democracia. murcia, 1964-1986*. Universidad de Murcia.
- Martínez Sanmartí, R. (2002). *Cultura juvenil i gènere: una reflexió teòrica sobre l'espai social juvenil i l'emergència de noves formes culturals associades al consum i el gènere*. Barcelona: Secretaria General de Joventut.
- Maslow, A. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(1), 370-396.
- Massey, D. S., and Sánchez R., M. (2010). *Brokered Boundaries. Creating Immigrant Identity in Anti-Immigrant Times*. New York: Russell Sage Foundation.
- McCracken, G. (1988). *The Long Interview*. Beverly Hills, CA: Sage Publication.
- Meer, N., and Modood, T. (2012). How does Interculturalism Contrast with Multiculturalism? *Journal of Intercultural Studies*, 33(2), 175-196.
- Merino Pareja, R. (2006). Participation and engagement in associations of european young people Social trends and political challenges. *Revista Internacional de Sociología*, LXIV(43), 193-215.
- Nilan, P., and Feixa C. (2006). *Global Youth?: Hybrid Identities, Plural Worlds*. London: Routledge.
- Oliart, P., and Feixa, C. (2012). Introduction: Youth studies in Latin America—On social actors, public policies and new citizenships. *Young*, 20(4), 329-344.
- Pascual y Saüc, J. (2000). ¿Se están formando escuelas ghetto en Ciutat Vella? In D. Provansal (Eds.), *Espacio y territorio: miradas antropológicas* (pp. 23-34). Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona.
- Portes, A., and Rumbaut, R. G. (2001). *Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation*. Berkeley: University of California Press.

- Portes, A., Vickstrom, E., and Aparicio, R. (2011). Coming of age in Spain: the self-identification, beliefs and self-esteem of the second generation. *The British Journal of Sociology*, 62(3), 387-417.
- Prince, D. (2014). What about place? Considering the role of physical environment on youth imagining of future possible selves. *Journal of Youth Studies* 17(6), 697–716
- Pullman, A., and Finnie, R. (2018). *Skill and Social Inequality Among Ontario's NEET Youth*. Ottawa: Educational Policy Research Initiative
- Queirolo Palmas, L. (2003). Entre ciudadanía, discriminación e integración subalterna. Jóvenes latinos en Génova. In G. Herrera, C. M. Cristia, and A. Torres (Eds.), *La migración ecuatoriana: transnacionalismo, redes e identidades* (pp. 397-429). Quito: Flacso Ecuador.
- Ritchie J., Lewis, J. and Gillian, E. (2003) Designing and Selecting Samples. In Ritchie, J. and Lewis, J. (Eds). *Qualitative Research Practice. A Guide for Social Science Students and Researchers*, London: Sage.
- Robertson, S., Harris, A., and Baldassar, L. (2018) Mobile transitions: a conceptual framework for researching a generation on the move. *Journal of Youth Studies*, 21(2), 203-217.
- Salazar, N. B. (2011). The power of imagination in transnational mobilities. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 18(6), 576-598.
- Schwartz, H. and Jacobs, J. (1979). *Qualitative Sociology*. New York: The Free Press.
- Sibley, D. (1995). Families and domestic routines: constructing the boundaries of childhood. In S. Pile and N. Thrift (Eds.), *Mapping the subject. Geographies of cultural transformation* (pp. 123-140). London: Routledge.
- SLYMS (2018). Youth Mobile Transitions and Transnational Youth Mobility. In Socio-cultural Learning of Youth in Mobile Societies: Literature and Practices Review. Erasmus+ <http://slyms.uth.gr/literature-review/>

- Skelton, T., and Valentine, G. (1998). *Cool place: geographies of youth cultures*. London: Routledge.
- Smith, D. P., and Mills, S. (2019). The 'youth-fullness' of youth geographies: 'coming of age'?. *Children's Geographies*, 17(1), 1-8.
- Spradley, J. P. (2016). *The ethnographic interview*. Waveland Press.
- Spradley, J. P. (1980). *Participant observation*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Strauss, A.L. and Corbin, J. (1998) *Basics of Qualitative Research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousands Oaks: Sage.
- Tsagarousianou, R. (2004). Rethinking the concept of diaspora: mobility, connectivity and communication in a globalised world. *Westminster Papers in Communication and Culture*, 1(1), 52-65.
- Urteaga, M. (2011). *La construcción juvenil de la realidad. Jóvenes mexicanos contemporáneos*. México Ciudad: Universidad Autónoma Metropolitana, Unidad Iztapalapa/División de Ciencias Sociales y Humanidades.
- Valentine, G., Skelton, T., and Chambers, D. (1998). Cool places. An Introduction to Youth and Youth Cultures. In T. Skelton and G. Valentine (Eds.), *Cool places. Geographies of Youth Cultures* (pp. 1-32). London/New York: Routledge.
- Wyn, J. 2015. Young People and Belonging in Perspective. In A. Lange, C. Steiner and H. Reiter (Eds.). *Handbook of Child and Youth Sociology* (pp. 1–14). Dordrecht: Springer.
- Wyn, J., and White, R. (1997). *Rethinking youth*. London: Sage.

Παράρτημα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: Ημι-δομημένο ερωτηματολόγιο για τους νέους που συμμετείχαν σε ένα εργαστήριο / ομάδα νέων

1. Από πότε παρακολουθείτε το εργαστήριο/ομάδα;
2. Πώς το γνωρίζετε;
4. Τι κάνετε στο εργαστήριο/ομάδα;
5. Γιατί σας αρέσει να συμμετέχετε στο εργαστήριο/ομάδα; Τι θεωρείτε ότι σας δίνει;
6. Τι πιστεύετε ότι είναι θετικό και πού βλέπετε προβλήματα/προκλήσεις ή τι θα θέλατε να έχετε εδώ που λείπει;
8. Γνωρίζετε τον υπεύθυνο της δομής; Πώς νομίζετε ότι λειτουργεί η δομή; Ενδιαφέρεστε? Γιατί; Γιατί όχι?
9. Πείτε λίγα πράγματα για τον εαυτό σας: Πόσο χρονών είστε; Πού μένετε?
10. Πηγαίνεις στο σχολείο ή παρακολουθείς κάπου αλλού μαθήματα; Ποια είναι τα χόμπι σας;
11. Έχετε κάποια εκπαίδευση / κατάρτιση εκτός του Ινστιτούτου;
12. Ποιες γλώσσες θα θέλατε να μάθετε;
13. Ποια άλλα πράγματα θα θέλατε να μάθετε;
14. Είστε ικανοποιημένοι με τη ζωή σας; Γιατί; Γιατί όχι?
15. Ποια είναι τα σχέδιά σας για το μέλλον; Πώς και πού βλέπεις τον εαυτό σου στο μέλλον;
16. Τι όνειρα έχετε; Τι όνειρα θα θέλατε να εκπληρώσετε;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: Ημι-δομημένο ερωτηματολόγιο για τους επαγγελματίες

1. (Σκιαγράφηση του προφίλ του πληροφοριοδότη, όπως όνομα, ηλικία, εκπαίδευση, έτη εργασίας κ.ά.)
2. Τι ακριβώς κάνει ο οργανισμός που εργάζεστε; Ποιες είναι οι κύριες λειτουργίες και οι στόχοι του;
3. Ποιες είναι οι εμπειρίες σας με νέους μετανάστες ή / και πρόσφυγες (εξηγήστε περαιτέρω);
4. Με ποιον τρόπο σχετίζεστε τους νέους;
5. Πού βλέπετε θετικά αποτελέσματα, προκλήσεις και πιθανές βελτιώσεις για το μέλλον;
6. Ποιες είναι οι παρατηρήσεις σας; Τι βασικές ανάγκες έχουν αυτοί οι νέοι;
7. Τι μπορούν να μάθουν και να βιώσουν στον οργανισμό σας (και σε σύγκριση με την επίσημη εκπαίδευση ή το σχολείο) αυτοί οι νέοι;
8. Θα θέλατε να έχετε «περισσότερα εργαλεία» για να συνεργαστείτε με αυτούς τους νέους; Τι είδους εργαλεία;
9. Ποιες είναι, κατά τη γνώμη σας, οι χρήσιμες γνώσεις και δεξιότητες που πρέπει να μάθουν οι νέοι για να ανταπεξέλθουν στη ζωή τους και στο μέλλον τους;
10. Ιδέες για το μέλλον: Τι είδους παρέμβαση θα συμβουλευάτε να προσφερθεί σε αυτούς τους νέους; Τι έργα θέλετε να πραγματοποιήσετε στο μέλλον;